

ԿՈՇՏ ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ՏԵՂԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

ԿՈՇՏ ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ՏԵՂԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՈՒՂԵՑՈՒՅՑ

«Կոշտ կենցաղային թափոնների տեղական կառավարման
պլանավորման ուղեցույցի մշակում
և ուղեցույցի կիրառման համար վերապատրաստման
կարիքների գնահատում»
ծրագիր

Սույն ծրագիրն իրականացվել է ՀԱՀ Քաղաքականությունների մշակման և հեղափոխությունների հիմնադրամի շրջանակներում, որը ֆինանսավորվել է Շվեդիայի կառավարության կողմից՝ ՀԱՀ և ՀՀ կառավարության հետ համագործակցությամբ: Հեղափոխության մեջ արտահայտված տեսակետները և կարծիքները միայն հեղինակներինն են, և չեն արտացոլում կողմերից որևէ մեկի պաշտոնական քաղաքականությունը կամ դիրքորոշումը:

Ծրագրի կայքէջ՝ https://ace.aua.am/hy/waste/planning_guidelines

Մարտ, 2021թ.

Հապավումների ցանկ

ԱԸՊ	Արտադրողի ընդլայնված պատասխանատվություն
ԱՊԿ	Արտադրողի պատասխանատվության կազմակերպություն
ԱՐՄՍՍՍՍ	ՀՀ վիճակագրական կոմիտե
ԵՄ	Եվրոպական միություն
ԵՏՄ	Եվրասիական տնտեսական միություն
ԷՀԿ	Էկոլոգիապես համահունչ կառավարում
ԿԱՕ	Կազմակերպություններ և առևտրի օբյեկտներ
ԿԶՆ	Կայուն զարգացման նպատակ
ԿԹ	Կոշտ թափոն
ԿԿԹ	Կոշտ կենցաղային թափոն
ԿԿԹԿ	Կոշտ կենցաղային թափոնների կառավարում
ՀԱՀ	Հայաստանի ամերիկյան համալսարան
ՀԸԳՀ	Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր
ՀԿ	Հասարակական կազմակերպություն
ՀՀ	Հայաստանի Հանրապետություն
ՀՈԱԿ	Համայնքային ոչ առևտրային կազմակերպություն
ՆՕԿ	Նյութի օգտահանման կայան
Շ/Ք	Շինարարության և քանդման
ՇՄՆ	Շրջակա միջավայրի նախարարություն
ՊՄՀ	Պետություն-մասնավոր համագործակցություն
ՊՈԱԿ	Պետական ոչ առևտրային կազմակերպություն
ՏԻՄ	Տեղական ինքնակառավարման մարմին
ՏԿԵՆ	Տարածքային կառավարման և ենթակառուցվածքների նախարարություն
ՏՀԿ	Տարանջատ հավաքման կենտրոն

Բովանդակություն

Հապավումների ցանկ	3
Բովանդակություն	4
Երախտագիտության խոսք	6
Աղյուսակների ցանկ	7
Ներածություն. ինչո՞ւ և ինչպե՞ս մշակել կոշտ թափոնների տեղական կառավարման պլան.....	9
Ուղեցույցի նկարագրություն. դրա նպատակը և հիմնական օգտատերերը	9
ԿԹ կառավարման քաղաքականությունները. միջազգային պարտավորություններ, ազգային գերակայություններ և առկա ռազմավարություն	10
Ազգային օրենսդրություն և ԿԹ կառավարման տեղական պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ	17
Աղբահանության համակարգի 2021-2023 թթ. Ռազմավարությունը	18
ԿԹ կառավարման տեղական պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ	19
Ինստիտուցիոնալ կառուցակարգ. ազգային, տարածքային և տեղական կառավարման մարմինների դերը	19
Տեղական կարգավորումներ	20
ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման կարևորությունը և սույն Ուղեցույցի դերը	20
Պլանավորման գործընթացում հանրային մասնակցությունը	21
Տվյալների հավաքագրման պահանջներ և ստանդարտներ	22
ԿԹ տեղական կառավարման պլանի կառուցվածք	25
ԿԹ տեղական կառավարման պլանի իրագործման հաշվետվություն և մշտադիտարկում	26
1 ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ	29
Ներածություն (պլանի ամփոփագիր)	30
Հիմնախնդիրներ, առաջնահերթություններ, տեսլական	30
Պլանավորման տարածքի բնութագիր	30
Թափոնների քանակն ու բաղադրությունը	32
Թափոնների գործածություն	38
Իրազեկության ներկայիս մակարդակ	48
Ֆինանսավորում և բյուջե	50
Նախկինում սահմանված նպատակների մշտադիտարկում և գնահատում	55
2 ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄ	62
Կանխատեսումներ	62
Կանխադրույթներ	63
Նպատակների և թիրախների սահմանում (կարճաժամկետ և միջնաժամկետ)	64

Գործողությունների պլան (կարճաժամկետ և միջնաժամկետ)	70
Երկարաժամկետ զարգացում	75
Պլանավորված գործողությունների իրագործման համար պահանջվող բյուջե և ֆինանսավորում	75
Թափոնների կառավարման բյուջետավորում	79
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ա – ԿԹ տեղական կառավարման պլանի կառուցվածք	81
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Բ - Խառը չտեսակավորված կոշտ կենցաղային թափոններում սովորաբար պարունակվող վտանգավոր թափոնների ոչ ամփոփ ցանկ	83
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ - Օգտակար նյութեր	85
Ռազմավարություններ և զեկույցներ	85
Ձեռնարկներ և ուղեցույցներ	85
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Դ - ԿԹ տեղական կառավարման պլանի իրագործման հաշվետվության ձև	86
Հաշվետվության ամփոփագիր	86
Սահմանված նպատակների և թիրախների իրագործումը	86
Թերի իրագործված նպատակների վերլուծություն	88
ԿԹ կառավարման ընթացիկ պլանում փոփոխումների անհրաժեշտության վերլուծություն	88
ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ե – ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման համար անհրաժեշտ որոշ ելակետային տվյալներ	89
Աղբի գոյացում	89
Թափոնների բաղադրություն	89

Երախտագիտության խոսք

Սույն Ուղեցույցը մշակվել է «Կոշտ կենցաղային թափոնների տեղական կառավարման պլանավորման ուղեցույցի մշակում և ուղեցույցի կիրառման համար վերապատրաստման կարիքների գնահատում» ծրագրի շրջանակներում, որն իրականացրել է Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի (ՀԱՀ) Յակոբեան բնապահպանական կենտրոնը Հայաստանի կառավարության հետ համատեղ՝ ՀԱՀ Քաղաքականությունների մշակման և հետազոտությունների հիմնադրամի ֆինանսավմամբ:

Փորձագիտական թիմ

Հարություն Ալվեսյան, *գլխավոր հետազոտող*, ՀԱՀ Յակոբեան բնապահպանական կենտրոն
Հայաստան Ստեփանյան, *իրավական գծով փորձագետ*, «Ուրբան» Կայուն զարգացման հիմնադրամ
Արմինե Թովսիկյան, *փորձագետ*, «Ուրբան» Կայուն զարգացման հիմնադրամ
Արմեն Վարոսյան, *փորձագետ*, «Ուրբան» Կայուն զարգացման հիմնադրամ
Էդվին Սաֆարի, *միջազգային անկախ խորհրդատու* (Կանադա)

Գրախոսներ

Նարինե Ավետյան, ՀՀ ՏԿԵ նախարարության Տարածքային (կապիտալ) ծրագրերի աջակցության և կոշտ թափոնների կառավարման վարչության պետ

Կիրիակոս Պարպունաս, *միջազգային փորձագետ*, «Parpounas Sustainability Consultants» տնօրեն

Գևորգ Եղիազարյան, *անկախ փորձագետ*, Աշտարակի փոխհամայնքապետ

Այլ մասնակիցներ և գրախոսներ

Թիմն իր երախտագիտությունն է հայտնում ծրագրի բազմաշահառու կողմերի հանդիպմանը մասնակցած բոլոր մասնակիցներին՝ Ուղեցույցի բովանդակությունը լրացնելու վերաբերյալ կարևոր վերլուծություններ և մեկնաբանություններ տրամադրելու համար:

Աղյուսակների ցանկ

- Աղյուսակ 1 – Պլանավորման տարածքի նկարագրություն՝ ըստ տարածքի տեսակների (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 2 - Ժողովրդագրական տեղեկություններ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 3 - Թափոն գոյացնող հիմնական աղբյուրների տեսակը և քանակը (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 4 – Պլանավորման մեջ օգտագործվող թափոնների գործածության ձևերը և դրանց նկարագրությունը
- Աղյուսակ 5 - Թափոնների քանակն ըստ հիմնական հոսքերի և դրանց գործածության ձևերի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 6 - Թափոնների քանակն ըստ երկրորդային հոսքերի և դրանց գործածության փուլերի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 7 - Թափոնների բաղադրությունն ըստ բաժնեմասերի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 8 - Համայնքներում կոշտ թափոնների հավաքն ըստ մեթոդի և բնակչության ծածկույթի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 9 - Աղբահանության գործող օպերատորներ
- Աղյուսակ 10 - Թափոնների տեղափոխումն ըստ հոսքերի և գործածության ձևի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 11 - Վերօգտագործում իրականացնող արտադրողներ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 12 - Վերանորոգման կարողություններ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 13 - Ոչ ֆորմալ հատվածի կողմից իրականացվող թափոնների տեսակավորում և օգտահանում (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 14 - Թափոնների գործածության կայանքներ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 15 - Աղբավայրեր և աղբանոցներ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 16 - Աղբավայրերի մուտքի ճանապարհահատվածներ (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 17 - ԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածության աստիճանը (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 18 - ԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածությունն ըստ թափոնի հոսքերի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 19 - Անձնակազմի կարողությունների գնահատում (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 20 – Հանրային իրազեկության ներկայիս մակարդակ
- Աղյուսակ 21 – Թափոնների կառավարման ծառայություններից բնակիչների գոհունակության մակարդակ
- Աղյուսակ 22 - Պլանավորման տարածքում բնակչության և ԿԱՕ-ների հետ կնքված պայմանագրերը
- Աղյուսակ 23 - Պլանավորման տարածքում աղբի կառավարման եկամուտներն ու ծախսերը վերջին տարում՝ ըստ եռամսյակների
- Աղյուսակ 24 - Բնակչությունից և ԿԱՕ-ներից գանձվող մուտքերը և հավաքման տոկոսները վերջին տարում՝ ըստ եռամսյակների
- Աղյուսակ 25 - Աղբահանության ընթացիկ վճարի մանրամասներ՝ ըստ հիմնական հոսքերի
- Աղյուսակ 26 - Թափոնների գործածության հասանելի տարբերակների արժեքն ըստ հոսքերի (ներկա իրավիճակ)
- Աղյուսակ 27 - Կոշտ թափոնների կառավարման ինքնարժեքը՝ ըստ հիմնական հոսքերի (ընթացիկ տարվա դրությամբ)
- Աղյուսակ 28 - ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի ունակությունը՝ հասնելու նախկինում սահմանված նպատակներին՝ ըստ գործածության ձևի -
- Աղյուսակ 29 - ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի ունակությունը՝ լուծելու բնապահպանական, առողջապահական և աշխատանքի անվտանգության խնդիրները
- Աղյուսակ 30 - ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը վարչական և կազմակերպական կառուցվածքի առումով
- Աղյուսակ 31 - Իրավախախտումների վիճակագրություն և վերլուծություն
- Աղյուսակ 32 - Տվյալների բացակայության (բացերի) վերլուծություն
- Աղյուսակ 33 - Նախկինում սահմանված նպատակների իրագործման համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգում
- Աղյուսակ 34 - ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգի բնապահպանական, առողջապահական և աշխատանքի անվտանգության բնութագիրը բարելավելու համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ
- Աղյուսակ 35 - ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը վարչական և կազմակերպական կառուցվածքի առումով բարելավելու համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ
- Աղյուսակ 36 - Պլանավորման ժամանակաշրջանում կանխատեսելի փոփոխություններ

- Աղյուսակ 37 – Պլանավորման ժամանակաշրջանում թափոնների նախատեսված գոյացում և գործածության կարողությունների հասանելիություն
- Աղյուսակ 38 - ԿԹ գործածության միջնաժամկետ թիրախներ և դրանց հասնելու կարողությունների հասանելիություն պլանավորման ժամանակաշրջանում
- Աղյուսակ 39 - ԿԹ գործածության երկարաժամկետ թիրախներ և դրանց հասնելու կարողությունների հասանելիություն պլանավորման ժամանակաշրջանում
- Աղյուսակ 40 - ԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածության աստիճանը (պլանավորման ժամականաշրջանում)
- Աղյուսակ 41 - ԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածությունն ըստ թափոնի հոսքերի (պլանավորման ժամականաշրջանում)
- Աղյուսակ 42 - Անձնակազմի կարողությունների զարգացման նպատակներ
- Աղյուսակ 43 - Գործողությունների պլան կարճաժամկետ և միջնաժամկետ թիրախներին հասնելու համար
- Աղյուսակ 44 - Թափոնների գործածության նոր կայանքների ապագա ներդրումներ և անհրաժեշտ ուսումնասիրություններ (երկարաժամկետ հեռանկարում)
- Աղյուսակ 45 – Կարճաժամկետ միջոցառումների բյուջե և ֆինանսավորում
- Աղյուսակ 46 – Միջնաժամկետ միջոցառումների բյուջե և ֆինանսավորում
- Աղյուսակ 47 – Միջոցառում (Ա) - մանրամասն աշխատանքային պլան և բյուջե
- Աղյուսակ 48 - Միջոցառում (Բ) - մանրամասն աշխատանքային պլան և բյուջե
- Աղյուսակ 49 - Պլանավորման տարածքում աղբի կառավարման նախատեսվող եկամուտներն ու ծախսերը պլանավորման տարիներին
- Աղյուսակ 50 – Բնակչությունից, ԿԱՕ-ներից և այլ աղբյուրներից նախատեսվող մուտքերը պլանավորման տարիներին
- Աղյուսակ 51 - Կոշտ թափոնների կառավարման նախատեսված ինքնարժեքը՝ ըստ հիմնական հոսքերի (պլանավորման ժամանակաշրջանում)
- Աղյուսակ 52 – Հաշվետու ժամանակաշրջանում սահմանված նպատակների և թիրախների իրագործումը
- Աղյուսակ 53 - Հաշվետու ժամանակաշրջանում թերի իրագործված նպատակների վերլուծություն
- Աղյուսակ 54 - Տարվա ընթացքում առաջացած թափոնների հիմնական ցուցանիշները, 2015-2019 թթ, ՀՀ Վիճակագրական կոմիտե

Ներածություն. ինչո՞ւ և ինչպե՞ս մշակել կոշտ թափոնների տեղական կառավարման պլան

ԳԼԽԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- Ուղեցույցի նկարագրություն. նպատակը և հիմնական կիրառողները
- ԿԿԹ կառավարման քաղաքականությունները. միջազգային պարտավորություններ, ազգային գերակայություններ և առկա ռազմավարություն
- Ազգային օրենսդրություն և ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ
- Ինստիտուցիոնալ կառուցակարգ. ազգային, տարածքային և տեղական կառավարման մարմինների դերը
- Տեղական կարգավորումներ (առկա տեղական կարգավորումները, պլանները և այլն)
- Տեղական ԿԹ կառավարման կարևորությունն ու մարտահրավերները և սույն Ուղեցույցի դերը
- Պլանավորման գործընթացը և հանրային մասնակցության դերը
- Տեղական ԿԹ կառավարման պլանի կառուցվածք
- Տեղական ԿԹ կառավարման պլանի իրագործման հաշվետվություն
- Տվյալների հավաքման պահանջներ և ստանդարտներ

Ուղեցույցի նկարագրություն. նպատակը և հիմնական օգտատերերը

Սույն ուղեցույցը (այսուհետ՝ Ուղեցույց) նախատեսված է տեղական ինքնակառավարման, ինչպես նաև տարածքային կառավարման մարմինների այն ներկայացուցիչների համար, որոնք հանձնառու են մշակելու ԿԹ տեղական կառավարման պլան: Այն միտված է դյուրացնելու Հայաստանում ԿԹ կայուն կառավարման պլանավորումը տեղական մակարդակում՝ համադրելով թափոնների ոլորտում ազգային գերակայությունները և միջազգային լավագույն փորձը: Ուղեցույցը մշակվել է այնպես, որ արդիական լինի ԿԹ կառավարման ոլորտի զարգացման ցանկացած մակարդակի պարագայում, ինչպես նաև ապահովի անցումը ԿԹ թերի կառավարումից դեպի էկոլոգիապես համահունչ ԿԹ կայուն կառավարում:

ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ գլուխը վերաբերում է ներկա իրավիճակի նկարագրությանը և գնահատմանը, որն անհրաժեշտ է ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման համար: Նկարագրվում է, թե ինչպես մշակել պլանավորման տարածքի ներկա ընդհանուր բնութագիրը, թափոնների գործածության բնութագիրը, ներառյալ առկա ֆինանսավորումն ու բյուջեն, և ինչպես գնահատել սահմանված նպատակների իրականացումը:

ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄ գլուխը վերաբերում է ԿԹ տեղական կառավարման պլանի բուն մշակմանը, որն սկսվում է կանխատեսումներից և կանխադրություններից: Նկարագրվում է, թե ինչպես սահմանել նոր նպատակներ և թիրախներ, որոնց հիման վրա կառուցվում է երկարաժամկետ ռազմավարություն և կարճաժամկետ գործողությունների պլան, և ինչպես հաշվարկել պլանավորված գործողություններն իրականացնելու համար անհրաժեշտ բյուջեն: Առանձին ուշադրություն է դարձվում մշակված պլանի իրագործման մշտադիտարկմանն ու դրա վերաբերյալ հաշվետվություն ներկայացնելուն:

Հավելվածներում ներառված են ԿԹ կառավարման թիրախների սահմանման ձևեր, ոլորտին վերաբերող օրենսդրական ակտեր և պլանավորմանն առնչվող այլ նյութեր:

Ուղեցույցն առաջարկում է մի շարք աղյուսակներ և պատրաստի ձևանմուշներ, որոնք պարզեցնում են պլանավորումը, դրա համար անհրաժեշտ տվյալների, տեղեկության հավաքը, ինչպես նաև բացակայող տվյալների և տեղեկության նույնականացումը: Այն ներառում է նաև որոշ մեթոդաբանական առաջարկներ տվյալներ և տեղեկություն հավաքելու վերաբերյալ:

ԿԹ կառավարման քաղաքականությունները. միջազգային պարտավորություններ, ազգային գերակայություններ և առկա ռազմավարություն

Կոշտ թափոնների կառավարման ռազմավարության հիմնական ուղղություններն էապես կախված են երկրի կարիքներից և որդեգրած քաղաքականության հիմնական գերակայություններից: Թափոնների կառավարումը անբաժան մասն է բազմաթիվ ազգային գերակայությունների և ռազմավարությունների, որոնք վերաբերում են ոչ միայն շրջակա միջավայրին, այլև այնպիսի ոլորտների, ինչպիսիք են զբոսաշրջությունը և էներգետիկան, գյուղատնտեսությունը և արդյունաբերությունը:

2020 թ. -ի սեպտեմբերի 21-ին ՀՀ կառավարության կողմից ներկայացված Հայաստանի ռազմավարական զարգացման շրջանակը՝ «Հայաստանի փոխակերպման ռազմավարություն 2050»-ը, սահմանում է մեզանպատակներ,¹ որոնցից մի քանիսն ուղիղ առնչություն ունեն թափոնների կառավարման հետ: Ընտրված մեզանպատակներն են՝

1. ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ԵՎ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՀՈՂԱԳՈՐԾՈՒԹՅՈՒՆ
2. ՎԵՐԱԿԱՆԳՆՎՈՂ ԵՎ ՄԱՏՉԵԼԻ ԷՆԵՐԳԻԱ
3. ԲԻՉՆԵՍԻ ՀԱՄԱՐ ԳՐԱՎԻՉ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
4. ՄԱՔՈՒՐ ԵՎ ԿԱՆԱԶ ՀԱՅԱՍՏԱՆ:

2015 թ.-ին Հայաստանը նախաձեռնեց ազգայնացման և իրականացման մասնակցային գործընթաց կայուն զարգացման նպատակների համար (ԿԶՆ-ներ),² որոնցից մի քանիսն ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն ներառում են թափոնների կառավարման առնչվող հարցեր: Ընտրված ԿԶՆ-ները հետևյալն են.

ԿԶՆ 7. ապահովել բոլորի համար մատչելի, հուսալի, կայուն և ժամանակակից էներգիայի հասանելիություն,

ԿԶՆ 12. ապահովել սպառման և արտադրության կայուն մոդելներ,

ԿԶՆ 13. ձեռնարկել անհապաղ գործողություններ՝ պայքարելու կլիմայի փոփոխության և դրա ազդեցությունների դեմ:

Թափոնների կառավարման առնչվող հարցերը նաև արտացոլված են առանցքային ազգային ռազմավարություններում և միջազգային համաձայնագրերում, ինչպիսիք են, օրինակ, ՀՀ կառավարության 2019-2023 թթ-ի ծրագիրը [iv], ՀՀ 2017-2036 թթ. կոշտ թափոնների կառավարման համակարգի զարգացման ռազմավարությունը [iv], Մաքուր արտադրության հայեցակարգը [iv], ՀՀ և ԵՄ միջև ստորագրված համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը (ՀԸԳՀ) [vi]:

---

¹ Այս խնդրի վերաբերյալ մանրամասն տվյալները մանրամասներ հասանելի են հետևյալ կայքէջում՝ <https://www.gov.am/en/news/item/9554/>:

² ԿԶՆ-ների իրագործման վերաբերյալ մանրամասները հասանելի են հետևյալ (անգլերեն) զեկույցում “SDG Implementation Voluntary National Review (VNR) Armenia”, https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/19586Armenia_VNR_2018.pdf:

ՀՀ սահմանադրություն և թափոնների վերաբերող միջազգային համաձայնագրեր

Հայաստանի Հանրապետության սահմանադրության 10-րդ և 12-րդ հոդվածներում սահմանվում են բնական ռեսուրսների օգտագործման պայմանները: Մասնավորապես.

Հոդված 10. Սեփականության երաշխավորումը

1. Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և հավասարապես պաշտպանվում են սեփականության բոլոր ձևերը:
2. Ընդերքը և ջրային ռեսուրսները պետության բացառիկ սեփականությունն են:

Հոդված 12. Շրջակա միջավայրի պահպանությունը և կայուն զարգացումը

1. Պետությունը խթանում է շրջակա միջավայրի պահպանությունը, բարելավումը և վերականգնումը, բնական պաշարների ողջամիտ օգտագործումը՝ ղեկավարվելով կայուն զարգացման սկզբունքով և հաշվի առնելով պատասխանատվությունն ապագա սերունդների առջև:
2. Յուրաքանչյուր ոք պարտավոր է հոգ տանել շրջակա միջավայրի պահպանության մասին:

Հայաստանը թափոնների կառավարմանն առնչվող 10 միջազգային համաձայնագրերի կողմ է: Աղյուսակ 1-ում նշված են այդ համաձայնագրերի անուններն ու ստորագրման տարեթվերը:

#	Համաձայնագիր	Վավերացման տարի
1	«Մեծ հեռավորությունների վրա օդի միջսահմանային աղտոտվածության մասին» 1979 թվականի նոյեմբերի 13-ի կոնվենցիա	1997
2	«Շրջակա միջավայրի առնչությամբ տեղեկատվության մատչելիության, որոշումների կայացման գործընթացին հասարակության մասնակցության և արդարադատության մատչելիության մասին» կոնվենցիա (Հավելված 1)	1998
3	«Վտանգավոր թափոնների անդրսահմանային տեղափոխման և դրանց հեռացման նկատմամբ հսկողություն սահմանելու մասին» Բազելյան կոնվենցիա	1999
4	Արդյունաբերական վթարների անդրսահմանային ազդեցության մասին Հելսինկյան կոնվենցիա	1997
5	Միջազգային առևտրում առանձին վտանգավոր քիմիական նյութերի և պեստիցիդների վերաբերյալ նախնական հիմնավորված համաձայնության ընթացակարգի մասին Ռոտտերդամի կոնվենցիա	2004
6	«Կայուն օրգանական աղտոտիչների մասին» Ստոկհոլմի կոնվենցիա	2004

7	«Աշխատած վառելիքի և ռադիոակտիվ թափոնների կառավարման անվտանգության մասին» համատեղ կոնվենցիա	2013
8	Սնդիկի վերաբերյալ Մինամատայի կոնվենցիա	2017
9	«Էլեկտրոնային և էլեկտրատեխնիկական սարքավորումների թափոնների գործածության ոլորտում ԱՊՀ մասնակից պետությունների համագործակցության մասին» համաձայնագիր	2018
10	«Եվրասիական տնտեսական միության մաքսային տարածքով վտանգավոր թափոնների անդրսահմանային տեղափոխման մասին» Եվրասիական տնտեսական միության համաձայնագիր	2015
11	«Մաքսային միության մաքսային սահմանով ֆիզիկական անձանց կողմից անձնական օգտագործման ապրանքների տեղափոխման և դրանց բացթողման հետ կապված մաքսային գործառնություններ իրականացնելու կարգի մասին» 2010 թվականի հունիսի 18-ի համաձայնագիր	2010

Աղյուսակ 1 - Հայաստանի մասնակցությունը թափոնների կառավարմանն առնչվող միջազգային համաձայնագրերին Աղբյուր՝ Սույն զեկույցի հեղինակների կողմից փարբեր աղբյուրներից հավաքված տվյալներ

#	Համաձայնագիր	Վավերացման տարի
1	Համաձայնագիր «ՀՀ կառավարության և Վրաստանի Կառավարության միջև շրջակա միջավայրի և բնական ռեսուրսների պահպանության բնագավառում համագործակցության մասին»	1997
2	Փոխըմբռնման հուշագիր «Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարության և Իրանի Իսլամական Հանրապետության բնապահպանական վարչության միջև բնապահպանական համագործակցության վերաբերյալ»	2001
3	Համաձայնագիր «Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարության և Տաջիկստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարության միջև շրջակա միջավայրի պահպանության բնագավառում համագործակցության մասին»	2003
4	Հայաստանի «Հանրապետության բնապահպանության նախարարության և Սիրիայի Արաբական Հանրապետության շրջակա միջավայրի հարցերով պետական նախարարության միջև բնապահպանության ոլորտում համագործակցության մասին» համաձայնագիր»	2009
5	Համաձայնագիր «Հայաստանի Հանրապետության բնապահպանության նախարարության և Լատվիայի Հանրապետության շրջակա միջավայրի պահպանության նախարարության միջև բնապահպանության ոլորտում համագործակցության մասին»	2009
6	Փոխըմբռնման հուշագիր «Հայաստանի Հանրապետության կառավարության և Լիբանանի Հանրապետության կառավարության միջև շրջակա միջավայրի բնագավառում համագործակցության մասին»	2011

ՀՀ կառավարության 2019-2023 թվականների ծրագիր

2019 թ.-ի փետրվարին հրապարակված կառավարության ծրագրով սահմանվում են երկրի բնապահպանական կառավարման ընդհանուր ուղղությունները՝ հատկապես կենտրոնանալով քիմիական նյութերի և թափոնների (ներառյալ հանքարոյունաբերական թափոնների)՝ բնապահպանական առումով արդյունավետ կառավարման վրա: Քաղաքացիների համար հարմար և էկոլոգիապես անվտանգ կենսապայմաններ ապահովելու և շրջակա միջավայրի ու հանրային առողջության վրա կոշտ կենցաղային թափոնների բացասական (վտանգավոր) ազդեցությունները նվազեցնելու նպատակով ծրագիրը նախատեսում է հետևյալը՝

- միջազգային ստանդարտներին համապատասխանող թափոնների կառավարման համակարգ հիմնելու ինստիտուցիոնալ շրջանակ,
- թափոնների կառավարման ծախսերի վերականգնում՝ թափոնների բարելավված հավաքման վճարի և ուղորտում ավելի արդյունավետ պայմանագրերի կնքման և իրավական շրջանակի միջոցով,
- թափոնների հեռացման և վերամշակման ծրագրերի իրականացում միջազգային հաստատությունների հետ համագործակցությամբ:

ՀՀ կառավարության ծրագրի կիրարկումն ապահովելու նպատակով ՀՀ կառավարության 16.05.2019 թ.-ի թիվ 650-Լ որոշմամբ հաստատվել է Կառավարության 2019-2023 թվականների գործունեության միջոցառումների ծրագիրը: Աղյուսակ 9-ը ցույց է տալիս կոշտ թափոնների կառավարման հիմնական ուղղություններին աջակցող գործողությունները, որոնք սահմանված են ծրագրում:

#	Գործողություն և արդյունք	Ժամկետ
95.1	«Քիմիական նյութերի մասին» օրենքի նախագիծը վարչապետի աշխատակազմ ներկայացնելը:	Հունիս 2020
95.4	Թափոնների կառավարման հայեցակարգային մոտեցումների մշակում (նպատակաուղղված այդ թափոնների առաջացման կանխարգելմանը կամ կրճատմանը, վերամշակմանը և օգտահանմանը):	Օգոստոս 2019
97.1	Բնապահպանության նախարարության կողմից լիցենզիաների ու թույլտվությունների տրամադրման էլեկտրոնային համակարգի ներդնում:	Նոյեմբեր 2020
97.3	Շրջակա միջավայրի բաղադրիչների (մթնոլորտային օդի, ջրային ռեսուրսների՝ ներառյալ քաղցրահամ և ստորերկրյա ջրերի, հողերի, կենսաբազմազանության) և թափոնների հեռացման վայրերի մշտադիտարկման դիտացանցերի արդիականացում:	Նոյեմբեր 2022
97.5	Շրջակա միջավայրի վերաբերյալ միասնական տեղեկատվական համակարգի ստեղծում:	Սեպտեմբեր 2023
99.1	Տնտեսական մեխանիզմների կիրառման միջոցով պլաստիկ թափոնների ծավալների կրճատում, մասնավորապես, մեկանգամյա օգտագործման պոլիէթիլենային տոպրակների ծավալների կտրուկ կրճատում:	Հունիս 2019
102.1	Կրթության բոլոր մակարդակներում էկոլոգիական դաստիարակության արդյունավետ իրականացում:	Դեկտեմբեր 2020

102.2	Ոչ ֆորմալ էկոլոգիական կրթության համակարգի զարգացում՝ հանրային իրազեկման մեխանիզմների կիրառմամբ:	2022-2023
226.2	ՀՀ բնակավայրերում աղբահանության ծառայությունների դիմաց վարձավճարների հավաքման մակարդակի բարձրացում:	Սեպտեմբեր 2020
226.3	Աղբահանության համակարգի ռազմավարության մշակում (Հանրապետության բոլոր բնակավայրերում գոյացող աղբի հավաքման, հեռացման և անվնաս տեղադրման կամ վերամշակման ապահովման նպատակով):	Օգոստոս 2019

Աղյուսակ 3 - Կոշտի թափոնների կառավարման հիմնական ուղղություններին ծրագրով (N-65Ա) սահմանված աջակցող գործողությունների ամփոփ նկարագրություն

Արտադրատեսակների համար արտադրողի (ներմուծողի) պատասխանատվության ընդլայնման (ԱՊԸ) համակարգերի ներդրման ռազմավարություն

2018 թ. -ի ապրիլի 12-ին ՀՀ կառավարությունն ընդունել է «Արտադրատեսակների համար արտադրողի (ներմուծողի) պատասխանատվության ընդլայնման համակարգերի ներդրման ռազմավարությանը և դրանից բխող 2018-2021 թվականների միջոցառումների ծրագրին հավանություն տալու մասին» արձանագրային որոշումը: ԱՊԸ հիմքում ընկած ռազմավարության համաձայն՝ արտադրողը կամ ներմուծողը, տվյալ առարկայի արտադրության (ներմուծման) սկզբնական փուլում նախատեսում է այդ արտադրատեսակի (ապրանքի) օգտագործման վերջնական փուլում առաջացող բնապահպանական ազդեցությունները կանխարգելող (կամ բացասական ազդեցությունները չեզոքացնող) միջոցառումներ ու կրում է վարչական և ֆինանսական պատասխանատվություն նշված բացասական ազդեցությունների վերացման համար: ԱՊԸ համակարգի նպատակները հետևյալն են.

1. թափոնների արտադրության կանխարգելում,
2. թափոնների քանակի նվազեցում դրանց գոյացման սկզբնաղբյուրում,
3. վերամշակում՝ որպես երկրորդային հումքային նյութեր,
4. վերամշակում՝ որպես երկրորդային էներգետիկ ռեսուրս,
5. թափոնների թաղում աղբավայրերում (թափոնների կառավարման ամենաքիչ նախընտրելի մեթոդ):

ԱՊԸ համակարգի ներդրման հիմնական երկարաժամկետ նպատակը բնապահպանական պահանջները բավարարող արտադրության խթանումն է, ինչը կօգնի կանխելու շրջակա միջավայրի աղտոտումը և նվազեցնելու բնական ռեսուրսների գործածությունը արտադրության բոլոր ցիկլերում, ինչպես նաև կրճատելու թափոնների վերամշակման ծախսերը:

Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիր (ՀԸԳՀ)

Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագիրը ՀՀ և ԵՄ միջև ստորագրվել է 2017 թ.-ի նոյեմբերի 24-ին:³

³ Ժամանակացույցին առնչվող հավելվածը մտնում է ուժի մեջ է մտնում ՀԸԳՀ-ի ստորագրման պահից՝ 2017 թ-2017թ.-ի նոյեմբերի 24-ից և հասանելի է հետևյալ հղումով՝ [https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:60b9829d-a1f1-11e7-a56f-01aa75ed71a1_0015_02/DOC_2&format=PDF:](https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:60b9829d-a1f1-11e7-a56f-01aa75ed71a1_0015_02/DOC_2&format=PDF)

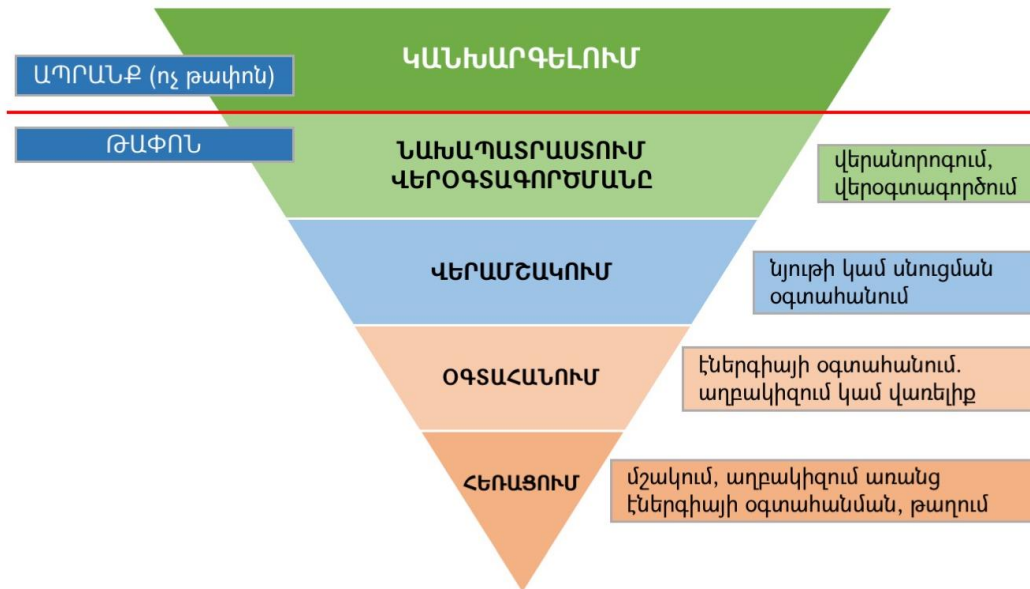
Ստորև ներկայացված են ՀԸԳՀ շրջանակում թափոնների կառավարման վերաբերյալ Հայաստանի ստանձնած պարտավորությունները, որոնք բերված են որպես թիրախներ՝ ենթակա իրականացման սահմանված ժամանակահատվածում.

- մինչև 2020 թ. -ը ունենալ հանրությանը բնապահպանական տեղեկություններ տրամադրող համակարգ,
- մինչև 2021 թ.-ը մշակել աղբավայրերում տեղադրվող կենսաքայքայվող կենցաղային թափոնների քանակի կրճատման ազգային ռազմավարություն,
- մինչև 2021 թ. -ը սահմանել վերահսկողության և մշտադիտարկման ընթացակարգեր՝ աղբավայրերի շահագործման, փակման և հետագա խնամքի փուլերում,
- մինչև 2021 թ. -ը սահմանել դիմումների և թույլտվությունների համակարգ և թափոնների ընդունման (աղբավայրերում) ընթացակարգեր,
- մինչև 2022 թ. -ը մշակել թափոնների կառավարման պլաններ՝ թափոնների հիերարխիայի հինգ քայլերի և թափոնների կանխարգելման ծրագրերի համաձայն,
- մինչև 2023 թ. -ը սահմանել թափոնների հավաքում և փոխադրում իրականացնողների և գործողությունների ռեեստր,
- մինչև 2024 թ. -ը սահմանել ամբողջական ինքնաձայնաստացված մեխանիզմ՝ համաձայն «աղտոտողը վճարում է» և «արտադրողի ընդլայնված պատասխանատվություն» սկզբունքների,
- մինչև 2024 թ. -ը սահմանել գոյություն ունեցող աղբավայրերի բարելավման պլաններ,
- մինչև 2024 թ. -ն ունենալ սահմանված համակարգ, որն ապահովում է համապատասխան թափոնի մշակումը՝ նախքան դրա տեղադրումն աղբավայրում,
- մինչև 2025 թ. -ը օպերատորների համար սահմանել պարտավորություններ՝ ձեռնարկելու անհրաժեշտ կանխարգելման և վերականգնման միջոցառումներ, ներառյալ պատասխանատվություն ծախսերի համար,
- մինչև 2025 թ. -ը խիստ պատասխանատվություն սահմանել վտանգավոր աշխատանքային գործողությունների համար:

Թափոնների հիերարխիա

Թափոնների հիերարխիան (ստորակարգում) սահմանում է թափոնների նվազեցման և կառավարման քայլերի առաջնահերթությունը և սովորաբար ներկայացվում է բուրգի տեսքով (տե՛ս ստորև բերված պատկերը): Գլխավոր պատկերված բուրգը նշանակում է, որ քաղաքականության ամենանախընտրելի քայլը թափոնների գոյացման կանխարգելումն է: Հաջորդ նախընտրելի քայլը թափոնների գոյացման կրճատումն ու այն նվազագույնի հասցնելն է վերօգտագործման, նորոգման և վերօգտագործման համար այլ նախապատրաստական աշխատանքների միջոցով: Նյութերի և սննդանյութերի օգտահանումը (վերամշակումը և կոմպոստացումը) մյուս նախընտրելի գործողությունն է, որին հետևում են օգտահանման այլ տարբերակներին միտված քայլերը, ինչպիսիք են, օրինակ, թափոններից էներգիա կամ վառելիք ստանալը: Եթե էներգիան օգտահանվում է այնպիսի գործընթացների արդյունքում, ինչպիսիք են այրումը, պիրոլիզը կամ աղբավայրում գազի կորզումը, ապա այն նույնպես պատկանում է հիերարխիայի այս մակարդակին: Վերջին և ամենաքիչ ցանկալի տարբերակը թափոնների հեռացումն է այն պարագայում, երբ կանխումը, վերօգտագործումն ու օգտահանումն այլևս հնարավոր չեն: Հեռացումը կա՛մ թափոնների տեղադրումն է սանիտարական աղբավայրերում (ըստ անհրաժեշտության՝ պատշաճ նախամշակում իրականացնելուց հետո), կա՛մ դրանց կիզումը՝ առանց էներգիայի օգտահանման, կա՛մ այլ ապահով հեռացումը:

Թափոնների հիերարխիայի որդեգրումը և կիրառումը պետք է առաջնահերթ ռազմավարական ուղղություն դառնան Հայաստանի պետական և տարածքային կառավարման, ինչպես նաև տեղական ինքնակառավարման մակարդակներում:

Պատկեր 1 - Թափոնների հնգաստիճան հիերարխիա

Ազգային օրենսդրություն և ԿԹ կառավարման տեղական պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ

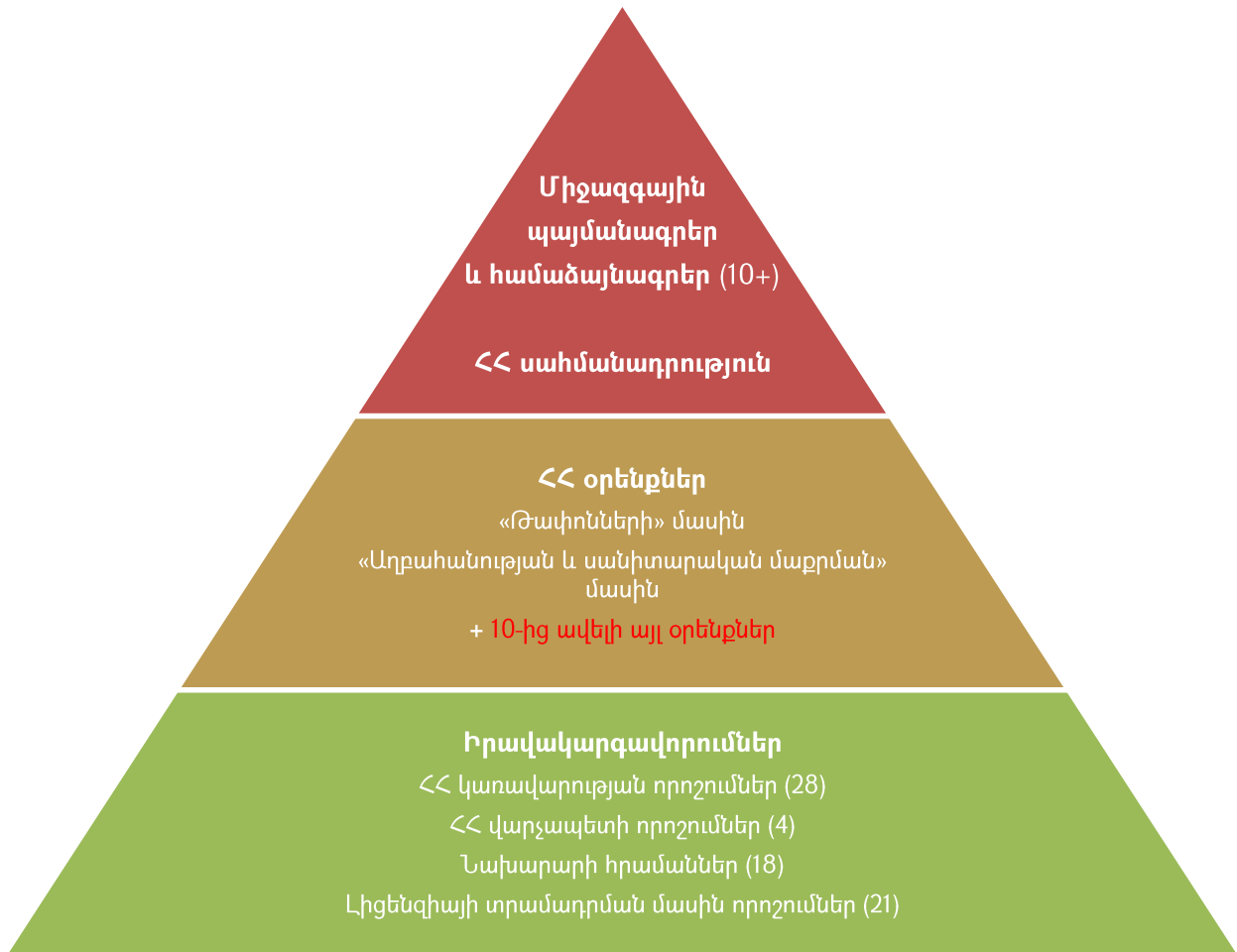
Ազգային օրենսդրություն

Թափոնների վերաբերյալ ՀՀ օրենսդրությունը ներառում է ավելի քան հիսուն օրենք⁴ և թափոնների կառավարմանն առնչվող ենթաօրենսդրական ակտեր: Հայաստանը ստորագրել է թափոններին առնչվող ավելի քան 10 միջազգային պայմանագիր և համաձայնագիր: Ստորև բերված Պատկեր 2-ը ներկայացնում է ՀՀ օրենսդրական դաշտի ընդհանուր կառուցվածքը: Սույն բաժինն անդրադառնում է ներպետական օրենսդրության ընդհանուր շրջանակին՝ նշելով միայն էական կարգավորումները: Ինստիտուցիոնալ շրջանակին վերաբերող 2.5 գլխում քննարկվում են առանցքային պետական մարմինների իրավասություններն ու լիազորությունները:

Թափոններին առնչվող օրենսդրության պարզեցումն ու արդիականացումը առաջնային նպատակ են եղել ԵՄ-ի համար՝ սկսած 2008 թ.-ից: Տարբեր օրենսդրությունների մոտարկումը, ինչպես նաև օրենսդրության կիրարկման ներդաշնակեցումը եվրոպական մակարդակում սահմանվել են որպես գործողությունների առաջնահերթ նպատակ, հատկապես այն պատճառով, որ մոտարկումը ներառում է օրենսդրությունը պարզեցնելու հնարավորություն:

---

⁴ Հայաստանում թափոնների կառավարմանն առնչվող օրենսդրական ակտերի թարմացված ցանկը հասանելի է ՀԱՀ Յակոբեան բնապահպանական կենտրոնի թափոնների ռեսուրսների շտեմարանում (<https://wrl-ace.aua.am/hy/legislation>):

Պատկեր 2 - «Օրենսդրական շրջանակի կառուցվածքը Աղբյուր՝ Սույն գեկույցի հեղինակների կողմից տարբեր աղբյուրներից հավաքված տվյալներ

Աղբահանության համակարգի 2021-2023 թթ. Ռազմավարությունը

«Կառավարության 2021 թ. ապրիլի 1-ի N 464 - Լ որոշման համաձայն հաստատվել է Հայաստանում աղբահանության համակարգի ռազմավարությունը և ռազմավարության կիրարկումն ապահովող 2021-2023 թվականների միջոցառումների ծրագիրը»⁵ Ռազմավարությունը սահմանում է աղբահանության կայուն համակարգի զարգացման ստորև ներկայացված գերակայություններն ու ուղղություններ:

Դրանցից մի քանիսը (6-11) բխում են վերը քաննարկված թափոնների հիերարխիայի սկզբնականներից:

- 1) աղբահանության և սանիտարական մաքրման ծառայությունների բարելավումը.
- 2) աղբահանության և սանիտարական մաքրման արդյունավետ սխեմաների ներդրումը.
- 3) աղբահանության ծառայություն մատուցող-սպառող հարաբերությունների կարգավորումը.
- 4) աղբահանության ծառայությունների որակի գնահատման մեխանիզմների ներդրումը.
- 5) հանրապետության տարածքում աղբի պատշաճ հավաքման, տեղափոխման ու հեռացման, ինչպես նաև աղբավայրերի շահագործման նպատակով համապատասխան հագեցվածությամբ մասնագիտացված կազմակերպությունների ներգրավումը.

⁵ Որոշումը, ռազմավարությունը և դրա կիրարկումն ապահովող միջոցառումների ծրագիրը հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=151384>

- 6) շրջանաձև տնտեսության գործիքների կիրառումը.
- 7) գոյացող աղբի քանակի կրճատումը սկզբնաղբյուրում.
- 8) կրկնակի օգտագործման կամ վերաօգտագործման, վերամշակման, վերականգնման և օգտահանման ենթակա թափոնների տեսակավորված հավաքման մեխանիզմների ներդրումը.
- 9) աղբի վերաօգտագործման, վերամշակման, օգտահանման և էներգիայի վերականգնման գործողությունների կիրառումը և դեպի աղբավայր հեռացվող թափոնների քանակի կրճատումը
- 10) աղբավայրում տեղադրվող կենսաբանական քայքայման ենթակա թափոնների քանակի նվազեցումը.
- 11) աղբի տեսակավորված հավաքման և դրանց կրկնակի օգտագործման կամ վերաօգտագործման, վերամշակման, օգտահանման և վերականգնման համար խթանիչ մեխանիզմների կիրառումը:

ԿԹ կառավարման տեղական պլանավորմանը ներկայացվող պահանջներ

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության (2015 թ. դեկտեմբերի 6-ի փոփոխություններով) 9-րդ գլուխը նվիրված է տեղական ինքնակառավարմանը, որի 179-րդ հոդվածի 2-րդ կետը, սահմանում է, որ «Տեղական ինքնակառավարումն իրականացվում է համայնքներում և որ տեղական ինքնակառավարումը տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավունքն ու կարողությունն է՝ համայնքի բնակիչների շահերից ելնելով, Սահմանադրությանը և օրենքներին համապատասխան, սեփական պատասխանատվությամբ լուծելու համայնքային նշանակության հանրային հարցերը»:

Սկզբունքորեն ՏԻՄ մարմիններն իրավունք ունեն անելու այն, ինչ բխում է իրենց համայնքի բնակիչների շահերից և արգելված չէ օրենքով: «Տեղական ինքնակառավարման մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝

- համայնքի պարտադիր խնդիրներից են «. . . համայնքի աղբահանությունը և սանիտարական մաքրումը, կոմունալ տնտեսության աշխատանքների ապահովումը... »
- համայնքի ավագանին «...իրականացնում է «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված լիազորություններ».
- համայնքի ղեկավարը «...կազմակերպում է աղբահանությունը և սանիտարական մաքրումը, ինչպես նաև իրականացնում է «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով նախատեսված այլ լիազորություններ»:

ԿԹ կառավարման տեղական պլանի մշակմանը ներկայացվող առանձին իմպերատիվ իրավական պահանջներ ամրագրված չեն ՀՀ օրենսդրությամբ, այդ իսկ պատճառով համայնքները հիմնականում չունեն աղբի/աղբահանության կառավարման ռազմավարական պլաններ: Չնայած դրանց մշակման և համայնքի ավագանու կողմից ընդունման մի քանի հաջողված փորձեր եղել են միջազգային կազմակերպությունների դրամաշնորհային ծրագրերի շրջանակներում, այնուամենայնիվ, դրանք մնացել են թղթի վրա և գրեթե չեն կիրառվում:

Անգամ ներկա իրավակարգավորումներով՝ համայնքներն իրավունք ունեն և կարող են ունենալ ԿԹ կառավարման տեղական ռազմավարական պլաններ, սակայն առաջնորդվում են այն սկզբունքով, որ չկա դրանք ունենալու իմպերատիվ պահանջ, և ինքնակամ չեն ձեռնարկում կարճաժամկետ, միջնաժամկետ և երկարաժամկետ ռազմավարական պլանավորում իրականացնելու քայլեր:

Ինստիտուցիոնալ կառուցակարգ. ազգային, տարածքային և տեղական կառավարման մարմինների դերը

Թափոնների կառավարման և աղբահանության ոլորտը կարգավորող ՀՀ գործող օրենսդրությունը խիստ կարիք ունի վերանայման. մասնավորապես պետք է հստակեցնել բոլոր սուբյեկտների լիազորությունների

իրավական սահմանները՝ հիմք ընդունելով ԵՄ լավագույն փորձը և ՀՀ միջազգային պայմանագրերով ստանձնած պարտավորություններից բխող պահանջները:

Իրականում «Թափոնների մասին» և «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» երկու առանձին օրենքներում ոլորտի հասկացություններ սահմանելը և համանման հարաբերություններ կարգավորելը իրավական անհստակություն է ստեղծում, որը դժվարացնում է իրավական նորմերի պատշաճ կիրառումն ու պաշտպանությունը:

«Թափոնների մասին» ՀՀ օրենքում թեև փորձ է արված սահմանելու պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների լիազորությունների շրջանակները թափոնների կառավարման, աղբահանության և սանիտարական մաքրման ծառայությունների մատուցման բնագավառում, այն է՝ սահմանելու և տարանջատելու թափոնների հետ կատարվող կոնկրետ գործողությունները (օրինակ՝ թափոնների հավաքում, պահում, օգտագործում, մշակում, օգտահանում, հեռացում, վնասագերծում, տեղադրում, թաղում, փոխադրում և այլն), ինչպես նաև թափոնների գործածության ոլորտում պետական կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավասությունները, այնուամենայնիվ, ազգային, տարածքային և տեղական ինքնակառավարման մարմինների դերը հստակեցնելու և առարկայացնելու կարիք ունի:

«Թափոնների մասին» ՀՀ օրենքի 11-րդ հոդվածը սահմանում է տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավասությունները համայնքի վարչական սահմաններում թափոնների գործածության ոլորտում.

Տեղական կարգավորումներ

Ոլորտի կարգավորման ներկա ժամանակաշրջանի⁶ խնդրահարույց հարցերից մեկն այն է, որ հստակ սահմանված չէ աղբահանության ծառայության նկարագրությունը և հիմնավորված կամ տարբերակված չէ դրան համապատասխան վճարվելիք տեղական վճարի չափը (սահմանված գինը)՝ ըստ մատուցվող ծառայության տեսակի և որակի:

Համայնքներում չեն տարանջատվում աղբահանության և սանիտարական մաքրման տարածքներն ու ծառայության շրջանակը, հետևաբար դժվար է տարանջատել համայնքային բյուջեի ծախսերն ըստ այդ ծառայությունների, հատկապես այն դեպքերում, երբ աղբահանության ծառայությունն իրականացվում է ՀՈԱԿ-ների կողմից:

«Տեղական ինքնակառավարման մասին» օրենքով պահանջվում է, որ համայնքի ավագանին հաստատի համայնքի սանիտարական մաքրման սխեման, սակայն իրավական տեսանկյունից ճիշտ կլինի սահմանել, որ համայնքի ավագանին պարտավոր է հաստատել աղբահանության կառավարման ռազմավարական պլանը, որի անբաժանելի մասը կլինի սանիտարական մաքրման սխեման:⁷

ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման կարևորությունը և սույն Ուղեցույցի դերը

ԿԹ կառավարման ազգային ռազմավարության նպատակների իրականացումը մեծապես կախված է տեղական մակարդակում թափոնների կառավարումից: Օրինակ՝ աղբավայր հեռացվող թափոնների քանակի կրճատման կամ օգտահանվող թափոնների քանակի ավելացման ազգային թիրախներին հասնելը կախված է տեղական մակարդակում տեսակավորված հավաքման պլանավորումից և դրա

⁶ Իրավական կարգավորումները վերլուծված են 2021 թվականի մարտի դրությամբ:

իրականացումից: Վերջինս հաճախ բախվում է մի շարք խնդիրների: Հայտնի է, որ տեսակավորված հավաքման արդյունավետությունն ուղղակիորեն կապված է բնակչության վարքագծից, ուստի պլանավորման անբաժանելի մաս պետք է կազմեն իրազեկության բարձրացման ծրագրերը և ՏԻՄ-երի կողմից համայնքի հետ տարվող այլ աշխատանքներ: ԿԹ տեղական կառավարման այլ մարտահրավերներից է ճշգրիտ տվյալներ հավաքելը, որը կարևոր դեր ունի պլանավորման գործում, ուստի և ՏԻՄ-երը պետք է պլանավորման մեջ ներառեն նաև անհրաժեշտ տվյալների հավաքման մեխանիզմների կիրառումը:

Ընդհանրապես պլանավորումն անհրաժեշտ է շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված բնակչության պահանջին համահունչ գործելու համար: Համայնքային իշխանություններն ու ծառայություններ մատուցողները, հաճախ զբաղված լինելով իրենց առօրյա գործունեությամբ, ուշադրություն չեն դարձնում ոլորտի միջնաժամկետ և երկարաժամկետ զարգացմանը: Կարևոր է նշել, որ հատկապես հնգամյա զարգացման ծրագրերում տեղ գտած աղբահանության պլանավորումը սովորաբար անդրադարձել է միայն աղբի հավաքմանն ու աղբավայր հեռացման հարցերին՝ դուրս թողնելով թափոնների կայուն կառավարման այնպիսի բաղադրիչներ, ինչպիսիք են, օրինակ, տեսակավորված հավաքումը և օգտահանումը, վտանգավոր թափոնների կառավարումը և այլն:

Սույն Ուղեցույցի հիմնական նպատակն է ՏԻՄ-երին ԿԹ տեղական կառավարման համապարփակ պլանավորման գործընթացում քայլ առ քայլ ուղորդելը, վերոնշյալ և այլ խնդիրների համար լուծումներ առաջարկելը:

Պլանավորման գործընթացում հանրային մասնակցությունը

ԿԹ տեղական կառավարումը պատշաճ պլանավորելու համար անհրաժեշտ է ապահովել հանրության և այլ շահառուների, օրինակ՝ թափոնների վերամշակում նախաձեռնող ձեռնարկատերերի, քաղաքացիական կազմակերպությունների մասնակցությունը: Կարևոր է, որ համայնքի բնակչությունը ոչ միայն տեղեկացվի ՏԻՄ-երի որոշումների մասին, այլև մասնակցի դրանց կայացմանը, երբ խոսքը վերաբերում է ԿԹ տեղական կառավարմանը, որում բնակչությունն ունի առանցքային դեր: Օրինակ, եթե համայնքում պլանավորվում է անցում կատարել դեպի աղբի տեսակավորված հավաք, ապա կարևոր կլինի տեսակավորման սխեմաները մշակելիս առավելագույնս ապահովել բնակչության՝ որպես ծառայության վերջնական օգտատիրոջ մասնակցությունը: Տարբեր շահառուների ներգրավմամբ միայն հնարավոր կլինի ստանալ ամփոփ պատկեր համայնքում առկա ոչ ֆորմալ կանոնների, ավանդույթների, հարաբերությունների, ցանկությունների, մտադրությունների և միտումների մասին: Անհրաժեշտ է բոլորի համար հստակեցնել տարբեր դերակատարների դերը և ներդրումը ԿԹ տեղական կառավարման մեջ:

Հարկ է նշել, որ, օրինակ, ԵՄ 2001/42/EC դիրեկտիվի⁸ համաձայն, հանրության ներգրավումը պարտադիր պահանջ է բնապահպանական ռազմավարական գնահատման համար, որի մեջ մտնում է նաև թափոնների կառավարումը: Ավելին, համահունչ է Օրհուսի կոնվենցիային,⁹ որի պահանջներից է համայնքի բնակչությանը և հասարակական կազմակերպությունների սեկտորին աստիճանաբար մասնակից դարձնել շրջակա միջավայրի պահպանությանն ուղղված համայնքային նշանակության իրավական ակտերի մշակման գործընթացին:

ԿԹ տեղական կառավարման պլանի բուն մշակմանը պետք է նախորդեն բազմաշահառու կողմերի հետ համայնքային ժողովների ձևաչափով մի շարք քննարկումներ, որոնց նպատակն է բացահայտել ԿԹ

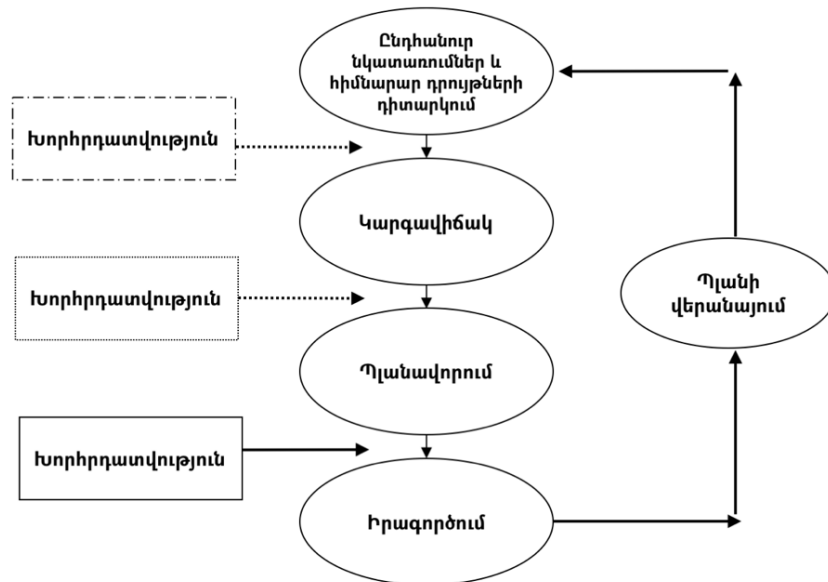
⁸ Դիրեկտիվը հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2001/42/oj>

⁹ Օրհուսի կոնվենցիան հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://ec.europa.eu/environment/aarhus/>

տեղական կառավարման հիմնախնդիրները, սահմանել առաջնահերթություններ, կատարել ուժեղ և թույլ կողմերի վերլուծություն (SWOT analysis), մշակել և ձևակերպել Պլանավորման տարածքում ԿԹ կառավարման տեսլականը և նպատակները: Բազմաշահառու կողմերի հետ համայնքային ժողովների արդյունքները պետք է ամփոփվեն **0 Հիմնախնդիրներ, առաջնահերթություններ, տեսլական** բաժնում: Բազմաշահառու կողմերի հետ համայնքային ժողովներն առավել արդյունավետ անցկացնելու համար անհրաժեշտ է օգտվել համապատասխան ձեռնարկներից, որոնք հասանելի են **ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ - Օգտակար նյութեր** բաժնում ներկայացված հղումներով:

ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման ընթացքում կարևոր կլինի քաղաքացիների և այլ շահակիր կողմերի ներգրավումը բյուջետավորման գործընթացի մեջ: Սա կարող է իրականացվել մասնակցային բյուջետավորման միջոցով (տե՛ս **ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ - Օգտակար նյութեր**):

Պատկեր 3-ում ներկայացված է ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման գործընթացում սխեմատիկ ձևով հանրային մասնակցության կազմակերպման կառուցվածքը:

Պատկեր 3 - Հանրային մասնակցությունը ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման գործընթացում: Աղբյուր՝ Preparing a Waste Management Plan: A methodological guidance note, 2012. Հասանելի է անգլերեն՝ հետևյալ կայքէջում՝ <https://ec.europa.eu/environment/waste/plans/index.htm>:

Տվյալների հավաքագրման պահանջներ և ստանդարտներ

Արդյունավետ ռազմավարական պլանավորումը գրեթե անհնար է առանց հավաստի տվյալների առկայության, ուստի դրանց հավաքումը պլանավորման անբաժանելի մասն է: Որքան շատ և որքան հավաստի ու ճշգրիտ են մուտքագրվող տվյալները, այնքան ավելի ամփոփ և լիարժեք է հնարավոր նկարագրել և գնահատել առկա իրավիճակը, որը, ինչպես նշվել է, ԿԹ տեղական կառավարման պլանի երկու հիմնական բաղադրիչներից է: Հավաստի ու ճշգրիտ տվյալներ հավաքելն ամենևին հեշտ աշխատանք չէ, հատկապես երբ դա արվում է առաջին անգամ: Կարևոր է ստեղծել տվյալների հավաքի՝ արդյունավետ, հարատև ու կայուն մեխանիզմներ թե՛ ազգային, թե՛ համայնքային մակարդակով:

Պլանավորման համար թերևս ամենակարևոր տվյալներից մեկն է համայնքում գոյացող թափոնների քանակը՝ արտահայտված ըստ համայնքի (մարզի կամ երկրի) կամ մեկ շնչի՝ միավոր

Ժամանակահատվածում առաջացրած թափոնների զանգվածով: Օրինակ՝ Երևան քաղաքում 2019 թվականին գոյացել է մոտ 330 հազար տոննա կոշտ կենցաղային թափոն: Մեկ շնչի հաշվով ԿԿԹ գոյացման ցուցանիշը նույն տարվա համար կարտահայտվի որպես 325 կգ/տարի կամ 0.9 կգ/օր: Այս ցուցանիշները ճշգրիտ հաշվարկելու համար անհրաժեշտ են կայուն մեխանիզմներ, մասնավորապես՝ համայնքում աղբահավաք ընկերություններին հասանելի թափոնների կշռման ենթակառուցվածք ինչպես համայնքային աղբավայրում, այնպես էլ տեսակավորման կամ օգտահանման կայանքներում, եթե առկա են: Հակառակ դեպքում, այդ ցուցանիշը կլինի միայն մոտարկման արդյունք, որը պիտանի չի լինի, օրինակ, 3 տարվա կտվածքով համայնքում թափոնների գոյացման փոփոխությունները արձանագրելու համար:

Համայնքային աղբավայրերում տեղադրվող թափոնների քանակը մեկ այլ կարևոր ցուցանիշ է, որի մասին հավաստի և ճշգրիտ տվյալների հավաքն, ինչպես նշվեց, հնարավոր է միայն աղբավայրերում անցակետերի, կշեռքների և տարրական վերահսկողության առկայության պարագայում: Ճիշտ է՝ այլընտրանքային աղբյուր կարող է լինել համայնքից հավաքված թափոնները աղբավայր հեռացնող աղբատարների թիվը, սակայն ակնհայտ է, որ այդ դեպքում տվյալները ճշգրիտ չեն լինի, քանի որ քաշը հաշվարկվելու է ըստ աղբատարի ծավալի՝ ընդունված խտության գործակցով (օր. 0.5 տ/մ³), որը գրեթե միշտ տարբեր է: Վերջին դեպքում նաև հաշվի չեն առնվի խնդրո առարկա աղբավայրում անվերահսկելի ձևով տեղադրվող աղբի քանակները: ՀՀ վիճակագրական կոմիտեն իր տարեկան զեկույցներում հրապարակում է Երևան քաղաքի և մարզերի համար՝ աղբավայրեր հեռացվող ԿԹ-ների քանակը (հազ. տոննա), որոնք, սակայն, կրկին հաշվարկված են համայնքների կողմից տրամադրված աղբի ծավալների տվյալների հիման վրա:¹⁰

---

¹⁰ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները Հայաստանի Հանրապետությունում 2019 թվականին: Հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.armstat.am/am/?nid=81&id=2301>:

	2015	2016	2017	2018	2019
ք.Երևան Yerevan city	295.1	310.1	310.1	310.2	323.6
Արագածոտն Aragatsotn	22.0	4.9	5.6	3.6	4.0
Արարատ Ararat	16.3	18.2	13.3	15.3	14.2
Արմավիր Armavir	37.7	40.5	60.3	15.4	16.9
Գեղարքունիք Gegharkunik	14.6	15.9	16.5	17.7	18.6
Լոռի Lori	22.7	19.8	10.5	16.9	8.6
Կոտայք Kotayk	26.7	30.3	31.4	33.8	33.8
Շիրակ Shirak	17.3	17.9	15.7	21.6	19.4
Սյունիք Syunik	11.4	11.9	11.8	14.1	12.9
Վայոց ձոր Vayots Dzor	6.6	6.8	8.2	9.4	9.8
Տավուշ Tavush	22.4	23.4	10.5	11.9	11.0
Ընդամենը ՀՀ Total RA	492.8	499.7	493.9	469.9	472.8

Պատկեր 4 - Համայնքային աղբավայրեր տեղափոխված համայնքային թափոնները՝ ըստ ՀՀ մարզերի և Երևան քաղաքի, 2015-2019թթ. (հազ.տ):

Աղբյուր՝ ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները Հայաստանի Հանրապետությունում 2019 թվականին: Հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.armstat.am/am/?nid=81&id=2301>:

Մեկ այլ առանցքային ցուցանիշ է համայնքում գոյացող աղբի բաղադրությունը, որի ճշգրիտ գնահատումը հնարավոր է միայն հստակ մեթոդաբանությամբ և պարբերականությամբ արվող նմուշառման և վերլուծության պարագայում:

2000 թ.-ից Հայաստանում իրականացված ութ ծրագրերը ներառել են թափոնների քանակի և բաղադրության վերլուծություն՝ որպես ծրագրի մաս կամ դրա հիմնական նպատակ: Դրանք բոլորն իրականացվել են տարբեր մեթոդաբանությունների կիրառմամբ, երկրի տարբեր հատվածներում և տարբեր սեզոնների ընթացքում, ուստի և արդյունքները միմյանց հետ համադրելի չեն:¹¹

Ամենավերջին վերլուծությունն իրականացվել է 2019 թ.-ի ամռանը Հայաստանի ամերիկյան համալսարանի (ՀԱՀ) Յակոբեան բնապահպանական կենտրոնի կողմից Հայաստանի կառավարության հետ համագործակցությամբ՝ «Թափոնների քանակի և բաղադրության ուսումնասիրություն» ծրագրի շրջանակում: Կոշտ կենցաղային թափոնների փորձանմուշներ են վերցվել 6 համայնքներում (Երևան, Արարատ, Կապան, Հրազդան, Վանաձոր և Գյումրի)՝ նպատակ ունենալով ձեռք բերելու ներկայացուցչական ընտրանք ողջ երկրի համար: Թեստերի իրականացման համար կիրառվել է ԵՄ-ում

¹¹ ՀԱՀ Յակոբեան բնապահպանական կենտրոն (2020). ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ. Հայաստանի ամերիկյան համալսարան և «LIFE» հիմնադրամ: Ծրագրի կայքէջ՝ <https://ace.aua.am/hy/waste/governance/>:

օգտագործվող (մասնավորապես Շվեդիայում) մեթոդաբանություն, որը հարմարեցվել է հայկական համատեքստին:¹²

Ինչպես նշվել է, Ուղեցույցն առաջարկում է մի շարք աղյուսակներ և պատրաստի ձևանմուշներ, որոնք պարզեցնում են պլանավորման համար անհրաժեշտ տվյալների և տեղեկության հավաքը, ինչպես նաև բացակայող տվյալների և տեղեկության նույնականացումը: Կարևոր է նույնականացնել այդ բացակայող կամ անհասանելի տվյալներն ու տեղեկությունը, և պլանավորման մեջ ներառել դրանց հավաքման մեխանիզմների բարելավումը, օրինակ՝ կապալառու կազմակերպություններից թափոնների վերաբերյալ տվյալների տրամադրումը դարձնել պայմանագրի պահանջ: Ուղեցույցը ներառում է նաև որոշ մեթոդաբանական առաջարկներ՝ տվյալների և տեղեկության հավաքման վերաբերյալ:

ԿԹ տեղական կառավարման պլանի կառուցվածք

Միջազգային պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ ԿԹ կառավարման պլաններն ունենում են հիմնականում միանման կառուցվածք, որը կարող է տարբերվել մասնավոր ենթաբաժինների կազմակերպման մակարդակում: Սույն Ուղեցույցում առաջարկվող ԿԹ տեղական կառավարման պլանի կառուցվածքը մշակվել է հիմք ընդունելով Եվրոպայի խորհրդի բնապահպանական կոմիտեի կողմից մշակված ԿԹ (ազգային) պլանավորման ուղեցույցը:¹³ Տեղական պլանավորումը, ինչպես և ազգայինը, ենթադրում է երկու հիմնական մաս՝ առկա իրավիճակի գնահատում և հետագա պլանավորում: Ուստի և առաջարկվող ԿԹ տեղական կառավարման պլանը բաղկացած է համապատասխան երկու գլուխներից իրենց բաժիններով: Ուղեցույցի բովանդակությունը՝ սկսած Գլուխ 1-ից ևս համապատասխանում է նշված կառուցվածքին, որը ներկայացված է ստորև: ԿԹ տեղական կառավարման պլանի ամբողջական մանրամասն կառուցվածքը ներկայացված է **Հավելված Ա-ում**:

1. ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

- 1.1. Ներածություն (պլանի ամփոփագիր)
- 1.2. Հիմնախնդիրներ, առաջնահերթություններ, տեսլական
- 1.3. Պլանավորման տարածքի բնութագիր
- 1.4. Թափոնների քանակ ու բաղադրություն
- 1.5. Թափոնների գործածություն
- 1.6. Իրազեկության առկա մակարդակ
- 1.7. Ֆինանսավորում և բյուջե
- 1.8. Նախկինում սահմանված նպատակների մշտադիտարկում և գնահատում

2. ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄ

- 2.1. Կանխատեսումներ
- 2.2. Կանխադրույթներ
- 2.3. Տեսլականի, նպատակների և թիրախների սահմանում (կարճաժամկետ և միջնաժամկետ)
- 2.4. Գործողությունների պլան
- 2.5. Երկարաժամկետ զարգացում
- 2.6. Պլանավորված գործողությունների իրագործման համար պահանջվող բյուջե և ֆինանսավորում
- 2.7. Թափոնների կառավարման բյուջետավորում

¹² Հայաստանի Հանրապետության թափոնների քանակի և բաղադրության վերլուծություն, Երևան. ՀԱՀ Յակոբեան բնապահպանական կենտրոն և ՀԱՀ «Մանուկյան Սիմոն» հետազոտական հիմնադրամ, «LL Bolagen», (2020): Ծրագրի կայքէջ՝ <https://ace.aua.am/hy/waste/composition/>:

¹³ Preparing a Waste Management Plan: A methodological guidance note, 2012. Հասանելի է անգլերեն՝ լեզվով հետևյալ կայքէջում՝ <https://ec.europa.eu/environment/waste/plans/index.htm>:

ԿԹ տեղական կառավարման պլանի իրագործման հաշվետվություն և մշտադիտարկում

Ցանկացած ռազմավարական պլանավորում և դրանից բխող գործողությունների իրագործում պետք է գնահատվի՝ ըստ արդյունքների: Դա արվում է ընթացիկ պլանում սահմանված թիրախների և նպատակների իրագործումը սահմանված ցուցանիշների համաձայն գնահատելու միջոցով: Այնուհետև իրականացվում է խոչընդոտների և խնդիրների վերլուծություն, որի արդյունքում պլանում փոփոխություններ անելու անհրաժեշտություն կարող է առաջանալ՝ թիրախներին ավելի արդյունավետ ձևով հասնելու նպատակով:

ՏԻՄ-երի կողմից մշակված ԿԹ տեղական կառավարման պլանի իրագործումը ենթադրում է լիազոր մարմինների կողմից մշտադիտարկում, որը պետք է իրականացվի հաշվետվությունների միջոցով: Ուղեցույցում ներկայացված է այդ հաշվետվության ձևը, և մանրամասնվում է վերջինս լրացնելու և ներկայացնելու եղանակը (տե՛ս ՀԱՎԵԼՎԱԾ Դ - ԿԹ տեղական կառավարման պլանի իրագործման հաշվետվության ձև):

Հաջորդ երկու գլուխները քայլ առ քայլ ուղորդում են կոշտ թափոնների տեղական կառավարման պլան կազմելու գործընթացը:

Ստորև ներկայացրած երկու գլուխները (ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ և ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄ) քայլ առ քայլ ուղորդում են կոշտ թափոնների տեղական կառավարման պլան կազմելու գործընթացը:

Պլանավորման գործընթացը դյուրացնելու, ինչպես նաև մշակվելիք պլանն ավելի ընթեռնելի և մատչելի դարձնելու նպատակով Ուղեցույցում առաջարկվում է բովանդակության մի մասը ներկայացնել աղյուսակների տեսքով:

Ուղեցույցի ենթաբաժիններում ներկայացված յուրաքանչյուր աղյուսակի պարագայում նշված է, արդյոք այն **պարտադիր** է լրացնման համար, թե **ոչ պարտադիր**:

Հասկանալի է, որ պլանավորման համար անհրաժեշտ տվյալների մի մասը կարող է ժամանակավորապես բացակայել կամ անհասանելի լինել, հատկապես՝ թափոնների տարբեր գործածության ձևերի հետ կապված տվյալները: Այդ պարագայում պետք է հաշվի առնել հետևյալը.

- Անգամ *պարտադիր* աղյուսակների դեպքում, կլինեն դաշտեր, որոնց համար ևս անհրաժեշտ տվյալները ժամանակավորապես բացակայում կամ անհասանելի են: Պետք է պարզապես բաց թողնել նման դաշտերը:
- Կարևոր է նույնականացնել այդ բացակայող կամ անհասանելի տվյալներն ու տեղեկությունը, և պլանավորման մեջ ներառել դրանց հավաքման մեխանիզմների բարելավումը:

Կարևոր է հիշել, որ աղյուսակներում երևացող որևէ ցուցանիշ կամ թիվ բերված է որպես օրինակ՝ աղյուսակի լրացնելը հեշտացնելու համար:

1 ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՆԱՏՈՒՄ

1 ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- 1.1 Ներածություն (պլանի ամփոփագիր)
- 1.2 Պլանավորման տարածքի բնութագիր
- 1.3 Հիմնախնդիրներ, առաջնահերթություններ, տեսլական
- 1.4 Թափոնների քանակ և բաղադրություն
- 1.5 Թափոնների գործածություն
- 1.6 Իրազեկության առկա մակարդակ
- 1.7 Ֆինանսավորում և բյուջե
- 1.8 Նախկինում սահմանված նպատակների մշտադիտարկում և գնահատում

 Ներկայացվող պլանի ներածությունից առաջ ներկայացվում է հետևյալ ընդհանուր տեղեկությունները պարունակող աղյուսակ: [Այն **պարտադիր** լրացվում է:]

	օրինակ
Պլանի անվանում	ՎԱՐԴԱՇԵՆ ՀԱՄԱՅՆՔՈՒՄ ԿՈՇՏ ԿԵՆՑԱՂԱՅԻՆ ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 2022-2027 թթ.-ի ՊԼԱՆ
Պլանավորման մեջ ընդգրկված համայնք(ներ)	Վարդաշեն
Պլանավորման ժամանակաշրջան	2022-2027 թթ.
Ներկայացվող պլանին ախատեսված վերանայման ամսաթվերը	2024 թ. սեպտեմբեր 2026 թ. սեպտեմբեր
Պլանը կազմող անձանց անուն, ազգանուն, պաշտոն	
Պլանը կազմող անձանց էլ. հասցե	
Պլանի էլեկտրոնային տարբերակը ներբեռնելու էլ. հասցե	

Ներածություն (պլանի ամփոփագիր)

Մշակվելիք ԿԹ տեղական կառավարման պլանի ներածությունը խորհուրդ է տրվում գրել այն ժամանակ, երբ դրա բոլոր բաժիններն արդեն հասցվել են ավարտին: Վերոնշյալ ներածությունը պետք է ներկայացնի մշակված պլանի մասին որոշակի տեղեկություններ՝ պատասխանելով հետևյալ հարցերին՝

- որքանո՞վ է պլանը նպաստում ազգային նպատակների ու թիրախների իրագործմանը,
- ի՞նչ կապեր կան այլ ռազմավարական փաստաթղթերի հետ,
- որքանո՞վ է պլանը համահունչ թափոնների հիերարխիային (տե՛ս «Թափոնների հիերարխիա» ենթաբաժինը),
- ո՞ր համայնքներն են ընդգրկված Պլանավորման տարածքում,
- արդյո՞ք պլանավորված է միջհամայնքային համագործակցություն,
- արդյո՞ք պլանավորված են թափոնների կրճատման ծրագրեր,
- արդյո՞ք պլանավորված են իրազեկության բարձրացման ծրագրեր:

Հիմնախնդիրներ, առաջնահերթություններ, տեսլական

Ինչպես արդեն նշվել է ներածությունում, ԿԹ տեղական կառավարման պլանի բուն մշակմանը պետք է նախորդեն բազմաշահառու կողմերի հետ մի շարք քննարկումներ համայնքային ժողովների ձևաչափով: Դրանց նպատակն է բացահայտել ԿԹ տեղական կառավարման հիմնախնդիրները, սահմանել առաջնահերթություններ, կատարել ուժեղ և թույլ կողմերի, հնարավորությունների և սպառնալիքների (ՈւԹՀՍ) վերլուծություն (SWOT analysis), մշակել և ձևակերպել Պլանավորման տարածքում ԿԹ կառավարման տեսլականը և նպատակները: Բազմաշահառու կողմերի հետ համայնքային ժողովների արդյունքները պետք է ամփոփվեն սույն բաժնում: Դրանք առավել արդյունավետ անցկացնելու համար անհրաժեշտ է օգտվել համապատասխան ձեռնարկներից, որոնք հասանելի են ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ - Օգտակար նյութեր բաժնում տեղադրված հղումներով:

Սույն բաժնում նկարագրվում են բազմաշահառու կողմերի ներգրավմամբ կատարված հետևյալ աշխատանքների և վերլուծությունների արդյունքները՝

- հիմնախնդիրների բացահայտում,
- առաջնահերթությունների սահմանում,
- ուժեղ և թույլ կողմերի, հնարավորությունների և սպառնալիքների (ՈւԹՀՍ) վերլուծություն,
- տեսլականի և նպատակների ձևակերպում:

Պլանավորման տարածքի բնութագիր

Քանի որ ԿԹ տեղական կառավարման պլանները կարող են մշակվել ինչպես մեկ համայնքի, այնպես էլ մի խումբ համայնքների համար, սույն Ուղեցույցի համատեքստում, *պլանավորման տարածք* ասելով, նկատի ունենք մեկ կամ ավելի համայնքների ընդհանուր վարչական տարածք: Խմբային պլանավորման մոտեցումը հատկապես նպատակահարմար կարող է լինել մի քանի ոչ խոշորացված համայնքների դեպքում: Այսպիսով, Պլանավորման տարածքը կարող է ընդգրկել մեկ և ավելի համայնքներ: Մշակվելուց հետո պլանը պետք է հաստատվի բոլոր համայնքների ավագանիների կողմից:

1.1.1 Պլանավորման տարածքի նկարագրություն՝ ըստ տարածքի տեսակների

Տվյալները պետք է լրացվեն հետևյալ աղյուսակում: **[պարտադիր]**

	Ընդհանուր	Քաղաքային	Գյուղական	Արդյունաբերական	Կանաչ, անտառային
--	-----------	-----------	-----------	-----------------	------------------

Տարածքը (հա)	420	280	140	34.1	65.2
Տարածքը տոկոսով ընդհանուրից (%)	100%	66%	34%	15%	13.5%

Աղյուսակ 1 – Պլանավորման տարածքի նկարագրություն՝ ըստ տարածքի տեսակների (ներկա իրավիճակ)

1.1.2 Աշխարհագրական սահմաններ

Քարտեզի վրա նշեք Պլանավորման տարածքի աշխարհագրական սահմանները և պատկերը տեղադրեք սույն ենթաբաժնում: Կարող եք օգտագործել ձեռքով նշված սահմանագծով *տպագիր քարտեզի պատճեն* կամ էլեկտրոնային ձևով ստեղծված սահմանագծով քարտեզ: Երկու դեպքում էլ պատկերը պետք է հստակ ներկայացնի Պլանավորման տարածքի աշխարհագրական սահմանները: **[Քարտեզը պարտադիր է:]**

1.1.3 Ժողովրդագրական տեղեկություններ

➔ Տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն հետևյալ աղյուսակում:

Գրանցված բնակչություն (մարդ)	Փաստացի բնակչություն (մարդ)	Տնտեսությունների թիվ	Անհատական բնակելի տներ	Բազմաբնակարան շենքերի թիվ	Բնակարանների թիվ

Աղյուսակ 2 - Ժողովրդագրական տեղեկություններ (ներկա իրավիճակ)

1.1.4 Թափոն գոյացնող հիմնական աղբյուրների տեսակը և քանակը

➔ Տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն հետևյալ աղյուսակում:

Թափոն գոյացնող աղբյուրի տեսակ ¹⁴	Քանակ	Նշումներ
Բնակելի նպատակային նշանակության շենքեր		
Բազմաբնակարանային շենքեր		
Անհատական բնակելի տներ		
Ոչ բնակելի նպատակային նշանակության շենքեր		
Առևտրի (այդ թվում՝ շուկաների), հանրային սննդի և բնակչության սպասարկման այլ ծառայություններ իրականացնող շինություններ		
Հյուրանոցների և հյուրանոցային տնտեսության ծառայություններ, ինչպես նաև այլ գործունեություն իրականացնող հասարակական շինություններ		
Արտադրական, արդյունաբերական և գրասենյակային նշանակության շինություններ		
Կրթական մշակութային, առողջապահական, սպորտային, գիտահետազոտական և նմանատիպ այլ հասարակական շինություններ		
Շինություններ, որտեղ իրականացվում է մեկից ավելի առանձնացված տնտեսական գործունեություն:		

Աղյուսակ 3 - Թափոն գոյացնող հիմնական աղբյուրների տեսակը և քանակը (ներկա իրավիճակ)

¹⁴ Ցանկը կազմված է ՀՕ-237-Ն «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» ՀՀ օրենքին համահունչ:

Թափոնների քանակ և բաղադրություն

ԿԹ կառավարման պլանավորման համար թերևս ամենակարևոր ցուցանիշներն են պլանավորման տարածքում գոյացող թափոնների քանակը և բաղադրությունը (կազմը): Սա կարևոր է հատկապես գոյացող թափոնների քանակի կրճատմանն ուղղված ծրագրեր և միջոցառումներ մշակելու պարագայում, երբ անհրաժեշտ է որոշել այն թիրախային աղբյուրները կամ հոսքերը, որտեղ թափոնների կրճատման միջոցառումները կլինեն ավելի արդյունավետ: Նույնը վերաբերում է վերամշակմանն ու օգտահանմանը:

Գոյացող թափոնների քանակի ընդունված ցուցանիշներից են.

- մեկ տարում գոյացող թափոնների ընդհանուր զանգվածը (տոննա տարեկան, տ/տարի),
- մեկ տարում գոյացող թափոնների կշիռը մեկ բնակչի հաշվով (մեկ բնակչի հաշվով, կգ/տարի),
- մեկ օրում գոյացող թափոնների կշիռը մեկ բնակչի հաշվով (մեկ բնակչի հաշվով, կգ/օր):

Գոյացող թափոնների բաղադրությունն ընդունված է հաշվարկել՝ ըստ յուրաքանչյուր բաժնեմասի ընդհանուր զանգվածի չափաբաժնի (տոկոսով): Այս կամ այն բաժնեմասի (օր.՝ փրփրապլաստ կամ կանաչ ապակի) ներառումը կախված է գնահատման մեթոդաբանությունից: Օրինակ՝ կարելի է գնահատել պլաստիկ թափոնների ընդհանուր չափաբաժինը կամ պլաստիկի առանձին տեսակներից յուրաքանչյուրի չափաբաժինը (տոկոսով), այսինքն՝ փափուկ պլաստիկ փաթեթավորում, փրփրապլաստ, խիտ պլաստիկ, այլ պլաստիկ:

Թափոնների բաղադրության պատշաճ գնահատումը ենթադրում է հստակ մեթոդաբանություն և ուսումնասիրությունների հաճախակիություն: Հայտնի է, որ թափոնների կազմը փոփոխվում է՝ տարվա սեզոններից կախված: Հետևաբար թափոնների բաղադրության ճիշտ ընդհանուր պատկեր ունենալու համար շատ կարևոր է սկզբնական գնահատումների ժամանակ ուսումնասիրությունները անցկացնել տարվա տարբեր սեզոններին: Հետագայում ուսումնասիրությունները կարելի է կրկնել մի քանի տարին մեկ՝ հաշվի առնելով դրա ռեսուրսատարությունը: Գնահատումը ցանկալի է կրկնել այն պարագայում, եթե արձանագրվել են կտրուկ տնտեսական կամ ժողովրդագրական փոփոխություններ, օրինակ՝ հացատների, ռեստորանների, սուպերմարկետների քանակի փոփոխություն, մեծ ներգաղթ կամ արտագաղթ և այլն:

Թափոնների բաղադրության գնահատում իրականացնելու դեպքում անհրաժեշտ է օգտվել *Թափոնների բաղադրության գնահատման ուղեցույցից*, որտեղ մանրամասն նկարագրված են մեթոդաբանությունը և ուսումնասիրությունն անցկացնելու համար անհրաժեշտ պայմաններն ու քայլերը: Այն դեպքում երբ բաղադրության գնահատում իրականացնելը հնարավոր կամ նպատակահարմար չէ, պլան կազմողը պետք է օգտվի այլ շրջաններում արված բաղադրության գնահատման արդյունքներից՝ հարմարեցնելով տեղական պայմաններին:¹⁵

1.1.5 Թափոնների քանակն ըստ հոսքերի և դրանց գործածության ձևերի

Թափոնի հոսքը պայմանական հասկացություն է, որը նկարագրում է ըստ որևէ հատկանիշի խմբավորված թափոնների շարժը գոյացումից մինչև վերօգտագործում, վերամշակում, օգտահանում, հեռացում կամ վերացում/թաղում: Այդ խմբավորման հիմքում սովորաբար ընկած է թափոնի հիմնական բաղադրիչ նյութը, թափոն հանդիսացող ապրանքատեսակը կամ այլ հատկանիշ, օրինակ՝ վտանգավորություն կամ գոյացման աղբյուր:

¹⁵ Թափոնների բաղադրության գնահատման ուղեցույցը հասանելի է հետևյալ կայքէջում՝ <https://ace.aua.am/hy/waste/composition/report/>:

Պլանավորումը առավել արդյունավետ և հեշտ դարձնելու համար պետք է տարանջատել *հիմնական* հոսքերը (տե՛ս Աղյուսակ 5-ը) և *երկրորդային* հոսքերը, որոնցից սովորաբար բաղկացած են լինում *խառը չտեսակավորված* կոշտ կենցաղային թափոնները (տե՛ս Աղյուսակ 6-ը):

Թափոնների հիմնական հոսքերն են՝

- **կոշտ կենցաղային թափոններ** (աղբամաններում տեղադրվող կենցաղային թափոններ, ներառյալ վերամշակելի),
- **խոշոր եզրաչափերի թափոններ** (աղբամաններում չտեղադրվող 2 ք.մ. և ավել),
- **փաթեթավորում և փաթեթվածք** (կոմերցիոն գոտում գոյացող),
- **էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքերի թափոններ (ԷԷՍ)** (յուրաքանչյուր սարքավորում, որը սնվում է էլեկտրական ցանցից կամ մարտկոցներից),
- **վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)** (օր.՝ ներկեր, քիմիկատներ, յուղեր, դյուրավառ նյութեր, դեղորայք, բժշկական թափոններ և այլն¹⁶),
- **անվադողեր** (մարդատար և բեռնատար մեքենաների, հեծանիվների),
- **Շ/Ք թափոններ** (մեծ և փոքր շինարարական աշխատանքներից գոյացող),
- **շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ** (մարդատար և բեռնատար)
- **Պարտեզային թափոններ** (էտման թափոններ, տերևներ և այլ նմանատիպ թափոններ):

Թափոնների երկրորդային հոսքերը բերված են Աղյուսակ 6-ում և մանրամասն նկարագրված են *Թափոնների բաղադրության գնահատման ուղեցույցում*: Դրանք համապատասխանում են Շվեդիայում բազմիցս կիրառված ԵՄ չափանիշներին համապատասխանող մեթոդաբանությանը:

Թափոնների գործածության ձևերը ներառում են հետևյալը՝

Կոդ	Թափոնների գործածության ձև	Նկարագրություն
I	Տեսակավորված հավաքում	Գոյացման սկզբնաղբյուրում որոշակի սխեմայով օպերատորի կողմից կազմակերպված թափոնի առանձին տեսակների հավաքում կամ առաջացնողի կողմից թափոնի ինքնափոխադրում դեպի տեսակավորման կենտրոն
II	Հավաքում (խառը և տեսակավորված)	Օպերատորի կողմից կազմակերպված տեսակավորված կամ չտեսակավորված հավաք, առաջացնողի կողմից թափոնի ինքնափոխադրում դեպի տեսակավորման կենտրոն
III	Վերօգտագործում (անգլերեն՝ reuse)	Ապրանքի բազմակի օգտագործում ի սկզբանե տրված նպատակով (օր.՝ ապակե ջրի շշերի լվացում և վերօգտագործում նույն նպատակով)
IV	Վերակիրառում (անգլերեն՝ repurpose)	Թափոնների օգտագործում այլ նպատակներով, օր.՝ Շ/Ք թափոնները՝ որպես ծածկ աղբավայրում
V	Նյութի օգտահանում (վերամշակում)	Վերամշակման միջոցով մետաղե, ապակե, թղթե և պլաստիկ թափոններից երկրորդային հումքի արտադրություն
VI	Մենդանյութի օգտահանում (կոմպոստացում)	Աերոբ մշակման (կոմպոստացման) միջոցով թափոններից պարարտանյութի ստացում կամ չեզոքացում
VII	Էներգիայի օգտահանում վառելիքի տեսքով	Վերամշակման միջոցով թափոններից կենսագազի, բրիկետների, պելետի, բիոդիզելի և այլ վառելիքի ստացում
VIII	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, ինսինեռացում)	Բարձրաստիճան կիզման միջոցով թափոններից ջերմային կամ էլեկտրաէներգիայի արտադրություն

¹⁶ Տե՛ս ՀԱՎԵԼՎԱԾ Բ - Խառը չտեսակավորված կոշտ կենցաղային թափոններում սովորաբար պարունակվող վտանգավոր թափոնների ոչ ամփոփ ցանկը: Ամփոփ ցանկը տե՛ս ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված «Ըստ վտանգավորության դասակարգված թափոնների ցանկը հաստատելու մասին» հրամանում, որը հասանելի է հետևյալ հղումով՝ <https://www.arlis.am/DocumentView.aspx?DocID=35639>:

IX	Մշակում (վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասագերծում)	Բարձրաստիճան կիզման կամ այլ միջոցներով վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասագերծում կամ վերացում
X	Տեղադրում ոչ սանիտարական աղբավայրում	Ինքնաբուխ կամ սանիտարական նորմերին չհամապատասխանող կերպով ստեղծված չվերահսկվող աղբավայրերում թափոնների տեղադրում
XI	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական)	Բոլոր տեսակի աղբավայրերում թափոնների տեղադրում

Աղյուսակ 4 – Պլանավորման մեջ օգտագործվող թափոնների գործածության ձևերը և դրանց նկարագրությունը

Աղյուսակ 5-ում տվյալները պետք է լրացվեն **պարտադիր**:

Աղյուսակ 6-ը լրացնելը **պարտադիր չէ**, քանի որ պահանջում է համապատասխան տվյալների հավաքման մեխանիզմներ կամ առանձին ուսումնասիրություններ:

Աղյուսակ 5-ում բերված օրինակների մեկնաբանություն

Հիմք է ընդունվում այն կանխավարկածը, որ պլանավորման տարածքում փաստացի բնակչությունը 7200 մարդ է:

- Տարեկան գոյացող կոշտ կենցաղային թափոնների (ԿԿԹ) քանակը 1,411 հազ. տ է: ԿԿԹ հավաքման ծառայություն մատուցվում է միայն 82% բնակչությանը:
- Կոմերցիոն գոտում գոյացող (օրինակ՝ խանութներից, հանրախանութներից, հացատներից, հյուրատներից) փաթեթավորման և փաթեթվածքի թափոնների մի մասը՝ տարեկան 141 տոննա, այսինքն՝ ԿԿԹ ամբողջ ծավալի 15%-ը հավաքվում է առանձին և ուղարկվում վերամշակման:
- Չտեսակավորված ԿԿԹ-ները հավաքվելուց հետո ամոռոջությամբ տեղադրվում են ոչ սանիտարական աղբավայրում, քանի որ սանիտարական աղբավայր Պլանավորման տարածքում առկա չէ:
- Պլանավորման տարածքում գոյանում և հավաքվում են նաև տարեկան 187 տոննա խոշոր եզրաչափերի թափոններ, որոնց մոտ 5%-ը վերակիրառվում է:
- Պլանավորման տարածքում գոյանում են նաև 9,510 տոննա Շ/Ք թափոններ, որոնք վերակիրառվում են աղբավայրում տեղադրված կոշտ թափոնները ծածկելու նպատակով:
- Ենթադրվում է, որ մնացած հոսքերի ու դրանց գործածության ձևերի մասին տվյալները հասանելի չեն:

Թափոնի հիմնական հոսք	Գոյացում մեկ շնչի հաշվով (կգ/տարի մեկ շնչի հաշվով)	Գոյացում ըստ տարեկան ընդհանուր քանակի (հազ. տ/տարի)	Թափոնների գործածության ձևեր ըստ քանակի											Նշումներ
			I	II	III	IV	V	VI	VII	VII	IX	X	XI	
			Տեսակավորված հավաքում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Հավաքում (խառը և տեսակավորված) (% ընդհանուր բնակչության թյունից)	Վերագտա գործում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Վերակիրառում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Նյութի օգտահանում (վերամշակում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Սննդանյութի օգտահանում (կոմպոստացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (վառելիքի տեսքով (կենսագազ, բրիկետ, բիոդիզել, RDF) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, ինսինեբացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մշակում (վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասագերծում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում Ոչ սանիտարական աղբավայրում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	
Կոշտ կենցաղային թափոններ	175	1.26	15%	82%								100%	100%	
Խոշոր եզրաչափերի թափոններ	26	0.187	100%			5%						95%	95%	
Փաթեթավորում և փաթեթվածք	19,6	0.141	90%	10%			90%					10%	10%	
ԷԷՍ (Էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)														
Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)				100%								100%	100%	
Անվադողեր														
Շ/Ք թափոններ	1,320	9.51				100%						100%	100%	
Շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ														

Աղյուսակ 5 - Թափոնների քանակն ըստ հիմնական հոսքերի և դրանց գործածության ձևերի (ներկա իրավիճակ)

Աղյուսակում բերված ցուցանիշները պարզապես օրինակ են:

Կատեգորիա	Թափոնի երկրորդային հոսք	Գոյացում մեկ շնչի հաշվով (կգ/տարի մեկ շնչի հաշվով)	Գոյացում ըստ տարեկան ընդհանուր քանակի (հազ. տ/տարի)	Թափոնների գործածության ձևեր ըստ քանակի													
				I	II	III	IV	V	VI	VII	VII	IX	X	XI			
				Տեսակավորված հավաք (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Հավաքում (խառը և տեսակավորված) (% ընդհանուր բնակչու թյունից)	Վերօգտագործում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Վերակիրառում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Նյութի օգտահանում (վերամշակում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Սննդանյութի օգտահանում (կոմպոստացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիքի տեսքով) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, ինսինբացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մշակում (վտանգավոր թափոնների) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում ոչ սանիտարական աղբավայրում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)			
A. Օրգանական (սնդիկ և սննդամթերքի, բույսերի մնացորդներ)	A1. Խոհանոցային թափոն																
	A2. Այլ օրգանական թափոն																
	A3. Այլ կենսաբայքավոր																
B. Թուղթ և ստվարաթուղթ	B1. Թերթեր և այլն																
	B2. Ծալքավոր ստվարաթուղթ																
	B3. Թղթե փաթեթավորում																
	B4. Այլ թուղթ																
C. Պլաստիկ	C1. Փափուկ պլաստիկ																
	C2. Փրփրապլաստ																
	C3. Խիտ պլաստիկ																
	C4. Այլ պլաստիկ																
D. Ապակի	D1. Ապակե փաթեթավորում																
	D2. Այլ ապակի																
E. Մետաղներ	E1. Մետաղե փաթեթավորում																
	E2. Այլ մետաղներ																
F. Այլ ոչ օրգանական	F1. Այլ ոչ օրգանական																
G. Վտանգավոր թափոն	G1. Վտանգավոր թափոն																
H. Խառը էլեկտրական	H1. Խառը էլեկտրական																
I. Այլ	I1. Փայտ																
	I2. Տեքստիլ																
	I3. Տակաշորեր, սանիտարական																
	I4. Որևէ այլ խմբի չպատկանող, այլ																

Աղյուսակ 6 - Թափոնների քանակն ըստ երկրորդային հոսքերի և դրանց գործածության փուլերի (ներկա իրավիճակ)

1.1.6 Թափոնների բաղադրությունն ըստ բաժնեմասերի

Ստորև բերված աղյուսակը պետք է լրացվի՝

- ըստ տարբերակ Գ-ի և Բ-ի, եթե պլանավորման տարածքում կատարվել է թափոնների բաղադրության ուսումնասիրություն՝ համաձայն *Թափոնների բաղադրության գնահատման ուղեցույցի* մեթոդաբանության,
- ըստ տարբերակ Գ-ի և Բ-ի, եթե պլանավորման տարածքում կատարվել է թափոնների բաղադրության ուսումնասիրություն այլ մեթոդաբանությամբ, կամ գնահատումը կատարվել է մոտարկման եղանակով (օր.՝ այլ նման համայնքում/տարածքում կատարված գնահատման արդյունքներին մոտարկում):

Աղյուսակը լրացնելը ցանկալի է, բայց **պարտադիր չէ**:

Տարբերակ Ա (շատ ընդհանուր)	%	Տարբերակ Բ (ըստ հիմնական բաժնեմասերի)	%	Տարբերակ Գ (ըստ երկրորդային բաժնեմասերի)	%
Օրգանական		A. Օրգանական		A1. Խոհանոցային թափոն	
				A2. Այգուց ստացված թափոն	
				A3. Այլ կենսաքայքայվող թափոն	
Թուղթ և սովարաթուղթ		B. Թուղթ և սովարաթուղթ		B1. Թերթեր և այլն	
				B2. Ծալքավոր սովարաթուղթ	
				B3. Թղթե փաթեթավորում	
				B4. Այլ թուղթ	
Պլաստիկ		C. Պլաստիկ		C1. Փափուկ պլաստիկ փաթեթավորում	
				C2. Փրփրապլաստ	
				C3. Խիտ պլաստիկ	
				C4. Այլ պլաստիկ	
Ապակի		D. Ապակի		D1. Ապակե փաթեթավորում	
				D2. Այլ ապակի	
Մետաղներ		E. Մետաղներ		E1. Մետաղե փաթեթավորում	
				E2. Այլ մետաղներ	
Այլ թափոններ		F. Այլ ոչ օրգանական		F1. Այլ ոչ օրգանական	
		G. Վտանգավոր թափոն (չի ներառում էլեկտրական թափոններ)		G1. Վտանգավոր թափոն	
		H. Խառը էլեկտրական թափոններ		H1. Խառը էլեկտրական թափոններ	
		I. Այլ		I1. Փայտ	
				I2. Տեքստիլ	
				I3. Տակաշորեր, սանիտարական անձեռոցիկներ և այլն	
				I4. Որևէ այլ խմբի չպատկանող այլ նյութեր	

Աղյուսակ 7 - Թափոնների բաղադրությունն ըստ բաժնեմասերի (ներկա իրավիճակ)

Թափոնների գործածություն

ԿԹ կառավարման պլանավորման համար կարևոր է, որ մանրամասնորեն նկարագրվեն և գնահատվեն թափոնների գործածության առանձին փուլերը, դրանց համար անհրաժեշտ կարողությունները, ենթակառուցվածքները և ռեսուրսները, ինչպես նաև դրանցում ներգրավված դերակատարների դերը, իրավասության շրջանակները և պատասխանատվության չափը:

1.1.7 ԿԹ հավաքում

Համայնքներում կոշտ թափոնների հավաքը սովորաբար կատարվում է հետևյալ մեթոդներով՝ փողոցներում կամ բակերում տեղադրված աղբամաններից, աղբամուղներից (բարձրահարկ շենքերում) և տներից կամ կազմակերպություններից՝ որոշակի գրաֆիկով, առանց գրաֆիկի կամ պատվերով ժամանող աղբատարների միջոցով: Մեկ այլ տարբերակ է ինքնափոխադրումը, երբ թափոն գոյացնողը կազմակերպում է իր գոյացրած թափոնի փոխադրումը տեսակավորման, վերամշակման, օգտահանման կայանք կամ աղբավայր: Կարևոր է գնահատել, թե պլանավորման տարածքի բնակչության որ մասն է օգտվում թափոնների հավաքման ծառայությունից, և եթե օգտվում է, ապա հավաքի ինչ մեթոդով: (Կարող են լինել համայնքներ, որտեղ բնակչության միայն 95%-ն է փաստացի օգտվում թափոնների հավաքման ծառայությունից, որի 15%-ը տեսակավորված և 80%-ը չտեսակավորված հավաքում է:)

Տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում միայն կոշտ կենցաղային թափոնների համար:

Հավաքի մեթոդ	Ընդհանուր ծածկույթ՝ ըստ բնակչության տոկոսի (%)	Տեսակավորված հավաքում (տոննա)	Տեսակավորված հավաքում (%)	Չտեսակավորված հավաքում (տոննա)	Չտեսակավորված հավաքում (%)	Նշումներ
Աղբամաններից						
Աղբախցերից						
Գրաֆիկով՝ տնից կամ կազմակերպությունից						
Չանգով՝ տնից կամ կազմակերպությունից (շրջիկ մեքենաներով)						
Պատվերով՝ տնից կամ կազմակերպությունից						
Ինքնափոխադրում ¹⁷						

Աղյուսակ 8 - Համայնքներում կոշտ թափոնների հավաքն ըստ մեթոդի և բնակչության ծածկույթի (ներկա իրավիճակ)

¹⁷ Համաձայն «Աղբահանության և սանիտարական մաքրման մասին» ՀՀ օրենքի՝ շինարարական և խոշոր եզրաչափի աղբ առաջացնողները ազատվում են աղբահանության վճարից, եթե նշված աղբը փոխադրվում և տեղադրվում է սեփական միջոցներով՝ տվյալ օրենքի 8-րդ հոդվածի 4-րդ մասով նախատեսված թույլտվության հիման վրա կամ նույն հոդվածի 3-րդ մասով նախատեսված անձանց հետ՝ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով կնքված պայմանագրի հիման վրա:

1.1.8 Աղբահանության գործող օպերատորներ

Տվյալները պարտադիր պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում:

#	Օպերատորի անվանում	Օպերատորի կողմից պարտադիր հավաքվող թափոնի տեսակ(ներ)	Պլանավորման տարածքի ծածկույթ (%)	Օպերատորի կողմից սպասարկվող համայնքներ	Սպասարկվող տարածքի բնակչության թիվ	Օպերատորի աղբատար մեքենաների տեսակ և տարողություն (խմ) (բաց թափքով, փակ թափքով կրմպակտոր, այլ)	Օպերատորի աղբատար մեքենաների թիվը	Արդյոք կարողությունը բավարարում է ներկայիս կարիքների համար (բավարար է, բավարար չէ)	Օպերատորի աշխատանքի ընդհանուր գնահատական (1-շատ վատ, 2-վատ, 3-միջին, 4-լավ, 5-գերազանց)	Նշումներ
1										
2										
..										
6										

Աղյուսակ 9 - Աղբահանության գործող օպերատորներ

1.1.9 Տեղափոխման սխեմաներ

Այս ենթաբաժինը նախորդի լրացումն է: Այստեղ հարկավոր է նկարագրել, թե ինչպես է պլանավորման տարածքում կատարվում թափոնների տեղափոխումը: Օրինակ՝ մշակման կայանքների կամ հեռացման վայրերի (աղբավայրերի) տեղակայվածությունը, արդյոք առկա է ինքնափոխադրում թափոն գոյացնողների կողմից, թե՛ այո, ապա ինչպես և ուր են տեղափոխվում այդ թափոնները: Նկարագրությունները պետք է տրվեն թափոնների վերոնշյալ *հիմնական* հոսքերի մասով:

Ի հավելումն տեքստային նկարագրությանը՝ նաև **պարտադիր** պետք է լրացվի ստորև բերված աղյուսակը:

Թափոնի հիմնական հոսք	Հեռավորություն մինչև աղբավայր (կմ)	Հեռավորություն մինչև փոխաբեռնման կայան (կմ)	Հեռավորություն մինչև տեսակավորման կենտրոն (կմ)	Հեռավորություն մինչև այլ գործածության կայանք (կմ)	Նշումներ ինքնափոխադրման մասով
Կոշտ կենցաղային թափոններ					
Խոշոր եզրաչափերի թափոններ					
Փաթեթավորում և փաթեթվածք					
ԷԷՍ (Էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)					

Վտանգավոր թափոններ (բացի էէՍ թափոններից)					
Անվադողեր					
Շ/Ք թափոններ					
Շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ					

Աղյուսակ 10 - Թափոնների տրեդափոխումն ըստ հոսքերի և գործածության ձևի (ներկա իրավիճակ)

1.1.10 Վերօգտագործում և նախապատրաստում վերօգտագործման համար

Թափոնների կայուն կառավարման համար կարևոր է ճիշտ գնահատել Պլանավորման տարածքում ապրանքների կամ թափոնների վերօգտագործման կարողությունները: Դրա մեջ մտնում են, օրինակ, հյուսիսի կամ կաթնամթերքի այն արտադրողները, որոնք իրականացնում են ապակե տարաների վերադարձ գործարան՝ հետագա վերօգտագործման նպատակով: Վերօգտագործման արժեշտայնում կարևոր են նաև համապատասխան ապրանքները նախապատրաստող կետերը, որոնք, օրինակ, իրականացնում են հագուստի ու կոշիկի, կահույքի, կենցաղային էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքերի, շինարարական բաղադրիչների, ավտոպահեստապասերի և այլ ապրանքների վերանորոգում:

 Տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն ստորև բերված երկու աղյուսակում:

#	Արտադրանքի տեսակ	Վերադարձվող և վերօգտագործվող բաղադրիչի տեսակ (ապակե տարա, պլաստիկ տարա, և այլ փայթեթավորում)	Արտադրողի անվանում	Վերադարձի կամ հավաքման մեխանիզմ (ընդունվում է միայն գործարանում, ընդունվում է խանութներում, կան հատուկ ընդունման կետեր)	Սպառողի համար արտադրանքը վերադարձնելու հարմարության մակարդակ (1 - անհարմար 2 - հարմար 3 - հեշտ)	Նշումներ
1						
2						

Աղյուսակ 11 - Վերօգտագործում իրականացնող արտադրողներ (ներկա իրավիճակ)

#	Արտադրանքի տեսակ	Վերանորոգման կետերի թիվ	Նշումներ
1	Սառնարան		
2	Լվացքի մեքենա		
3	Այլ կենցաղային տեխնիկա		
4	Հագուստ ու կոշիկ		
5	Կահույք		
6	Ավտոպահեստամասեր		
7	Շինարարական բաղադրիչներ (օր.՝ դուռ, պատուհան)		

Աղյուսակ 12 - Վերանորոգման կարողություններ (ներկա իրավիճակ)

1.1.11 Ոչ ֆորմալ հատված (տեսակավորում սկզբնաղբյուրում կամ աղբավայրերում)

Այս ենթաբաժնում նկարագրվում է ոչ ֆորմալ հատվածի կողմից իրականացվող թափոնների տեսակավորման և օգտահանման գործունեությունը ինչպես աղբավայրերում, այնպես էլ համայնքներում՝ գյուղական և քաղաքային միջավայրում, օրինակ՝ փողոցի աղբամաններից, խանութների շրջակայքից, բակերից և այլ աղբյուրներից:

 Տվյալները պարտադիր պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում:

#	Տեսակավորվող թափոնի տեսակ	Հավաքվում է հատուկ ընդունման կետերում (այո/ոչ)	Հավաքվում է աղբամաններից (այո/ոչ)	Հավաքվում է խանութների շրջակայքից (այո/ոչ)	Հավաքվում է աղբավայրերում (այո/ոչ)	Հավաքվում է այլ տեղերից (նշել)
1	Ապակե թափոններ					
2	Մետաղյա թափոններ					
3	Պլաստիկ թափոններ					
4	Թղթե թափոններ					
5	Մեքենայի մարտկոցներ					
6	Այլ թափոններ (նշել տեսակը)					
7						

Աղյուսակ 13 - Ոչ ֆորմալ հատվածի կողմից իրականացվող թափոնների տեսակավորում և օգտահանում (ներկա իրավիճակ)

1.1.12 Թափոնների գործածության կայանքներ

Տվյալները պարտադիր պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում:

Թափոնի հիմնական հոսք	Առկայություն (առկա է պլանավորման տարածքում, առկա է այլ համայնքում, առկա չէ)	Հզորություն, կարողություն (հազ. տ/տարի)	Հեռավորություն պլանավորման տարածքից (կմ)	Նշումներ
Տեսակավորման կենտրոն				
Ապակու վերամշակման կայանք				
Թղթի վերամշակման կայանք				
Պլաստիկի վերամշակման կայանք				
Մետաղի վերամշակման կայանք				
Տեքստիլի վերամշակման կայանք				
Այլ վերամշակման կայանք				
Տեսակավորման կենտրոն				
Օրգանական թափոնների կոմպոստացման կայանք				
Օրգանական թափոններից կենսազազի արտադրման կայանք				
Այլ օգտահանման կայանք (նշել)				
Աղբակիզման կայանք				
Այլ վնասազերծման/վերացման կայանք				
Փոխաբեռնման կայան				
Աղբավայր(եր)				
Ավելացնել փողերն ըստ անհրաժեշտության				

Աղյուսակ 14 - Թափոնների գործածության կայանքներ (ներկա իրավիճակ)

1.1.13 Աղբավայրեր և աղբանոցներ

Սույն ենթաբաժնում նկարագրվում են պլանավորման տարածքում առկա բոլոր գործող և չգործող աղբավայրերը, ինչպես նաև դրանից դուրս գտնվող այն աղբավայրերը, որոնք շահագործվում են նույն տարածքի համայնքների կողմից:

Տվյալները պարտադիր պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում:

#	Աղբավայրի նույնականացման կոդ * (կտրամադրվի SԿԵՆ քարտեզագրման բազայից)	Աղբավայրը շահագործող համայնք(ներ)	Աղբավայրի մոտավոր մակերես (հա)	Աղբավայրի վիճակ Շահագործման սկիզբ	Շահագործման նախատեսված ավարտ (տարի)	Տեղադրվող աղբի տեսակներ	Ոչ ֆորմալ հատվածի կողմից իրականացվող աղբի տեսակավորում և օգտահանում	Սեփականության իրավունք	Օբյեկտին տրվող ռեեստրային համարը (<< ՇՄ նախարարության ՇՄԱԳ-ի առկայություն	Ստեղծման իրավական հիմք, իրավական հիմքի համար, ամսաթիվ, տարի	Շահագործողի անվանում, կազմակերպչական անուն	ՇՄԱԳ	Թափոն տեղադրելու վճար (<< դրամ/տոննա)	Տարեկան մուծված բնապահպանական վճարի չափ (<< դրամ)
1	ARAR_015	Աբովյան /Արար./	0.27	Այրվում է, պարբերաբար ծածկվում է հողով:		Կենցաղային	Առկա է	Համայնքապետարան		Ավագանու որոշում	Համայնքապետարան	Չի անցկացվել		
2	ARAR_019													

Աղյուսակ 15 - Աղբավայրեր և աղբանոցներ (ներկա իրավիճակ)

Տվյալ աղբավայրի նույնականացման կոդը կտրամադրվի SԿԵ նախարարության կողմից, և աղբավայրի մասին հետագա տվյալների փոխանակումը տեղի կունենա միևնույն կողմի միջոցով: Մնացած տվյալները լրացվում են ԿԹ կառավարման պլանը մշակող մարմինների կողմից:

1.1.14 Աղբավայրերի մուտքի ճանապարհահատվածներ

Դեպի աղբավայր տանող մուտքի ճանապարհահատվածը կարևոր ենթակառուցվածք է, որը մեծ ազդեցություն ունի աղբատար մեքենաների շահագործման ծախսերի վրա: Դրանց անբարվոք վիճակը տնտեսապես ոչ շահավետ է դարձնում աղբատարների պարկի նորացումը՝ նոր մեքենաների՝ շատ արագ շարքից դուրս գալու ռիսկերի պատճառով: Հաճախ աղբավայր տանող անբարվոք մուտքի ճանապարհահատվածը ռիսկ է ստեղծում նաև աղբահավաք անձնակազմի համար, հատկապես այն դեպքերում, երբ ճանապարհն անցնում է ձորի բերանով կամ այլ վտանգավոր հատվածով:

 Այս ենթաբաժնում պետք է **պարտադիր** նկարագրվեն բոլոր շահագործվող աղբավայրերի մուտքի ճանապարհահատվածները՝ ըստ ստորև բերված աղյուսակում ներկայացված հետևյալ բնութագրերի.

#	Աղբավայրի կոդ (ՏԿԵՆ քարտեզագրման բազայից)	Մուտքի ճանապարհահատվածի երկարություն (կմ)	Մուտքի ճանապարհահատվածի վիճակ (1-շատ վատ 2-վատ 3-միջին 4-լավ 5-գերազանց)	Մուտքի ճանապարհահատվածի վերջին վերանորոգման տարեթիվ	Մուտքի ճանապարհա ատվածի սեփականատեր
1	ARAR_015				

Աղյուսակ 16 - Աղբավայրերի մուտքի ճանապարհահատվածներ (ներկա իրավիճակ)

1.1.15 Դերերի և պատասխանատվությունների բաշխում տարբեր շահակիրների միջև

Արդյունավետ պլանավորման համար կարևոր է հստակ գնահատել տարբեր շահակիրների և դերակատարների ներգրավվածությունը և դերը ԿԹ տեղական կառավարման տարբեր փուլերում: Կազմակերպական առումով ԿԹ տեղական կառավարման հիմնական դերակատարները մասնավոր և հանրային հատվածներն են՝ ի դեմս տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների: Իհարկե, դերերի և պատասխանատվությունների բաշխումը մեծապես կախված է թափոնի հոսքից կամ տեսակից:

«Աղտոտողը վճարում է» սկզբունքի համաձայն՝ հենց մասնավոր հատվածը պետք է պատասխանատու լինի իր առաջացրած թափոնների հավաքման և հետագա գործածության համար, մինչդեռ քաղաքացիների գոյացրած թափոնների հավաքման և հետագա գործածության համար պատասխանատու մարմինները կարող են լինել տարբեր: Օրինակ՝ խառը չտեսակավորված կենցաղային թափոնների դեպքում պատասխանատուն սովորաբար ՏԻՄ-երն են, որոնք կարող են պատվիրակել այս պատասխանատվությունը մասնավոր ընկերություններին կամ իրականացնել այն պետություն-մասնավոր հատված համագործակցությամբ (ՊՄՀՀ): Սակայն, օրինակ, խոշոր եզրաչափերի աղբի և այլ աղբի տեսակների պարագայում քաղաքացիները կարող են կազմակերպել տեղափոխումը (*ինքնափոխադրում*) դեպի տեսակավորման կենտրոններ: Մեկ այլ տարբերակ է, երբ, օրինակ, մարտկոցների, ԷԷՍ թափոնների, անվադողերի, մի շարք փաթեթավորման թափոնների (օր.՝ ապակե և պլաստիկ տարաներ) և այլ ապրանքատեսակների դեպքում կարող են աշխատել *արտադրողի ընդլայնված պատասխանատվության* (ԱԸՊ) սխեմաները, որոնք թեթևացնում են համայնքապետարանների բեռը նշված թափոնների կառավարման մասով, քանի որ հավաքումը և հետագա գործածությունը կազմակերպում է հենց թափոն առաջացրած արտադրատեսակի արտադրողը կամ ներմուծողը:

ԿԹ տեղական կառավարման պլանը պետք է հնարավորինս ներառի դերերի և պատասխանատվությունների բաշխումը թափոնի բոլոր քննարկվող հոսքերի մասով:

Գնահատումը նախ պետք է կատարվի՝ ըստ ներգրավվածության աստիճանի:

Օրինակ, եթե կոշտ կենցաղային տեսակավորված թափոնների հավաքը պլանավորման տարածքում հավասարաչափ իրականացվում է համայնքապետարանի և մասնավոր հատվածի կողմից, ապա պետք է համապատասխան սյունակում այդ երկու շահակիրների համար նշել 50%: Եթե իրազեկության բարձրացման ծրագրեր իրականացնում են միայն ՀԿ-ները, ապա քաղաքացիական կազմակերպություններ շարքում պետք է նշվի 100%: Եթե իրազեկության բարձրացման ծրագրեր, թափոնների մշակում, վերամշակում, օգտահանում պլանավորման տարածքում չեն իրականացվում, ապա համապատասխան սյունակները պետք է թողնել դատարկ:

 Տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում միայն ԿԿԹ կառավարման համար: Ահնարաժեշտության դեպքում պետք է նմանատիպ աղյուսակներում գնահատվեն նաև կոշտ թափոնների այլ տեսակները կամ հոսքերը, օրինակ՝ Շ/Ք թափոններ, անվադողեր, մարտկոցներ, այլ վտանգավոր թափոններ:

Աղյուսակ 17-ում բերված օրինակների մեկնաբանություն

- Պլանավորման տարածքում իրազեկության բարձրացման ծրագրեր և տեսակավորված հավաքում իրականացնում են միայն քաղաքացիական կազմակերպությունները:
- Խառը չտեսակավորված հավաքումն ու տեղափոխումը իրականացնում է համայնքապետարանը:
- Գործարանային տեսակավորում, վերամշակում, էներգիայի օգտահանում, մշակում չի կատարվում:
- Աղբավայրում տեղադրումն իրականացնում է աղբավայրը շահագործող մասնավոր ընկերությունը:

#	Դերակատար շահակիր	Իրազեկության բարձրացում (%)	Տեսակավորված հավաք (%)	Խառը, չտեսակավորված հավաք (%)	Տեղափոխում (%)	Գործարանային տեսակավորում (%)	Վերօգտագործում (%)	Վերակիրառում (%)	Վերամշակում (%)	Էներգիայի օգտահանում (%)	Մշակում (%)	Հեռացում աղբավայր (%)
1	ՏԻՄ			100%	100%							
2	Մասնավոր հատված (ՄՀ)											100%
3	ԱԸՊ											
4	Բնակչություն											
5	Քաղաքացիական կազմակերպություն	100%	100%									

Աղյուսակ 17 – ԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածության աստիճանը (ներկա իրավիճակ)

 Ստորև բերված աղյուսակում **պարտադիր** պետք է լրացվեն այն դերակատար շահակիրների անունները, որոնք ներգրավված են թափոնի տվյալ հոսքի կառավարման համապատասխան փուլում: Դերակատար շահակիրները ներառում են վերոնշյալ 4 խումբը՝ ՏԻՄ, Մասնավոր հատված (ՄՀ), Բնակչություն (ԲՆ), Քաղ. հասարակական կազմակերպություն (ՔԿ): Եթե պլանավորման տարածքում գործում է արտադրողի ընդլայնված պատասխանատվության սխեմա, ապա համապատասխան վանդակում

պետք է նշվի նաև ԱԸՊ: Օրինակ, եթե փաթեթավորման որոշ թափոնների դեպքում Պլանավորման տարածքում գործում է ԱԸՊ սխեմա, իսկ փաթեթավորման մնացած թափոնների հավաքը կազմակերպում է ՏԻՄ-ը, ապա համապատասխան վանդակում պետք է նշվի՝ ՏԻՄ, ԱԸՊ:

- Աղյուսակ 18-ում բերված օրինակների մեկնաբանություն**
- Պլանավորման տարածքում քաղաքացիական կազմակերպությունները իրականացնում են իրազեկության բարձրացման ծրագրեր ԿԿԹ, վտանգավոր թափոնների, մարտկոցների և անվադողերի, էլեկտրական և էլեկտրոնային թափոնների թերի գործածության վնասակար ազդեցությունների վերաբերյալ:
  - Մասնավոր հատվածը իրականացնում է խոշոր եզրաչափերի թափոնների տեսակավորված հավաքում, տեղափոխում և տեղադրում աղբավայրում:
  - ԿԿԹ խառը չտեսակավորված հավաքումն ու տեղափոխումը իրականացնում է համայնքապետարանը:
  - Գործարանային տեսակավորում, վերամշակում, էներգիայի օգտահանում, մշակում չի կատարվում:
  - Աղբավայրում տեղադրում իրականացնում է աղբավայրը շահագործող մասնավոր ընկերությունը:
  - Պլանավորման տարածքում գործում են նաև արտադրողի ընդլայնված պատասխանատվության սխեմաներ փաթեթավորման և փաթեթավածքի թափոնների մասով (օր.՝ ապակե շշեր):

#	Թափոնի հոսք կամ թափոնի տեսակ (մանրամասնել՝ ավելացնելով շարքեր՝ ըստ անհրաժեշտության)	Իրազեկության բարձրացում	Տեսակավորված հավաք	Խառը, չտեսակավորված հավաք	Տեղափոխում	Գործարանային տեսակավորում	Վերօգտագործում	Վերակիրառում	Վերամշակում	Էներգիայի օգտահանում	Մշակում	Հեռացում աղբավայր
1	Կոշտ կենցաղային թափոններ	ՔԿ		ՏԻՄ	ՏԻՄ							ՄՀ
2	Խոշոր եզրաչափերի թափոններ		ՄՀ		ՄՀ							ՄՀ
3	Փաթեթավորում և փաթեթավածք		ԱԸՊ		ԱԸՊ				ԱԸՊ			
4	ԷԷՍ (էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)	ՔԿ										
5	Վտանգավոր թափոններ (բացի էԷՍ թափոններից)	ՔԿ										
6	Անվադողեր	ՔԿ										
7	Մարտկոցներ	ՔԿ										
8	Շ/Ք թափոններ		ՄՀ		ՄՀ							ՄՀ
9	Շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ											
10	Թափոնի այլ հոսքեր (մանրամասնել)											

Աղյուսակ 18 - ԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածությունն ըստ թափոնի հոսքերի (ներկա իրավիճակ)

1.1.16 Անձնակազմի կարողությունների գնահատում

Արդյունավետ պլանավորման համար կարևոր է հստակ գնահատել ԿԹ տեղական կառավարման մեջ ներգրավված տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների

համապատասխան անձնակազմի կարողությունները՝ ըստ անհրաժեշտ հմտությունների մակարդակի: Այս վերլուծությունը պետք է հիմք հանդիսանա 2.1.3 ենթաբաժնում անձնակազմի կարողությունների զարգացմանն ուղղված միջոցառումների և նպատակների մշակման համար:

 Տվյալները պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում: **[ոչ պարտադիր]**

#	Հմտություն կամ ոլորտ	Հմտությունն ունեցող աշխատակիցների թիվ	Հմտության ներկայիս մակարդակ (1-շատ ցածր, 2- ցածր, 3-միջին, 4-բարձր, 5-գերազանց)	Նշումներ
1	Տվյալների հավաքում			
2	Համակարգչային քարտեզագրում			
3	Գնումների կազմակերպում			
4	Պայմանագրերի կառավարում			
5	Գործառնական հմտություններ			
6	Թափոնների կառավարման գիտելիքներ			
7	ՀՀ օրենսդրության իմացություն			
8	Ֆինանսական վերլուծության իմացություն			

Աղյուսակ 19 - Անձնակազմի կարողությունների գնահատում (ներկա իրավիճակ)

1.1.17 Թափոնների գործածության քարտեզ

Արդյունավետ լոգիստիկ լուծումներ գտնելու տեսանկյունից ԿԹ կառավարման պլանավորման համար կարևոր է թափոնների գործածության օբյեկտների տեղակայման մասին հստակ տեղեկությունը, ինչպես նաև վերջիններիս տեսողական վերապատկերումը քարտեզի վրա: Այս ենթաբաժնում պետք է տեղադրվի քարտեզ, որը կպատկերի նախորդ ենթաբաժիններում նկարագրված թափոնների տեսակավորման, մշակման և օգտահանման կայանքները, փոխաբեռնման կայանները, աղբավայրերը և այլ տարերայնորեն գործող, չվերահսկվող հեռացման վայրերը, դրանց մուտքի ճանապարհահատվածները և պլանավորման տարածքում թափոնների գործածության հետ կապված այլ կարևոր օբյեկտները, եթե առկա են:

Համակարգչային քարտեզագրման ծրագրավորման կարողությունների առկայության դեպքում ցանկալի է, որ քարտեզը ստեղծվի որևէ ծրագրային ապահովման միջոցով (օրինակ՝ ArcGIS, QGIS կամ այլ ծրագրային ապահովում) և պատկերի տեսքով զետեղվի սույն ենթաբաժնում:

Համակարգչային քարտեզագրման կարողությունների բացակայության դեպքում անհրաժեշտ է պլանավորման տարածքի տպագիր քարտեզի վրա անել համապատասխան նշումները և պատճենի տեսքով տեղադրել սույն ենթաբաժնում:

Իրազեկության ներկայիս մակարդակ

Թափոնների կայուն կառավարումը մեծապես կախված է թե՛ հանրային, թե՛ ԿԹ տեղական կառավարման մեջ ներգրավված տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների աշխատակազմի իրազեկության մակարդակից: Կառավարման մարմինների իրազեկությունը հատկապես կարևոր է տեղական մակարդակում առաջնահերթություններ սահմանելու, որոշումներ կայացնելու և պլանավորման ժամանակ այն մեծապես կնպաստի այդ որոշումները և պլանավորված գործողությունները իրականացնելուն: Հետևաբար իրազեկության մակարդակի գնահատումը առանցքային դեր է խաղում պլանավորման ժամանակ, հատկապես դրա բարձրացմանն ուղղված միջոցառումները մշակելու պարագայում:

1.1.18 Իրազեկության գնահատման եղանակ

Իրազեկության գնահատումը կարող է արվել տարբեր մեթոդաբանություններով, սակայն կարևոր է, որ պլանավորման տարածքում, պարբերաբար կատարվելու դեպքում մշտապես կիրառվեն միևնույն մեթոդաբանությունը և ցուցանիշները՝ տվյալների համադրելիություն ապահովելու նկատառումներով:

Այստեղ առաջարկվում է իրազեկության գնահատման մի պարզ եղանակ՝ հարցման հիման վրա: Ստորև ներկայացված է երկու հարցում հանրային իրազեկության և ԿԹ տեղական կառավարման մեջ ներգրավված տարածքային կառավարման և տեղական ինքնակառավարման մարմինների աշխատակազմի իրազեկության մակարդակի գնահատման համար:

Հարցման արդյունքները պետք է ամփոփվեն ստորև բերված աղյուսակում:

#	Հնտություն կամ ոլորտ	Իրազեկության ներկայիս մակարդակ (1-շատ ցածր, 2- ցածր, 3-միջին, 4-բարձր, 5-գերազանց)	Նշումներ
1	Թափոնների թերի կառավարման բնապահպանական ազդեցություններ		
2	Թափոնների թերի կառավարման սոցիալական ազդեցություններ		
3	Թափոնների թերի կառավարման տնտեսական ազդեցություններ		
4	Թափոնների՝ աղբավայր հեռացնելու ազդեցություններ		
5	Թափոնների հիերարխիայի իմացություն		
6	Թափոնների կրճատման օգուտներ		
7	Թափոնների տեսակավորված հավաքման օգուտներ		
8	Թափոնների կրճատման և վերօգտագործման օգուտներ		
9	Թափոնների վերամշակման օգուտներ		
10	Թափոնների օգտահանման օգուտներ		
11	Տեսակավորված հավաքման ծրագրերի իրազեկություն		

Աղյուսակ 20 – Հանրային իրազեկության ներկայիս մակարդակ

1.1.19 Թափոնների կառավարման ծառայություններից բնակիչների գոհունակության գնահատման եղանակ

Թափոնների կառավարման ծառայություններից բնակիչների գոհունակության գնահատումն արվում է հարցման միջոցով, որի արդյունքները պետք է ամփոփվեն ստորև բերված աղյուսակում: Հարցման թեմաները պետք է համապատասխանեն աղյուսակի Չափանիշներ սյունակին:

 Բնակիչների գոհունակության գնահատումն ու սույն աղյուսակը լրացնելը պարտադիր են:

#	Չափանիշներ	Գոհունակության ներկայիս մակարդակ (1-շատ դժգոհ 2- դժգոհ 3-միջին 4-գոհ 5-շատ գոհ)	Նշումներ
1	Համայնքում աղբամանների տեղակայվածություն (որքանով է հեռու տնից կամ շենքից)		
2	Համայնքում աղբամանների վիճակ (որքանով են մաքուր, վնասված)		
3	Թափոնների տեսակավորված հավաքում (եթե առկա է, ապա որքանով է հարմարավետ)		
4	Թափոնների տեսակավորված հավաքման հաճախակիություն (եթե առկա է, ապա որքանով են պահպանվում նորմերը)		
5	Թափոնների չտեսակավորված հավաքման հաճախակիություն (եթե առկա է, ապա որքանով են պահպանվում նորմերը)		
6	Խոշոր եզրաչափերի աղբի հավաքում (արդյոք գործում է հարմարավետ մեխանիզմ)		
7	Փողոցների մաքրություն		
8	Աղբահանության վճար (որքանով է համապատասխանում մատուցված ծառայությանը)		
9	Մատուցված ծառայությունների ընդհանուր մակարդակ		

Աղյուսակ 21 – Թափոնների կառավարման ծառայություններից բնակիչների գոհունակության մակարդակ

Ֆինանսավորում և բյուջե

Սույն բաժնում պարտադիր պետք է տրվի Պլանավորման տարածքում իրականացվող կոշտ թափոնների կառավարման ֆինանսատնտեսական նկարագիրը:

1.1.20 Եկամուտների և ծախսերի ընդհանուր նկարագրություն

Տարի	Բնակչություն			ԿԱՕ-ներ		
	Փաստացի բնակչություն	Պայմանագրեր	Փաստացի հավաքված (%)	ԿԱՕ-ների թիվը	Պայմանագրեր	Փաստացի հավաքված (%)
2022 թ.						
2023 թ.						

Աղյուսակ 22 - Պլանավորման տարածքում բնակչության և ԿԱՕ-ների հետ կնքված պայմանագրերը

	Եկամուտներ վերամշակելի թափոնների վաճառքից (հազ. դրամ)	Այլ եկամուտներ (հազ. դրամ)	Ծախսեր (հազ. դրամ)	Մնացորդ (հազ. դրամ)	Նշումներ
2020 թ. I եռամսյակ					
2020 թ. II եռամսյակ					
2020 թ. III եռամսյակ					
2020 թ. IV եռամսյակ					

Աղյուսակ 23 - Պլանավորման տարածքում աղբի կառավարման եկամուտներն ու ծախսերը վերջին տարում՝ ըստ եռամսյակների

Եռամսյակ	Բնակչություն			ԿԱՕ-ներ		
	Պլան	Փաստացի	%	Պլան	Փաստացի	%
2020 թ. I եռամսյակ						
2020 թ. II եռամսյակ						
2020 թ. III եռամսյակ						
2020 թ. IV եռամսյակ						

Աղյուսակ 24 - Բնակչությունից և ԿԱՕ-ներից գանձվող մուտքերը և հավաքման փողոսները վերջին տարում՝ ըստ եռամսյակների

1.1.21 Աղբահանության ընթացիկ վճարի մանրամասներ՝ ըստ հիմնական հոսքերի

Մի շարք համայնքներում տեղական ինքնակառավարման մարմինները, բացի կոշտ կենցաղային թափոնների աղբահանությունից, կազմակերպում են նաև այլ թափոնների հոսքերի աղբահանությունը, օրինակ՝ խոշոր եզրաչափերի թափոններ կամ որոշ դեպքերում փաթեթավորման և փաթեթվածքի և այլ թափոններ: Հետևաբար կարևոր է տարանջատել նաև դրանց կառավարման ծախսերը:

 Հասանելի տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում:

	I	II	III	IV	V	VI
Թափոնի հիմնական հոսք	Ավազանու կողմից սահմանված աղբահանության վարձավճարը (Դրամ/անձ Դրամ/տոննա)	Թափոնի հավաքման վճարները հավաքելու ընդհանուր ծախսեր	Տարեկան ընդհանուր հավաքված վճարներ	Սուբսիդա վորում	Թափոնի հավաքման համար արված ընդհանուր ծախսեր	
Կոշտ կենցաղային թափոններ						
խոշոր եզրաչափերի թափոններ						
Փաթեթավորում և փաթեթվածք						
ԷԷՍ (Էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)						
Մարտկոցներ						
Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից և մարտկոցներից)						
Անվադողեր						
Շ/Ք թափոններ						
Շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ						

Աղյուսակ 25 - Աղբահանության ընթացիկ վճարի մանրամասներ՝ ըստ հիմնական հոսքերի

1.1.22 Թափոնների գործածության հասանելի տարբերակների արժեքը

 Հասանելի տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում:

#	Թափոնի հոսք կամ թափոնի տեսակ (մանրամասնել՝ ավելացնելով շարքեր՝ ըստ անհրաժեշտության)	Տեսակա վորված հավաք (դրամ/տոննա)	Խառը, չտեսակա վորված հավաք (դրամ/տոննա)	Տեղա փոխում (դրամ/տոննա)	Գործարա նային տեսակա վորում (դրամ/տոննա)	Վաճառք իբրև հումք օգտահանելու համար (դրամ/տոննա)	Կոմպոս տացում (դրամ/տոննա)	Աղբա կիզում (դրամ/տոննա)	Այլ մշակում (վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասա գերծում) (դրամ/տոննա)	Տեղադրում աղբավայր ում (դրամ/տոննա)
1	Կոշտ կենցաղային թափոններ									
2	խոշոր եզրաչափերի թափոններ									

3	Փաթեթավորում և փաթեթվածք								
4	ԷԷՍ (Էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)								
5	Վտանգավոր թափոններ (բացի էԷՍ թափոններից)								
6	Անվադողեր								
7	Մարտկոցներ								
8	Շ/Ք թափոններ								
9	Շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ								
10	Թափոնի այլ հոսքեր (մանրամասնել)								

Աղյուսակ 26 - Թափոնների գործածության հասանելի տարբերակների արժեքն ըստ հոսքերի (ներկա իրավիճակ)

1.1.23 ԿԹ կառավարման ներկայիս ինքնարժեքը՝ ըստ հիմնական հոսքերի

ԿԹ կառավարման ներկայիս ինքնարժեքի հաշվարկը պլանավորման **պարտադիր** բաղադրիչներից է: Այն հաշվարկվում է ԿԹ ամեն հոսքի համար, որի դեպքում առկա է կազմակերպված գործածություն: ԿԹ կառավարման առաջարկված ինքնարժեքի հաշվարկի համար մշակվել է MS Excel ծրագրային ապահովում պահանջող գործիք:¹⁸

Հարկ է նշել, որ այն դեպքում, երբ կոշտ թափոնի տվյալ հոսքը աղբավայրում տեղադրելու համար վճարվում է բնապահպանական հարկ, այն ևս պետք է ներառվի ԿԹ կառավարման ինքնարժեքի հաշվարկում: Տարբեր վտանգավորության դասի թափոններ աղբավայրում տեղադրելու համար Հայաստանում սահմանված բնապահպանական հարկերի չափը ներկայացված է ստորև:

Արտադրության և (կամ) սպառման թափոններ՝ ըստ վտանգավորության դասի	Դրույքաչափը մեկ տոննայի համար (<< դրամ)
Առաջին դասի վտանգավորության թափոններ	62,400
Երկրորդ դասի վտանգավորության թափոններ	31,200
Երրորդ դասի վտանգավորության թափոններ	6,240
Չորրորդ դասի վտանգավորության թափոններ (բացառությամբ ֆիզիկական անձանց առաջացրած չտեսակավորված սպառման թափոնների աղբահանության և սանիտարական մաքրման աշխատանքներ իրականացնող օպերատորների)	1,950
Ոչ վտանգավոր թափոններ	780

¹⁸ ԿԹ կառավարման առաջարկված ինքնարժեքի հաշվարկի գործիքը հասանելի է ներբերոնման համար հետևյալ կայքէջում՝ https://ace.aua.am/hy/waste/planning_guidelines/deliverables:

Պատկեր 5 - Ընդերքօգտագործման, արտադրության և (կամ) սպառման թափոնները հափուկ հատկացված տեղերում տեղադրելու կամ պահելու համար բնապահպանական հարկի դրույքաչափերը 2021 թվականից հետո:
Աղբյուր՝ ՀՀ հարկային օրենսգիրք

Անվանումը	Կոշտ կենցաղային թափոններ	Խոշոր եզրաչափերի թափոններ	Փաթեթավորում և փաթեթվածք	ԷԷՍ	Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)	Անվադողեր	Մարտկոցներ	Շ/Ք թափոններ	Շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ	Թափոնի այլ հոսքեր (մանրամասնել)
Աշխատուժ (դրամ/տարի)										
Արտահագուստ և գործիքներ (դրամ/տարի)										
Տեխնիկայի շահագործում և պահպանում (դրամ/տարի)										
Վառելիք (դրամ/տարի)										
Աղբամանների շահագործում և պահպանում (դրամ/տարի)										
Վարչական ծախսեր (դրամ/տարի)										
Բնապահպանական հարկ (դրամ/տարի)										
Այլ ծախսեր (դրամ/տարի)										
Ենթագումար										
ԱԱՀ (20%)										
Ընդհանուր ծախսը (դրամ/տարի)										
Բնակչություն (մարդ)										
Թափոնի տարեկան գոյացում (հազ. տոննա)										
Միավորի ինքնարժեքը (դրամ/տոննա)										
Մեկ անձի հաշվով փաստացի ինքնարժեքը (դրամ/մարդ)										
Մեկ անձի կողմից գոյացրած թափոնի քանակ (կգ/տարի)										

Աղյուսակ 27 – Կոշտ թափոնների կառավարման ինքնարժեքը՝ ըստ հիմնական հոսքերի (ընթացիկ փարվա դրությամբ)

Նախկինում սահմանված նպատակների մշտադիտարկում և գնահատում

Եթե ԿԹ տեղական կառավարման պլանը մշակվում է առաջին անգամ, ապա այս ենթաբաժինը պետք է բաց թողնվի:

Սույն բաժնում պետք է գնահատական տրվի նախկին պլանավորման ժամանակ սահմանված նպատակների իրագործմանը: Եթե պլանավորումն արվում է առաջին անգամ, ապա գնահատումը կարող է արվել՝ համաձայն ԿԹ ազգային ռազմավարության սահմանած նպատակների:

1.1.24 ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի ունակությունը՝ հասնելու նախկինում սահմանված նպատակներին

Ստորև բերված աղյուսակում պետք է լրացնել նախկինում սահմանված նպատակները՝ ըստ հոսքերի և ամեն լրացրած վանդակին տալ համապատասխան գույն՝ ըստ հետևյալ սխեմայի.

	ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգն արդեն իսկ հասել է նախկինում սահմանված նպատակին:
	ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգը ունակ է հասնելու նախկինում սահմանված նպատակին:
	ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգը ունակ չէ հասնելու նախկինում սահմանված նպատակին:

Որպես օրինակ բերված է ԿԿԹ հավաքման ծածկույթի (II) նպատակի իրագործումը Պլանավորման տարածքում: Օրինակ, եթե պլանը կազմվում է 2023 թվականին, իսկ նախկինում ԿԿԹ հավաքման ծածկույթը պլանավորվել էր հասցնել 100%-ի 2025 թվականի դրությամբ, ապա այն արդեն իսկ կատարված է, հետևաբար համապատասխան վանդակի գույնը պետք է լինի կանաչ: Նույն օրինակով, եթե ԿԿԹ-ների տեղադրումը աղբավայրում պլանավորված էր հասցնել 60%-ի 2025 թվականին, իսկ 2023 թվականի դրությամբ (նոր պլանավորման ժամանակ) պարզ է դարձել, որ այդ նպատակին հնարավոր չէ հասնել ԿԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգով, ապա համապատասխան վանդակի (60%) գույնը պետք է լինի նարնջագույն: Նույն կերպ, եթե, նախկին պլանավորման համաձայն, նախատեսվում էր փաթեթավորման և փաթեթվածքի թափոնների տեսակավորված հավաքը 2025 թվականին հասցնել 70%-ի, և 2023 թվականի դրությամբ (նոր պլանավորման ժամանակ) պարզ է, որ ԿԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգով հնարավոր է հասնել այդ նպատակին, ապա համապատասխան վանդակի (70%) գույնը պետք է լինի կապույտ: Պետք է հիշել, որ աղբավայրում տեղադրման ցուցանիշը տրվում է երկու տարբերակով՝ տեղադրում բոլոր տեսակի աղբավայրերում, ներառյալ սանիտարական և տեղադրում ոչ սանիտարական աղբավայրերում: Եթե Պլանավորման տարածքի համայնքները չեն օգտվում սանիտարական աղբավայրերից, ապա երկու ցուցանիշները կլինեն համարժեք: Աղբավայր հեռացվող և տեղադրվող թափոնների քանակը ԿԹ կայուն կառավարման ամենակարևոր ցուցանիշներից է, որի նվազեցումը պետք է լինի առաջնահերթ խնդիր ինչպես տեղական, այնպես էլ ազգային մակարդակում:

ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգն **արդեն իսկ հասել է** նախկինում սահմանված նպատակին:

ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգը **ունակ է** հասնելու նախկինում սահմանված նպատակին:

ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգը **ունակ չէ** հասնելու նախկինում սահմանված նպատակին:

	Թափոնի հոսք կամ թափոնի տեսակ (մանրամասնել՝ ավելացնելով շարքեր՝ ըստ անհրաժեշտության)	Գոյացում մեկ շնչի հաշվով (կգ/տարի մեկ շնչի հաշվով)	Գոյացում՝ ըստ տարեկան ընդհանուր քանակի (հազ. տ/տարի)	I	II	III	IV	V	VI	VII	VII	IX	X	XI
				Տեսակավորված հավաք (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Հավաքում (խառը և տեսակավորված) (% ընդհանուր բնակչությանից)	Վերօգտագործում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Վերակիրառում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Նյութի օգտահանում (վերամշակում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Սննդանյութի օգտահանում (կոմպոստացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում վառելիքի տեսքով (կենսագազ, բրիկետ, բիոդիզել, RDF) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, ինսինեբացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մշակում (վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասազերծում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում Ոչ սանիտարական աղբավայրում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)
1	Կոշտ կենցաղային թափոններ				100								60	
2	Խոշոր եզրաչափերի թափոններ													
3	Փաթեթավորում և փաթեթվածք			70										
4	ԷԷՍ (Էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)													
5	Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)													
6	Անվաղողեր													
7	Մարտկոցներ													
8	Շ/Ք թափոններ													
9	Շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ													
10	Թափոնի այլ հոսքեր (մանրամասնել)													
11	Ընդամենը ԿԹ													

Աղյուսակ 28 - ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի ունակությունը՝ հասնելու նախկինում սահմանված նպատակներին՝ ըստ գործածության ձևի

1.1.25 ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի ունակությունը՝ լուծելու բնապահպանական, առողջապահական և աշխատանքի անվտանգության խնդիրները

Տվյալները պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում: **[ոչ պարտադիր]**

#	խնդիր	Ունակություն (այո/ոչ)	Նշումներ
1	Հողերի աղտոտում		
2	Ստորգետնյա ջրերի աղտոտում		
3	Մակերևութային ջրերի աղտոտում		
4	Օդի աղտոտում		
5	Ջերմոցային գազերի արտանետում		
6	Առողջապահական խնդիրներ		
7	Աշխատանքի անվտանգության խնդիրներ		

Աղյուսակ 29 - ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի ունակությունը՝ լուծելու բնապահպանական, առողջապահական և աշխատանքի անվտանգության խնդիրները

1.1.26 ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը վարչական և կազմակերպական կառուցվածքի առումով

Օգտվելով նախորդ ենթաբաժիններում (1.1.15, 1.1.16, 1.1.18) արված վերլուծություններից՝ այս ենթաբաժնում պետք է վերլուծվի և գնահատվի ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը: Որքանո՞վ արդյունավետ են վարչական և կազմակերպական կառուցվածքը, և որո՞նք են արդյունավետության վրա բացասաբար ազդող հիմնական պատճառները:

Տվյալները պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում: **[ոչ պարտադիր]**

#	Դերակատար	Արդյունավետության մակարդակ (1-շատ ցածր 2- ցածր 3-միջին 4-բարձր 5- շատ բարձր)	Անարդյունավետության հիմնական պատճառներ	Արդյունավետության բարձրացմանն ուղղված անհրաժեշտ միջոցառումներ կամ փոփոխություններ	Նշումներ
1	ՏԻՄ և ՏԿՄ				
2	Մասնավոր հատված				
3	ԱԸՊ (եթե առկա է)				
4	Բնակչություն				
5	Քաղաքացիական կազմակերպություններ				

Աղյուսակ 30 - ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը վարչական և կազմակերպական կառուցվածքի առումով

1.1.27 Իրավախախտումների վիճակագրություն և վերլուծություն

Այս ենթաբաժնում նկարագրվում են թափոնների կառավարմանն առնչվող այն իրավախախտումները, որ տեղի են ունեցել Պլանավորման տարածքում: Պետք է նշել պատասխանատվության տեսակը (կարգապահական, վարչական կամ քրեական), ինչպե՞ս է լուծվել հարցը, բավարարվե՞լ է պահանջը, թե ոչ, քանի՞ գործ է մտել դատարան, կա՞ն նախադեպային որոշումներ, թե՞ ոչ, քանի՞ անձ է ենթարկվել պատասխանատվության, և որքանով է վերականգնվել համայնքին հասցված նյութական վնասը: Եթե նախկինում արվել է վերլուծություն, ապա նպատակահարմար է դրա արդյունքները տեղադրել այս ենթաբաժնում:

 Տվյալները պարտադիր պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում:

#	Իրավախախտում	Իրավախախտման արձանագրության ամսաթիվ	Իրավախախտման սուբյեկտ (ֆիզ.անձ/կազմակերպություն)	Պատասխանատվության տեսակը (կարգապահական, վարչական, քրեական)	Իրավախախտման պատճառ	Նշումներ (օր.՝ ինչպես է լուծվել հարցը, բավարարվել է պահանջը, թե ոչ և այլն)
1						
2						
3						
4						

Աղյուսակ 31 - Իրավախախտումների վիճակագրություն և վերլուծություն

1.1.28 Տվյալների բացերի վերլուծություն

ԿԹ կայուն կառավարման համար հավաստի տվյալների առկայությունն ունի առաջնային նշանակություն: Կազմվող ԿԹ տեղական կառավարման պլանը մի կողմից արձանագրում է անհրաժեշտ տվյալների բացերը առկա իրավիճակի գնահատման գլխում, մյուս կողմից պլանավորման գլխում նախատեսում է համապատասխան գործողություններ՝ ուղղված բացահայտված տվյալների բացերը լրացնելուն:

Հիմք ընդունելով նախորդ ենթաբաժիններում լրացված աղյուսակները՝ պետք է առանձնացնել բացակայող անհրաժեշտ տվյալները և արձանագրել հետևյալ աղյուսակում, որի հիման վրա կմշակվեն համապատասխան միջոցներ: Կարևոր է նաև վերլուծել և արձանագրել տվյալների բացակայության պատճառները, օրինակ՝ արդյոք տվյալները հավաքվում են, թե ոչ, եթե այո, ապա հասանելի են, թե ոչ, եթե հասանելի են, ապա հավաստի են, թե ոչ: Այս վերլուծությունը հիմք կդառնա բացակայող անհրաժեշտ տվյալների հավաքման ընթացակարգերի և կարողությունների բարելավմանն ուղղված միջոցառումներ պլանավորելու համար:

 Աղյուսակը լրացնելը պարտադիր է:

#	Տվյալի տեսակ	Հավաքվում է, թե ոչ (այո/ոչ)	Հասանելի է, թե ոչ (այո/ոչ)	Հավաստի է, թե ոչ (այո/ոչ)	Նշումներ
1					
2					

...					
-----	--	--	--	--	--

Աղյուսակ 32 - Տվյալների բացակայության (բացերի) վերլուծություն

1.1.29 Ներկայիս նպատակներին առնչվող փոփոխությունների նախնական ցանկ

Եթե ԿԹ տեղական կառավարման պլանը մշակվում է առաջին անգամ, ապա այս ենթաբաժինը պետք է բաց թողնվի:

Այս ենթաբաժնում պետք է նախնական ձևով նկարագրվեն այն փոփոխությունները, որոնք անհրաժեշտ են ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգում, որպեսզի.

- i. իրագործվեն նախկինում սահմանված նպատակները՝ հիմք ընդունելով 1.7.1 ենթաբաժնի վերլուծությունները, մասնավորապես պլանավորման տարածքում
  - գոյացող թափոնների քանակի նախատեսված կրճատում,
  - վերամշակված կամ օգտահանված թափոնների քանակի նախատեսված ավելացում,
  - էկոլոգիապես ոչ համահունչ (հակասանիտարական) ձևով հեռացված թափոնների քանակի նախատեսված կրճատում.
- ii. բարելավվի ներկայիս համակարգի բնապահպանական, առողջապահական և աշխատանքի անվտանգության բնութագիրը՝ հիմք ընդունելով 1.1.25 ենթաբաժնի վերլուծությունները,
- iii. բարելավվի ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը վարչական և կազմակերպական կառուցվածքի առումով՝ հիմք ընդունելով 1.1.26 ենթաբաժնի վերլուծությունները:

Տվյալները պարտադիր պետք է լրացվեն ստորև բերված երեք աղյուսակում:

Նախկինում սահմանված նպատակների իրագործման համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգում			
#	Նպատակ	Անհրաժեշտ փոփոխություններ ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգում	Նշումներ
1	Գոյացող թափոնների քանակի նախատեսված կրճատում		
2	Վերամշակված կամ օգտահանված թափոնների քանակի նախատեսված ավելացում		
3	Էկոլոգիապես ոչ համահունչ (հակասանիտարական) ձևով հեռացված թափոնների քանակի նախատեսված կրճատում		

Աղյուսակ 33 - Նախկինում սահմանված նպատակների իրագործման համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգում

ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգի բնապահպանական, առողջապահական և աշխատանքի անվտանգության բնութագիրը բարելավելու համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ			
#	Բնութագիր	Անհրաժեշտ փոփոխություններ ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգում	Նշումներ
1	Հողերի աղտոտման նվազեցում		

2	Ստորգետնյա ջրերի աղտոտման նվազեցում		
3	Մակերևութային ջրերի աղտոտման նվազեցում		
4	Օդի աղտոտման նվազեցում		
5	Ջերմոցային գազերի արտանետումների կրճատում		
6	Առողջապահական ազդեցությունների նվազեցում		
7	Աշխատանքի անվտանգության պայմանների բարելավում		

Աղյուսակ 34 - ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգի բնապահպանական, առողջապահական և աշխատանքի անվտանգության բնութագիրը բարելավելու համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ

ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը վարչական և կազմակերպական կառուցվածքի առումով բարելավելու համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ			
#	Անարդյունավետության հիմնական պատճառ (օգտվել Աղյուսակ 30-ից)	Անհրաժեշտ փոփոխություններ ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգում (օգտվել Աղյուսակ 30-ից)	Նշումներ
1			
2			

Աղյուսակ 35 - ԿԹ տեղական կառավարման ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը վարչական և կազմակերպական կառուցվածքի առումով բարելավելու համար անհրաժեշտ նախնական փոփոխություններ

2 ՊԼԱՆԱԿՈՐՈՒՄ

2 ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄ

ԳԼԽԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

- 2.1 Կանխատեսումներ
- 2.2 Կանխադրույթներ
- 2.3 Նպատակների և թիրախների սահմանում
- 2.4 Գործողությունների պլան
- 2.5 Երկարաժամկետ զարգացում
- 2.6 Պլանավորված գործողությունների իրագործման համար պահանջվող բյուջե և ֆինանսավորում
- 2.7 Թափոնների կառավարման բյուջետավորում

Կանխատեսումներ

Սույն բաժնում պետք է նկարագրվեն պլանավորման ժամանակաշրջանում Պլանավորման տարածքում կանխատեսելի կամ նախատեսվող փոփոխությունները:

 Տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում՝ նախ և առաջ նշելով պլանավորման ժամանակաշրջանի համապատասխան տարիները: Անհրաժեշտության դեպքում կարող են ավելացվել շարքեր համապատասխան համարակալումով:

#	Պլանավորման տարի (օրինակ՝ 2021)	2022	2023	2024	2025	2026	Նշումներ
1	Փաստացի բնակչության <u>ակնկալվող</u> թիվ (մարդ)						
2	Նոր բնակավայրերի մասով <u>ակնկալվող</u> փոփոխություններ						
3	Տնտեսական իրավիճակի <u>ակնկալվող</u> փոփոխություններ						
4	Սպառողական ապրանքների պահանջարկի և բովանդակության <u>ակնկալվող</u> փոփոխություններ						
5	Արտադրական ձևերի <u>ակնկալվող</u> փոփոխություններ						
6	Քաղաքականությունների փոփոխություններից <u>ակնկալվող</u> ազդեցություններ (կանխարգելման ու կրճատման, տեսակավորման և վերօգտագործման առումով) Օրինակ՝ պլաստիկ տոպրակների արգելք կամ 2024 թվականից ԱԸՊ սխեմաների ներդրում, աղբավայրի բնապահպանական վճարի փոփոխություն, օրենսդրության փոփոխություններ և այլն						
7	Թափոնների գոյացման աղբյուրների <u>ակնկալվող</u> փոփոխություններ						
8	Թափոնների մշակման և օգտահանման <u>ակնկալվող</u> նոր կայանքներ						
9	Թափոնների հեռացման և վերացման <u>ակնկալվող</u> նոր կայանքներ (ներառյալ աղբավայրեր և փոխաբեռնման կայաններ)						

Աղյուսակ 36 - Պլանավորման ժամանակաշրջանում կանխատեսելի փոփոխություններ

Կանխադրույթներ

Կանխադրույթները սահմանվում են՝ հիմք ընդունելով նախորդ գլխում առկա իրավիճակի վերլուծությունը, Օ բաժնում քննարկված հիմնախնդիրները, առաջնահերթությունները և տեսլականը, ինչպես նաև 2.1 բաժնում արված և նշված կանխատեսումները: Օրինակ՝ նշված վերլուծություններից կարող է պարզվել, որ Պլանավորման տարածքի որոշ համայնքներում կամ ոլորտներում սպասվում է փոփոխություն, որը բերելու է այս կամ այն տեսակի թափոնների քանակական և որակական փոփոխության: Սա հիմք կդառնա կանխատեսվող աղբի քանակը կառավարելու համար պահանջվող կարողությունների (հավաքման, տեսակավորման, վերամշակման և այլ) փոփոխության անհրաժեշտությունը գնահատելու համար:

Այս բաժնում պետք է ներկայացվի պլանավորման ժամանակաշրջանում ակնկալվող թափոնների գոյացման ցուցանիշների գնահատման հիմնավորումը: Սա պետք է ներկայացվի ինչպես այն դեպքում, երբ գոյացման ցուցանիշների փոփոխություն չի ակնկալվում, այնպես էլ նվազեցում կամ աճ ակնկալելու պարագայում, օրինակ՝ բնակչության և տնտեսական իրավիճակի փոփոխություններից ելնելով:

 Պլանավորման ժամանակաշրջանի համար տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում: Պետք է նախ և առաջ գնահատվեն և նշվեն թափոնի հիմնական հոսքերի և տեսակների առաջնահերթության աստիճանը և դրանց գոյացման կանխատեսելի քանակը: Պլանավորման ժամանակաշրջանում ակնկալվող թափոնների մեկ շնչի հաշվով գոյացումը հաշվարկելիս պետք է օգտվել Օ ենթաբաժնում նշված բնակչության կանխատեսված թվից:

#	Թափոնի հիմնական կամ երկրորդական հոսք	Պլանավորման ժամանակաշրջանում առաջնահերթության աստիճան (շատ կարևոր, միջին կարևորության, քիչ կարևոր)	Պլանավորման ժամանակաշրջանում ակնկալվող թափոնների գոյացում մեկ շնչի հաշվով (կգ/տարի մեկ շնչի հաշվով)	Պլանավորման ժամանակաշրջանում ակնկալվող թափոնների գոյացում՝ ըստ տարեկան ընդհանուր քանակի (հազ. տ/տարի)	Նշումներ
1	Կոշտ կենցաղային թափոններ				
	A. Օրգանական				
	B. Թուղթ և ստվարաթուղթ				
	C. Պլաստիկ				
	D. Ապակի				
	E. Մետաղներ				
	I. Այլ (նշել)				
2	Խոշոր եզրաչափերի թափոններ				
3	Փաթեթավորում և փաթեթվածք				
4	ԷԷՍ (Էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)				
5	Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)				
6	Անվաղողեր				
7	Շ/Ք թափոններ				
8	Շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ				

Աղյուսակ 37 – Պլանավորման ժամանակաշրջանում թափոնների նախադրեցված գոյացում և գործածության կարողությունների հասանելիություն

Նպատակների և թիրախների սահմանում (կարճաժամկետ և միջնաժամկետ)

Ուղեցույցի Օ «Հիմնախնդիրներ, առաջնահերթություններ, տեսլական» ենթաբաժնում նկարագրվող՝ բազմաշահառու կողմերի ներգրավմամբ արված աշխատանքների արդյունքների հիման վրա սույն բաժնում պետք է սահմանվեն ԿԹ կառավարման նպատակները և թիրախները պլանավորման ժամանակաշրջանում: Դրանք վերաբերում են ԿԹ-ների քանակին՝ ըստ գործածության ձևերի, տարբեր շահակիրների միջև դերերի և պատասխանատվությունների բաշխմանը, ԿԹ-ների կայուն կառավարման համար անհրաժեշտ կարողություններին (ներառյալ անձնակազմի), տվյալների հավաքմանը, և անձնակազմի իրազեկության մակարդակին:

2.1.1 ԿԹ քանակների թիրախներ պլանավորման ժամանակաշրջանում

Ինչպես արդեն նշվել է նախորդ բաժիններում, յուրաքանչյուր ԿԹ կայուն կառավարման ռազմավարական պլանավորման գերագույն նպատակն է աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական) տեղադրվող թափոնների քանակի կրճատումը՝ ինչպես ըստ ընդհանուր տեղադրվող քանակի (հազ. տ/տարի), այնպես էլ ըստ չափաբաժին ընդհանուր գոյացած քանակից (%): Սա պիտի լինի պլանավորման գլխավոր նպատակը, որին պետք է հասնել թափոնների կրճատման, վերօգտագործման, վերակիրառման, վերամշակման, օգտահանման միջոցով, ինչի կարևոր նախապայման է տեսակավորումը (տեսակավորված հավաքում կամ գործարանային տեսակավորում):

Օգտվելով Աղյուսակ 37-ից՝ նախ պետք է ստորև բերված աղյուսակում լրացնել թափոնի հիմնական կամ երկրորդական այն հոսքերը, որոնք գնահատվել են որպես շատ կարևոր կամ միջին կարևորության: Ապա պետք է սահմանվեն ԿԹ գործածության առանձին ձևերի թիրախները:

Պարտադիր պետք է սահմանվեն գործածության հետևյալ ձևերին առնչվող թիրախային ցուցանիշները՝

- (I) տեսակավորված հավաքում,
- (II) խառը և տեսակավորված հավաքում *,
- (V) նյութի օգտահանման աճ (ապակե, պլաստիկ, թղթե և մետաղե թափոնների վերամշակում),
- (IX) վտանգավոր թափոնների մշակման աճ (չեզոքացում, վնասազերծում),
- (XI) աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական) տեղադրվող թափոնների քանակի կրճատում:

* Եթե պլանավորման տարածքում ներկայումս աղբի հավաքման ծածկույթը 100% չէ, այսինքն, եթե կա բնակչության որոշակի մաս (օր.՝ 28%), որը դեռևս չի ստանում աղբի հավաքման ծառայություն, ապա այս նպատակը սահմանելը պարտադիր է: Օրինակ՝ 2 տարվա ընթացքում աղբի հավաքման ծառայություն ստացող բնակչության տոկոսը 72%-ից հասցնել 90%, իսկ 5 տարի անց՝ 100%-ի:

 Եվ վերջապես, **պարտադիր** պետք է գնահատվեն գոյացման կանխատեսելի քանակների պարագայում սահմանված թիրախային ցուցանիշներին հասնելու կարողությունները՝ ըստ բերված գունային սխեմայի:

ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի կարողությունները **բավարար են** սահմանված թիրախին հասնելու համար:

ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի կարողությունները **բավարար չեն** սահմանված թիրախին հասնելու համար:

#	Թափոնի հիմնական կամ երկրորդական հոսք	Պլանավորման ժամանակաշրջանում առաջնահերթության աստիճան (շատ կարևոր, միջին կարևորության, քիչ կարևոր)	Պլանավորման ժամանակաշրջանում ակնկալվող թափոնների գոյացում մեկ շնչի հաշվով (կգ/տարի մեկ շնչի հաշվով)	Պլանավորման ժամանակաշրջանում ակնկալվող թափոնների գոյացում՝ ըստ տարեկան ընդհանուր քանակի (հազ. տ/տարի)	Կոշտ թափոնների գործածության կարճաժամկետ թիրախներ և դրանց հասնելու կարողությունների հասանելիություն 2022-2024 թթ. պլանավորման ժամանակաշրջանում											Նշումներ	
					I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI		
					Տեսակավորված հավաքում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Հավաքում (խառը և տեսակավորված) (% ընդհանուր բնակչությանից)	Վերօգտագործում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Վերակիրառում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Նյութի օգտահանում (վերամշակում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մնդանյութի օգտահանում (կոմպոստացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում վառելիքի տեսքով (կենսագազ, բրիկետ, բիոդիզել, RDF) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, ինսինեռացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մշակում (վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասագերծում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում ոչ սանիտարական աղբավայրում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)		
1	Կոշտ կենցաղային թափոններ																
	A. Օրգանական																
	B. Թուղթ և ստվարաթուղթ																
	C. Պլաստիկ																
	D. Ապակի																
2	Խոշոր եզրաչափերի թափոններ																
3	Փաթեթավորում և փաթեթվածք																
4	ԷԷՍ (Էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)																
5	Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)																
6	Անվաղողեր																
7	Շ/Ք թափոններ																

Աղյուսակ 38 - ԿԹ գործածության միջնաժամկետ թիրախներ և դրանց հասնելու կարողությունների հասանելիություն պլանավորման ժամանակաշրջանում

ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի կարողությունները բավարար են սահմանված թիրախին հասնելու համար:

ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի կարողությունները բավարար չեն սահմանված թիրախին հասնելու համար:

#	Թափոնի հիմնական կամ երկրորդական հոսք	Պլանավորման ժամանակաշրջանում առաջնա հերթության աստիճան (շատ կարևոր, միջին կարևորության, քիչ կարևոր)	Պլանավորման ժամանակաշրջանում ակնկալվող թափոնների գոյացում մեկ շնչի հաշվով (կգ/տարի մեկ շնչի հաշվով)	Պլանավորման ժամանակաշրջանում ակնկալվող թափոնների գոյացում՝ ըստ տարեկան ընդհանուր քանակի (հազ. տ/տարի)	Կոշտ թափոնների գործածության միջնաժամկետ թիրախներ և դրանց հասնելու կարողությունների հասանելիություն 2024-2026 թթ. պլանավորման ժամանակաշրջանում											Նշումներ	
					I	II	III	IV	V	VI	VII	VII	IX	X	XI		
					Տեսակավորված հավաք (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Հավաքում (խառը և տեսակավորված) (% ընդհանուր բնակչության թվով)	Վերօգտագործում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Վերակիրառում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Նյութի օգտահանում (վերամշակում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մենդանյութի օգտահանում (կոմպոստացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում վառելիքի տեսքով (կենսագազ, բրիկետ, ՔԻՊԻԳԷ, RDF) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, ինսինեռացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մշակում (վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասագերծում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում Ոչ սանիտարական աղբավայրում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)		
1	Կոշտ կենցաղային թափոններ																
	A. Օրգանական																
	B. Թուղթ և սովարաթուղթ																
	C. Պլաստիկ																
	D. Ապակի																
2	Խոշոր եզրաչափերի թափոններ																
3	Փայթեթավորում և փայթեթվածք																
4	ԷԷՍ (էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)																
5	Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)																
6	Անվաղողեր																
7	Շ/Ք թափոններ																

Աղյուսակ 39 - ԿԹ գործածության երկարաժամկետ թիրախներ և դրանց հասնելու կարողությունների հասանելիություն պլանավորման ժամանակաշրջանում

2.1.2 Դերերի և պատասխանատվությունների բաշխում տարբեր շահակիրների միջև պլանավորման ժամանակաշրջանում (դերերի վերանայում և վերաբաշխում)

Այս ենթաբաժնում, համաձայն նոր պլանավորման, **պարտադիր** պետք է վերանայվեն և լրամշակվեն 1.1.15 ենթաբաժնում ներկայացված երկու աղյուսակները (տե՛ս Աղյուսակ 17-ը և Աղյուսակ 18-ը):

#	Դերակատար շահակիր	Իրազեկության բարձրացում (%)	Տեսակավորված հավաք (%)	Խառը, չտեսակավորված հավաք (%)	Տեղափոխում (%)	Գործարար նային տեսակավորում (%)	Վերօգտագործում (%)	Վերակիրառում (%)	Վերամշակում (%)	Էներգիայի օգտահանում (%)	Մշակում (%)	Հեռացում աղբավայր (%)
1	ՏԻՄ											
2	Մասնավոր հատված (ՄՀ)											
3	ԱԸՊ											
4	Բնակչություն											
5	Քաղաքացիական կազմակերպություն											

Աղյուսակ 40 - ԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածության աստիճանը (պլանավորման ժամականաշրջանում)

#	Թափոնի հոսք կամ թափոնի տեսակ (մանրամասնել՝ ավելացնելով շարքեր՝ ըստ անհրաժեշտության)	Իրազեկության բարձրացում	Տեսակավորված հավաք	Խառը, չտեսակավորված հավաք	Տեղափոխում	Գործարար նային տեսակավորում	Վերօգտագործում	Վերակիրառում	Վերամշակում	Էներգիայի օգտահանում	Մշակում	Հեռացում աղբավայր
1	Կոշտ կենցաղային թափոններ											
2	Խոշոր եզրաչափերի թափոններ											
3	Փաթեթավորում և փաթեթվածք											
4	ԷԷՍ (Էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)											
5	Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)											
6	Անվաղողեր											
7	Մարտկոցներ											
8	Շ/Ք թափոններ											
9	Շահագործման համար ոչ պիտանի մեքենաներ											
10	Թափոնի այլ հոսքեր (մանրամասնել)											

Աղյուսակ 41 - ԿԹ տեղական կառավարման մեջ շահակիրների ներգրավվածությունն ըստ թափոնի հոսքերի (պլանավորման ժամականաշրջանում)

2.1.3 Անձնակազմի կարողությունների զարգացում պլանավորման ժամանակաշրջանում

Այս ենթաբաժնում, համաձայն նոր պլանավորման, պետք է լրամշակվի 1.1.16 ենթաբաժնում ներկայացված աղյուսակը (տե՛ս Աղյուսակ 18-ը):

 Տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում: Աղյուսակի առաջին երեք սյունակները պետք է լրացվեն Աղյուսակ 18-ից, և պետք է սահմանվի հմտությունների թիրախային մակարդակը:

#	Հմտություն կամ ոլորտ	Հմտությունն ունեցող աշխատակիցների թիվ	Հմտության ներկայիս մակարդակ (1-շատ ցածր, 2- ցածր, 3-միջին, 4-բարձր, 5-գերազանց)	Հմտության թիրախային ապագա մակարդակ (1-շատ ցածր, 2- ցածր, 3-միջին, 4-բարձր, 5-գերազանց)	Նշումներ
1	Տվյալների հավաքում				
2	Համակարգչային քարտեզագրում				
3	Գնումների կազմակերպում				
4	Պայմանագրերի կառավարում				
5	Գործառնական հմտություններ				
6	Թափոնների կառավարման գիտելիքներ				
7	ՀՀ օրենսդրության իմացություն				

Աղյուսակ 42 - Անձնակազմի կարողությունների զարգացման նպատակներ

2.1.4 Հանրային իրազեկություն պլանավորման ժամանակաշրջանում

 Այս ենթաբաժնում, համաձայն նոր պլանավորման, **պարտադիր** պետք է լրամշակվի 1.1.18 ենթաբաժնում ներկայացված աղյուսակը (տե՛ս Աղյուսակ 20 – Հանրային իրազեկության ներկայիս մակարդակ):

#	Քննազավառ կամ ոլորտ	Իրազեկության ներկայիս մակարդակ (1-շատ ցածր, 2- ցածր, 3-միջին, 4-բարձր, 5-գերազանց)	Իրազեկության թիրախային ապագա մակարդակ (1-շատ ցածր, 2- ցածր, 3-միջին, 4-բարձր, 5-գերազանց)	Նշումներ
1	Թափոնների թերի կառավարման բնապահպանական ազդեցություններ			
2	Թափոնների թերի կառավարման սոցիալական ազդեցություններ			
3	Թափոնների թերի կառավարման տնտեսական ազդեցություններ			
4	Թափոնների՝ աղբավայր հեռացման ազդեցություններ			
5	Թափոնների հիերարխիայի իմացություն			
6	Թափոնների կրճատման օգուտներ			
7	Թափոնների տեսակավորված հավաքման օգուտներ			
8	Թափոնների կրճատման և վերօգտագործման օգուտներ			
9	Թափոնների վերամշակման օգուտներ			
10	Թափոնների օգտահանման օգուտներ			

2.1.5 Թափոնների գործածության քարտեզ՝ ըստ նոր պլանավորման

 Այն քարտեզը, որը մշակվել և ներկայացվել է 1.1.17 ենթաբաժնում, **պարտադիր** պետք է վերանայվի և լրամշակվի՝ համաձայն նոր պլանավորման: Լրամշակված նոր քարտեզի հետ մեկտեղ այս ենթաբաժինը կարող է ներառել նաև անհրաժեշտ տեքստային նկարագրություններ:

Գործողությունների պլան (կարճաժամկետ և միջնաժամկետ)

Սույն բաժնում մշակվում և ներկայացվում են Օ բաժնում սահմանված նպատակներին և թիրախներին հասնելու համար անհրաժեշտ միջոցառումները, որոնք կարող են վերաբերել կազմակերպչական, կազմակերպական, ենթակառուցվածքային փոփոխություններին: Ստորև ներկայացված են նման փոփոխությունների մի քանի օրինակներ:

Տեսակավորված հավաքման կարողություններ

Վերամշակում իրականացնող ընկերություններին ու ներդրողներին գրավելու առումով անչափ կարևոր է, որ համայնքում գործի թափոնների տեսակավորված հավաք՝ բարձր զտության ցուցանիշներով, այսինքն՝ տեսակավորված թափոնների զանգվածում այլ թափոնների հնարավորինս ցածր պարունակությամբ: Այն համայնքներում, որտեղ ԿԹ-ները հավաքվում են միայն խառը չտեսակավորված վիճակում, պետք է աստիճանաբար ներդնել տեսակավորման սխեմաներ, որոնք հարմարեցված կլինեն համայնքում գոյացող թափոնների կազմին, քանակին և այլ առանձնահատկություններին, և զուգահեռաբար աշխատել հանրային իրազեկության բարձրացման ուղղությամբ:

Օրինակ՝ կարելի է պլանավորել շրջիկ մեքենաներով խառը չտեսակավորված աղբի հավաքից անցումը նույն շրջիկ մեքենաներով օրացուցային տեսակավորված հավաքի սխեմաների՝ շաբաթվա որոշ օրերին հավաքելով միայն վերամշակելի (պլաստիկ, ապակի, թուղթ) թափոնները, իսկ մնացած թափոնների խառը հավաքն իրականացնել ամեն օր կամ այլ գրաֆիկով՝ պահպանելով ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները:

Կարևոր կլինի աստիճանաբար ներդնել նաև կենսաքայքայվող թափոնների առանձին տեսակավորված հավաքը, որն ավելի արդյունավետ կդարձնի վերամշակելի թափոնների գործածությունը: Առանձնահատուկ կարևորություն ունի նաև կոշտ կենցաղային թափոններում պարունակվող վտանգավոր թափոնների տեսակավորված հավաքի և հատուկ գործածության կազմակերպումը: Խառը չտեսակավորված կոշտ կենցաղային թափոններում սովորաբար պարունակվող որոշ վտանգավոր թափոնների ցանկ է ներկայացված Հավելված Բ-ում:

Օպերատորների կարողություններ

Պլանավորման տարածքում վերամշակումը թիրախային ցուցանիշին հասցնելու նպատակով տեսակավորված հավաքն ավելացնելու համար հնարավոր է, որ օպերատոր փոխելու, ավելացնելու կամ գործող պայմանագրային պայմանները վերանայելու կարիք լինի: Դրա հետ մեկտեղ կարող է անձնակազմի վերապատրաստման, հանրային իրազեկության բարձրացման, ինպես նաև լոգիստիկայի, գրաֆիկների վերանայման և այլ փոփոխությունների կարիք լինի:

Օպերատորների կարողությունների զարգացման հետ կապված միջոցառումները մշակելիս պետք է հիմք ընդունել 1.1.8 ենթաբաժնում արված վերլուծությունները և Օ բաժնում սահմանված թիրախները:

Տարանջատ հավաքման կենտրոններ

Խոշոր եզրաչափերի թափոնների ավելի արդյունավետ ու կայուն կառավարման և աղբավայրում դրանց տեղադրումը թիրախային ցուցանիշներին հասցնելու համար իմաստ ունի պլանավորելու տարանջատ հավաքման կենտրոնների ստեղծումը, որը, բացի վերոնշյալից, կխթանի նաև այլ թափոնի հոսքերի կայուն կառավարումը: Նմանատիպ համակարգեր կարելի է ներդնել նաև փաթեթավորման թափոնների, պարտեզային թափոնների և այլ հատուկ տեսակի թափոնների համար:

Կոմպոստացման և կենսագազի կարողություններ

Կենսաքայքայվող թափոնների աղբավայրում տեղադրումը նվազեցնելու, վերամշակումը ավելացնելու և թիրախային ցուցանիշներին հասցնելու համար հարմար է պլանավորել դրանց տեսակավորված հավաքի և վերամշակման (կոմպոստացում կամ կենսագազի արտադրություն) մեխանիզմներ՝ զուգահեռաբար պլանավորելով իրազեկման ծրագրեր: Գոյություն ունեն կենսաքայքայվող թափոնների գործածության տարբեր՝ մեծ ներդրումներ չպահանջող լուծումներ: Դրանց թվում են համայնքային և տնային կոմպոստացումը կամ կենսագազի արտադրությունը, անասնակերի կամ վառելիքի արտադրությունը: Կենսաքայքայվող թափոնների գործածության լավագույն հասանելի պրակտիկաներին ծանոթանալու համար տե՛ս ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ - Օգտակար նյութեր:

Փոխաբեռնման կայաններ

Տեսակավորված և խառը չտեսակավորված հավաքի ծածկույթն իր թիրախային ցուցանիշներին հասցնելու համար կամ դրա արդյունավետությունը բարձրացնելու նպատակով կարող է նպատակահարմար լինել աղբի փոխաբեռնման կայանների ստեղծումը, որն, իհարկե, պետք է դիտարկվի նաև ավելի լայն՝ աղբավայրերի կառավարման համատեքստում:

Փոխաբեռնման կայանների հետ կապված միջոցառումները մշակելիս պետք է հիմք ընդունել Օ բաժնում արված վերլուծությունները և Օ բաժնում սահմանված թիրախները:

Թափոնների ժամանակավոր պահման և այլ օժանդակող կարողություններ

Գոյացող թափոնների վերամշակումը թիրախային ցուցանիշներին հասցնելու համար առաջին հերթին, իհարկե, անհրաժեշտ են տարբեր տեսակի վերամշակման կայանքներ, որոնք կարող են տեղակայված լինել Պլանավորման տարածքից դուրս: Այս պարագայում պետք է պլանավորել վերամշակելի թափոնների տեղափոխման ծախսարդյունավետությանն ուղղված միջոցառումներ: Օրինակ՝ հայտնի է, որ թափոն հանդիսացող պլաստիկ շշերի կամ պոլիէթիլենային տոպրակների տեղափոխումը նվազ ծախսատար է դառնում, եթե դրանք նախապես մանրացվում և սեղմվում են հատուկ սարքավորումներով: Համայնքում նման սարքավորումների ձեռքբերումը և ժամանակավոր պահման համար հատուկ պահեստային տարածքների ստեղծումը ևս կդառնան ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման միջոցառում՝ ուղղված թափոնների վերամշակումը թիրախային ցուցանիշներին հասցնելուն:

Թափոնների ժամանակավոր պահման և այլ օժանդակող կարողությունների զարգացման հետ կապված միջոցառումները մշակելիս պետք է հիմք ընդունել Օ բաժնում արված վերլուծությունները և Օ բաժնում սահմանված թիրախները:

Բազմաբնակարանային շենքերում թափոնների հավաքման սանիտարական պայմանները բարեկարգելու, ինչպես նաև դեպի տեսակավորված հավաքում անցում կատարելու նպատակով հնարավոր է, որ դիտարկվեն աղբամուղների և աղբախցերի (առկայության դեպքում) փակմանն ուղղված միջոցառումներ:

Անձնակազմի կարողություններ

Պլանավորման տարածքում թափոնների տեսակավորման, վերամշակման, օգտահանման թիրախային ցուցանիշներին հասնելու համար անհրաժեշտ են թափոնների կայուն կառավարման բազային գիտելիքներ և գործառնական հմտություններ: Թափոնների կառավարման համար պատասխանատու անձնակազմի կարողությունների զարգացումը դասընթացների, վերապատրաստումների, հավաստագրման և այլ միջոցներով ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման առանցքային բաղադրիչներից է:

Անձնակազմի կարողությունների զարգացմանն ուղղված միջոցառումները մշակելիս պետք է հիմք ընդունել 1.1.16 ենթաբաժնում արված վերլուծությունը և Օ բաժնում սահմանված թիրախները:

Տվյալների հավաքում

Ինչպես արդեն նշվել է, ԿԹ կայուն կառավարման համար հավաստի տվյալների առկայությունն ունի առաջնային նշանակություն: Կազմվող ԿԹ տեղական կառավարման պլանը արձանագրում է անհրաժեշտ տվյալների բացերը *առկա իրավիճակի գնահատման* գլխում (տե՛ս 1.1.28 ենթաբաժնի Աղյուսակ 32-ը): Մյուս կողմից որոշ տվյալներ կարող են բացակայել նաև նոր սահմանված թիրախների մասով, հետևաբար պլանավորման ժամանակաշրջանում պետք է նախատեսվել դրանց հավաքման ընթացակարգերի և կարողությունների բարելավմանն ուղղված միջոցառումներ:

Տվյալների հավաքման հետ կապված միջոցառումները մշակելիս պետք է հիմք ընդունել 1.1.28 ենթաբաժնում արված վերլուծությունը և Օ բաժնում սահմանված թիրախները:

Աղբավայրեր և աղբանոցներ

ԿԹ տեղական կառավարման բարելավումը ներառում է նաև գործող աղբավայրերի և դրանց առնչվող ենթակառուցվածքների բարելավումը: Օրինակ՝ աղբավայր հեռացվող թափոնների քանակի հստակ տվյալներ ունենալու համար անհրաժեշտ է աղբավայրերում կշեռքների տեղադրում, որի նպատակահարմարությունը, սակայն, պետք է գնահատվի յուրաքանչյուր առանձին դեպքում: Կամ, օրինակ, կենսաքայքայվող կամ այլ տեսակի թափոնների՝ աղբավայրում տեղադրումը վերահսկելու նպատակով անհրաժեշտ կլինի ներդնել թափոնների ընդունման և մերժման ընթացակարգեր և ենթակառուցվածք (անցակետ և այլն): Աղբատար մեքենաների շահագործման ծախսերը, ինչպես նաև անձակազմի անվտանգության ռիսկերը նվազեցնելու համար անհրաժեշտ կլինի պլանավորման ժամանակաշրջանում նախատեսել աղբավայրերի մուտքի ճանապարհահատվածների բարեկարգման միջոցառումներ:

Աղբավայրերի և աղբանոցների կառավարման հետ կապված միջոցառումները մշակելիս պետք է հիմք ընդունել 1.1.13 ենթաբաժնում արված վերլուծությունը և Օ բաժնում սահմանված թիրախները:

Ոչ ֆորմալ հատված

Պլանավորման ժամանակահատվածում հնարավոր է, որ անհրաժեշտ լինի ոչ ֆորմալ հատվածի հետ աշխատանքներ տանել վերջինիս ԿԹ կառավարման ավելի կայուն պրակտիկաների մեջ ներգրավելու ուղղությամբ, օրինակ՝ թափոնների տեսակավորման ընթացակարգերը և ենթակառուցվածքները բարելավելու համատեքստում: Սա վերաբերում է ոչ միայն կոշտ կենցաղային, այլև արդյունաբերական հոսքում եղած փաթեթավորման թափոններին, որոնց գործածության մեջ ոչ ֆորմալ հատվածն ունի մեծ դեր:

Տվյալների հավաքման հետ կապված միջոցառումները մշակելիս պետք է հիմք ընդունել 1.1.11 ենթաբաժնում արված վերլուծությունը և Օ բաժնում սահմանված թիրախները:

Միջոցառումների աղյուսակը լրացնելը

 Վերոնշյալ և այլ նպատակներին ուղղված միջոցառումների ցանկը **պարտադիր** լրացվում է ստորև բերված երկու աղյուսակներում՝ հիմնվելով Օ բաժնում արված կանխատեսումների, Օ բաժնի կանխադրույթների, Օ բաժնում սահմանված թիրախների և «Առկա իրավիճակի գնահատում» գլխում արված վերլուծությունների վրա:

#	Նպատակ	Կարճա ժամկետ թիրախ	Կարճաժամկետ միջոցառում	Միջնա ժամկետ թիրախ	Միջնաժամկետ միջոցառում	Նշումներ
	ԿԹ-ների քանակը՝ ըստ գործածության ձևերի					
I պարտադիր	Տեսակավորված հավաք					
II պարտադիր*	Հավաքում (խառը և տեսակավորված)					
III	Վերօգտագործում					
IV	Վերակիրառում					
V պարտադիր	Նյութի օգտահանում (վերամշակում)					
VI	Մենդանյութի օգտահանում (կոմպոստացում)					
VII	Էներգիայի օգտահանում վառելիքի տեսքով					
VIII	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, ինսիներացում)					
IX պարտադիր	Մշակում (վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասազերծում)					
X	Տեղադրում ոչ սանիտարական աղբավայրում					
XI պարտադիր	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական)					

Աղյուսակ 43 - Գործողությունների պլան կարճաժամկետ և միջնաժամկետ թիրախներին հասնելու համար

* Եթե պլանավորման տարածքում ներկայումս աղբի հավաքման ծածկույթը 100% չէ, այսինքն, եթե կա բնակչության որոշակի մաս (օր.՝ 28%), որը դեռևս չի ստանում աղբի հավաքման ծառայություն, ապա այս թիրախը սահմանելը պարտադիր է: Օրինակ՝ 2 տարվա ընթացքում աղբի հավաքման ծառայություն ստացող բնակչության տոկոսը 72-ից հասցնել 90-ի, իսկ 5 տարի անց՝ 100-ի:

Երկարաժամկետ զարգացում

Ցանկացած ԿԹ տեղական կառավարման պլան պետք է կարճաժամկետ և միջնաժամկետ պլանավորումից բացի դիտարկի նաև ավելի լայն ժամանակային հորիզոն ենթադրող հեռանկար: Սա արվում է, քանի որ հնարավոր են դժվարություններ, օրինակ՝ թափոնների օգտահանման կամ մշակման նոր կայանքներ ստեղծելու, հին աղբավայրերը փակելու կամ բարելավելու և նոր սանիտարական աղբավայրեր ստեղծելու կամ դրանց հասանելիությունն ապահովելու հետ կապված: Նման հարցերում հատկապես ժամանակատար և ջանք պահանջող բաղադրիչներից են թույլտվությունների ստացումը, լիցենզավորումը, որոնք ենթադրում են շրջակա միջավայրի վրա ազդեցության և սոցիալական ազդեցության գնահատում, հանրային լուսմներ և այլ գործողություններ: Թափոնների օգտահանման կամ այլ գործածության կայանքների ներդրումը ժամանակատար է նաև հետգնման իմաստով, այնպես որ ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորումը երկարաժամկետ հեռանկարում դիտարկելը կարևոր է ֆինանսատնտեսական գնահատման առումով ևս: Նոր կայանքների ապագա ներդրումներ դիտարկելիս շատ կարևոր է հատկապես մարզային մակարդակում պլանավորելիս նախատեսել անհրաժեշտ ուսումնասիրությունների իրականացումը:

 Տվյալները **պարտադիր** պետք է լրացվեն ստորև բերված աղյուսակում:

#	Թափոնների գործածության համար նախատեսվող կայանք	Թափոնի տեսակ	Կայանքի հզորություն (հազ. տ/տարի)	Շահագործման նախատեսվող մեկնարկի տարի	Անհրաժեշտ ուսումնասիրություն	Նշումներ
1						
2						
3						

Աղյուսակ 44 – Թափոնների գործածության նոր կայանքների ապագա ներդրումներ և անհրաժեշտ ուսումնասիրություններ (երկարաժամկետ հեռանկարում)

Պլանավորված գործողությունների իրագործման համար պահանջվող բյուջե և ֆինանսավորում

Սույն բաժնում նկարագրվում է Աղյուսակ 43-ում ներկայացված պլանավորված գործողությունների իրագործման համար պահանջվող բյուջե և ֆինանսավորում՝ ըստ գործառնական ծախսերի, կապիտալ ներդրումների, ֆինանսավորման միջոցների: Առանձին ներկայացվում են կարճաժամկետ և երկարաժամկետ կտրվածքով նախատեսվող միջոցառումների բյուջեն և ֆինանսավորումը:

2.1.6 Կարճաժամկետ միջոցառումների բյուջե և ֆինանսավորում

#	Միջոցառման նպատակ/սահմանված թիրախ	Միջոցառման անվանում	Միջոցառման արժեք (հազ. դրամ)	Ծրագրի կատարումն ըստ պլանավորման առաջին երկու տարիների		Ծրագրի ֆինանսավորման աղբյուրներ					Նշումներ
				I տարի (հազ.դր)	II տարի (հազ.դր)	Ինքնաձախսած ծածկում (հազ.դր)	Համայնքի բյուջե (հազ.դր)	Պետբյուջե (հազ.դր)	Դոնոր կազմակերպություն (հազ.դր)	ՀՈԱԿ-ի բյուջե (հազ.դր)	
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
	Ընդամենը										

Աղյուսակ 45 – Կարճաժամկետ միջոցառումների բյուջե և ֆինանսավորում

2.1.7 Միջնաժամկետ միջոցառումների բյուջե և ֆինանսավորում

#	Միջոցառման նպատակ/սահմանված թիրախ	Միջոցառման անվանում	Միջոցառման արժեք (հազ. դրամ)	Ծրագրի կատարումն ըստ պլանավորման երրորդ, չորրորդ, հինգերորդ տարիների			Ծրագրի ֆինանսավորման աղբյուրները					Լշումներ
				III տարի (հազ. դր)	IV տարի (հազ. դր)	V տարի (հազ. դր)	Ինքնաձախս ածածկում (հազ. դր)	Համայնքի բյուջե (հազ. դր)	Պետբյուջե (հազ. դր)	Դոնոր կազմակերպություն (հազ. դր)	ՀՈԱԿ-ի բյուջե (հազ. դր)	
1												
2												
3												
4												
5												
6												
7												
8												
9												
	Ընդամենը											

Աղյուսակ 46 – Միջնաժամկետ միջոցառումների բյուջե և ֆինանսավորում

2.1.8 Առանձին միջոցառումների մանրամասն աշխատանքային պլան և բյուջե

Ա. Միջոցառման համար և անվանում

#	Միջոցառում	Կապիտալ ներդրումներ (հազ.դր)	Գործառնական ծախսեր (հազ.դր)	Այլ ծախսեր (մանրամասնել նշումների մեջ) (հազ.դր)	Նշումներ
1					
2					
3					

Աղյուսակ 47 – Միջոցառում (Ա) - մանրամասն աշխատանքային պլան և բյուջե

Բ. Միջոցառման համար և անվանում

#	Միջոցառում	Կապիտալ ներդրումներ (հազ.դր)	Գործառնական ծախսեր (հազ.դր)	Այլ ծախսեր (մանրամասնել նշումների մեջ) (հազ.դր)	Նշումներ
1					
2					
3					

Աղյուսակ 48 – Միջոցառում (Բ) - մանրամասն աշխատանքային պլան և բյուջե

Թափոնների կառավարման բյուջետավորում

2.1.9 Եկամուտների և ծախսերի ընդհանուր նկարագրություն պլանավորման ժամանակաշրջանում

	Եկամուտներ (հազ. դրամ)	Ծախսեր (հազ. դրամ)	Մնացորդ (հազ. դրամ)	Նշումներ
I տարի				
II տարի				
III տարի				
IV տարի				
V տարի				

Աղյուսակ 49 - Պլանավորման փարածքում աղբի կառավարման նախատեսվող եկամուտներն ու ծախսերը պլանավորման փաթիլներին

	Բնակչություն (հազ. դրամ)	ԿԱՕ-ներ (հազ. դրամ)	Այլ աղբյուրներ (նշել) (հազ. դրամ)	Նշումներ
I տարի				
II տարի				
III տարի				
IV տարի				
V տարի				

Աղյուսակ 50 – Բնակչությունից, ԿԱՕ-ներից և այլ աղբյուրներից նախատեսվող մուտքերը պլանավորման փաթիլներին

2.1.10 Կոշտ թափոնների կառավարման նախատեսված ինքնարժեքը՝ ըստ հիմնական հոսքերի

Անվանումը	Կոշտ կենցաղային թափոններ	Խոշոր եզրաչափերի թափոններ	Փաթեթավորում և փաթեթվածք	ԷԷՍ	Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)	Անվադողեր	Մարտկոցներ	Շ/Ք թափոններ	Շահագործման ոչ պիտանի մեքենաներ	Թափոնի այլ հոսքեր (մանրամասնել)
Աշխատուժ (դրամ/տարի)										
Արտահագուստ և գործիքներ (դրամ/տարի)										
Տեխնիկայի շահագործում և պահպանում (դրամ/տարի)										
Աղբամանների շահագործում և պահպանում (դրամ/տարի)										
Վարչական ծախսեր (դրամ/տարի)										
Բնապահպանական հարկ (դրամ/տարի)										
Այլ ծախսեր (դրամ/տարի)										
Ենթագումար										
ԱԱՀ (20%)										
Ընդհանուր ծախս (դրամ/տարի)										
Բնակչություն (մարդ)										
Թափոնի տարեկան գոյացում (հազ. տոննա)										
Միավորի ինքնարժեք (դրամ/տոննա)										
Մեկ անձի հաշվով փաստացի ինքնարժեք (դրամ/մարդ)										
Մեկ անձի գոյացրած թափոնի քանակ (կգ/տարի)										

Աղյուսակ 51 - Կոշտ թափոնների կառավարման նախատեսված ինքնարժեքը՝ ըստ հիմնական հոսքերի (սլաքավորման ժամանակաշրջանում)

ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ա – ԿԹ տեղական կառավարման պլանի կառուցվածք

1 ԱՌԿԱ ԻՐԱՎԻՃԱԿԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

1.1 ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ (պլանի ամփոփագիր)

1.2 ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐ, ԱՌԱՋՆԱՀԵՐԹՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ, ՏԵՍԼԱԿԱՆ

1.3 ՊԼԱՆԱՎՈՐՄԱՆ ՏԱՐԱԾՔԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐ

1.3.1 Պլանավորման տարածքի նկարագրություն՝ ըստ տարածքի տեսակների

1.3.2 Աշխարհագրական սահմաններ

1.3.3 Ժողովրդագրական տեղեկություններ

1.3.4 Թափոն գոյացնող հիմնական աղբյուրների տեսակը և քանակը

1.4 ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ՔԱՆԱԿՆ ՈՒ ԲԱՂԱԴՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1.4.1 Թափոնների քանակն ըստ հոսքերի և դրանց գործածության ձևերի

1.4.2 Թափոնների բաղադրությունն ըստ բաժնեմասերի

1.5 ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

1.5.1 ԿԹ հավաքում

1.5.2 Աղբահանության գործող օպերատորներ

1.5.3 Տեղափոխման սխեմաներ

1.5.4 Վերօգտագործում և նախապատրաստում վերօգտագործման համար

1.5.5 Ոչ ֆորմալ հատված (տեսակավորում սկզբնաղբյուրում կամ աղբավայրերում)

1.5.6 Թափոնների գործածության կայանքներ

1.5.7 Աղբավայրեր և աղբանոցներ

1.5.8 Աղբավայրերի մուտքի ճանապարհահատվածներ

1.5.9 Դերերի և պատասխանատվությունների բաշխում տարբեր շահակիրների միջև

1.5.10 Անձնակազմի կարողությունների գնահատում

1.5.11 Թափոնների գործածության քարտեզ

1.6 ԻՐԱՋԵԿՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅԻՍ ՄԱԿԱՐԴԱԿ

1.6.1 Իրազեկության գնահատման եղանակ

1.7 ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ և ԲՅՈՒՋԵ

1.7.1 Եկամուտների և ծախսերի ընդհանուր նկարագրություն

1.7.2 Աղբահանության ընթացիկ վճարի մանրամասներ՝ ըստ հիմնական հոսքերի

1.7.3 Թափոնների գործածության հասանելի տարբերակների արժեքը

1.7.4 ԿԹ կառավարման ներկայիս ինքնարժեքը՝ ըստ հիմնական հոսքերի

1.8 ՆԱԽԿԻՆՈՒՄ ՍԱՀՄԱՆՎԱԾ ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԻ ՄՇՏԱԴԻՏԱՐԿՈՒՄ ԵՎ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

1.8.1 ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի ունակությունը՝ հասնելու նախկինում սահմանված նպատակներին

1.8.2 ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի ունակությունը՝ լուծելու բնապահպանական, առողջապահական և աշխատանքի անվտանգության խնդիրները

1.8.3 ԿԹ կառավարման ներկայիս համակարգի արդյունավետությունը վարչական և կազմակերպական կառուցվածքի առումով

1.8.4 Իրավախախտումների վիճակագրություն և վերլուծություն

1.8.5 Տվյալների բացակայության (բացերի) վերլուծություն

1.8.6 Ներկայիս նպատակներին առնչվող փոփոխությունների նախնական ցանկ

2 ՊԼԱՆԱՎՈՐՈՒՄ

- 2.1 ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄՆԵՐ
- 2.2 ՆԱԽԱԴՐՈՒՅԹՆԵՐ
- 2.3 ՆՊԱՏԱԿՆԵՐԻ և ԹԻՐԱԽՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ (ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ և ԵՐԿԱՐԱԺԱՄԿԵՏ)
  - 2.3.1 ԿԹ քանակների թիրախներ պլանավորման ժամանակաշրջանում
  - 2.3.2 Դերերի և պատասխանատվությունների բաշխում տարբեր շահակիրների միջև պլանավորման ժամանակաշրջանում (դերերի վերանայում և վերաբաշխում)
  - 2.3.3 Անձնակազմի կարողությունների բարձրացում պլանավորման ժամանակաշրջանում
  - 2.3.4 Հանրային իրազեկություն պլանավորման ժամանակաշրջանում
  - 2.3.5 Թափոնների գործածության քարտեզ՝ ըստ նոր պլանավորման
- 2.4 ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՊԼԱՆ (ԿԱՐՃԱԺԱՄԿԵՏ և ՄԻՋՆԱԺԱՄԿԵՏ)
- 2.5 ԵՐԿԱՐԱԺԱՄԿԵՏ ԶԱՐԳԱՅՈՒՄ
- 2.6 ՊԼԱՆԱՎՈՐՎԱԾ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԻՐԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՊԼԱՆՋՎՈՂ ԲՅՈՒՋԵ և ՖԻՆԱՆՍԱՎՈՐՈՒՄ
  - 2.6.1 Կարճաժամկետ միջոցառումների բյուջե և ֆինանսավորում
  - 2.6.2 Միջնաժամկետ միջոցառումների բյուջե և ֆինանսավորում
  - 2.6.3 Առանձին միջոցառումների մանրամասն աշխատանքային պլան և բյուջե
- 2.7 ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ԲՅՈՒՋԵՏԱՎՈՐՈՒՄ
  - 2.7.1 Եկամուտների և ծախսերի ընդհանուր նկարագրություն պլանավորման ժամանակաշրջանում
  - 2.7.2 Կոշտ թափոնների կառավարման նախատեսված ինքնարժեքը՝ ըստ հիմնական հոսքերի

ՀԱՎԵԼՎԱԾ Բ - Խառը չտեսակավորված կոշտ կենցաղային թափոններում սովորաբար պարունակվող վտանգավոր թափոնների ոչ ամփոփ ցանկ

Մշտական և ժամանակավոր բնակության վայրերից առաջացած չտեսակավորված թափոններ (բացառությամբ խոշոր եզրաչափերի)
Կազմակերպությունների կենցաղային տարածքներից առաջացած չտեսակավորված աղբ (բացառությամբ խոշոր եզրաչափերի)
Աղտոտված ապակե ջարդոն
Աղտոտված տեքստիլի այլ թափոններ
Ասբեստե թղթի և ասբեստի փշրանքի թափոններ
Բազալտի գերնուրբ թելքի թափոններ
Բամբակի խարամի թափոններ
Բանեցված պեռլիտ (ֆիլտր, փոշի)
Բժշկական ասեղներ՝ փչացած կամ օգտագործված
Գործածված միանվագ ներարկիչներ
Էլեկտրական լամպեր
Էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր
Թղթե սոսնձաժապավենի թափոններ
Թղթի և սովորաբարի տարատեսակ թափոններ (օրինակ՝ ֆոտոթուղթ պարունակող թափոններ)
Ժամկետանց հիգիենիկ միջոցներ
Ժամկետանց մթերք ապակե և մետաղական տարաներում
Ժամկետանց պահածոներ ապակե և մետաղական տարաներում
Ժամկետանց սննդամթերք
Լաքաներկանյութերի թափոններ
Լաքապատված թղթե թափոններ
Լուծիչներ կամ ծանր մետաղներ պարունակող հին լաքեր և ներկեր, ինչպես նաև տակառներում չորացած մնացորդներ
Լուսավորության սարքեր
Խեժերի, մածիկների, սոսնձող նյութերի, սոսինձների թափոններ
Կոսմետիկ պարագաներ
Կտորների տեսքով ասբեստի թափոններ
Մաքրող հեղուկի մնացորդ պարունակող տարաներ
Մոխիր
Յուղոտված կանեփաթել (յուղերի պարունակությունը՝ 15%-ից պակաս)
Նատրիումի աղերի բարձր քանակությամբ սննդամթերք
Շենքերի քանդումից առաջացած շինարարական աղբ
Շինարարության փայտանյութի թափոններ՝ այդ թվում՝ շինությունների քանդելուց և մասնատելուց առաջացած
Պահածոյացված և սառեցված մթերքի մնացորդներ (միս, ծուկ)
Պահածոյացված և սառեցված մթերքի մնացորդներ (միրգ, բանջարեղեն)
Պատի բետոնե իրեր, սյուներ, փչացած և աղտոտված բետոնային սալիկ
Պնդացած հին լաքեր, ներկեր, ինչպես նաև պնդացած մնացորդներ տակառներում և տարողություններում
Ռենտգենի, ֆոտո և կինոժապավենների թափոններ

Ռետին-ասբեստային թափոններ (այդ թվում՝ բանեցված իրեր և խոտան)
Սոսնձով աղտոտված մաքրման նյութեր
Վնասակար (վտանգավոր) սննդային հավելուկներ կամ ներկանյութեր պարունակող սննդամթերք
Տաքացնող և այրող սարքավորումների բեկորներ
Տոլի թափոններ
Փայտի թափոններ՝ ներծծված յուղերով (սյուներ, կայմեր)
Փչացած կամ օգտագործված դեղագործական տարաներ
Փչացած, աղտոտված կամ չմակնշված սննդամթերք
Քիմիական արտադրանքներ և գազեր՝ բարձր ճնշման բալոններում տեխնիկական աերոզոլային բեռնարկղերում (փչացած, վնասված կամ այլ կերպ իրենց պաշտպանիչ հատկությունները կորցրած)
Օգտագործված գազայրիչներ
Օգտագործված մարտկոցներ
Ֆոտոթղթի թափոններ

ՀԱՎԵԼՎԱԾ Գ - Օգտակար նյութեր

Վերը քննարկված ձևանմուշները և պլանավորման այլ գործիքներ (օր.՝ ինքնարժեքի հաշվարկի գործիքը) հասանելի կլինեն հետևյալ կայքէջում՝ https://ace.aua.am/hy/waste/planning_guidelines/deliverables:

Ստորև ներկայացված են քննարկված և չքննարկված այլ կարևոր նյութերի հղումներ:

Ռազմավարություններ և զեկույցներ

- i. ՀՀ Կառավարության ծրագիր, 2019 թ.
Հասանելի է՝ <https://www.gov.am/files/docs/3133.pdf>
- ii. ՀՀ 2017-2036 թվականների կոչյր կենցաղային թափոնների կառավարման համակարգի զարգացման ռազմավարություն
Հասանելի է՝ <http://www.mtad.am/files/docs/1552.pdf>
- iii. Արտադրատեսակների համար արտադրողի (ներմուծողի) պարասխանատվության ընդլայնման (ԱՊԸ) համակարգերի ներդրման ռազմավարություն
Հասանելի է՝ <http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=94848/>
- iv. Մաքուր արտադրության հայեցակարգ
Հասանելի է՝ <http://www.irtek.am/views/act.aspx?aid=64672/>
- v. ՀՀ գյուղի և գյուղատնտեսության 2010-2020 թվականների կայուն զարգացման ռազմավարություն
Հասանելի է՝ http://old.minagro.am/public/uploads/2014/02/agstrategy_arm3.pdf
- vi. Համապարփակ և ընդլայնված գործընկերության համաձայնագրի (ՀԸԳՀ) ճանապարհային քարտեզ
Հասանելի է՝ https://www.arlis.am/Annexes/5/Lokal_2019N666.1v..doc
- vii. ՀՀ Վիճակագրական կոմիտե, Թափոնների կառավարումը ՀՀ-ում, 2019 թ.
Հասանելի է՝ https://www.armstat.am/file/article/eco_book_2019_10.pdf
- viii. ՀՀ Վիճակագրական կոմիտե, Բնապահպանական հարկերը և բնօգտագործման վճարները ՀՀ-ում, 2019 թ.
Հասանելի է՝ https://www.armstat.am/file/article/eco_book_2019_13.pdf
- ix. ՀՀ Վիճակագրական կոմիտե, Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները ՀՀ-ում, 2019 թ.
Հասանելի է՝ <https://www.armstat.am/am/?nid=82&id=2301>
- x. Bolagen, Թափոնների քանակի և բաղադրության ուսումնասիրություն, ՏԿԵՆ, ՀԱՀ Յակոբեան բնապահպանական կենտրոն, 2019
Հասանելի է՝ <https://ace.aua.am/hy/waste/composition/report/>
- xi. ՀԱՀ Յակոբեան բնապահպանական կենտրոն: ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ: Հայաստանի ամերիկյան համալսարան և «LIFE» հիմնադրամ, 2020 թ.
Հասանելի է՝ <https://ace.aua.am/hy/waste/governance/report>

Ձեռնարկներ և ուղեցույցներ

- xii. ՀՀ ՏԿԵՆ, 2020 թ. ՄԱՍՆԱԿՑԱՅԻՆ ԲՅՈՒՋԵՏԱՎԱՐՈՒՄ (ՁԵՌՆԱՐԿ)
Հասանելի է՝ <http://www.mtad.am/files/docs/2816.pdf>
- xiii. Միսիանի մեծահասակների կրթության կենտրոն, մասնակցային բյուջեփորման իրականացման անհրաժեշտ ձևաթղթեր (մեթոդաբանություն, աշխատակարգ, ուղեցույց և այլն)
Հասանելի է՝ https://pbudgeting.am/?page_id=702
- xiv. ԱՄՆ ՄԶԳ/Ուրբան հիմնադրամ, ՈւՂԵՑՈՒՅՑ համայնքների ջրային ոլորտի հիմնախնդիրների բացահայտման, ըստ առաջանահերթության դասակարգման և ծրագրերի մշակման մասնակցային գործընթացի, 2017 թ.
Հասանելի է՝ <https://urbanfoundation.am/wp-content/uploads/2021/03/Participatory-Project-Development-Guide-Arm-Final-1.doc/>

ՀԱՎԵԼՎԱԾ Դ - ԿԹ տեղական կառավարման պլանի իրագործման հաշվետվության ձև

Սույն հաշվետվությունը ներկայացվում է լիազոր մարմին պլանավորման ժամանակաշրջանի 2-րդ և 4-րդ տարվա ավարտին:

Հաշվետվության ամփոփագիր

Հաշվետվության ամփոփագրից առաջ ներկայացվում են հետևյալ ընդհանուր տեղեկությունները.

	օրինակ
Հաշվետվության անվանում	ՎԱՐԴԱՇԵՆ ՀԱՄԱՅՆՔՈՒՄ ԿՈՇՏ ԿԵՆՑԱՂԱՅԻՆ ԹԱՓՈՆՆԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ 2021-2025 թթ. ՊԼԱՆԻ ԿԱՐՃԱԺԱՄԿԵՏ (կամ միջնաժամկետ) ԻՐԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀԱՇՎԵՏՎՈՒԹՅՈՒՆ 2021-2022 ԹՎԱԿԱՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ
Պլանավորման մեջ ընդգրկված համայնք(ներ)	Վարդաշեն
Հաշվետվության տեսակ	Կարճաժամկետ
Հաշվետվության տեսակ և ժամանակաշրջան	Կարճաժամկետ, 2021-2022 թթ.
Հաշվետվությունը կազմող անձանց անուն, ազգանուն, պաշտոն	
Հաշվետվությունը կազմող անձանց էլ. հասցե	
Հաշվետվության առարկա հանդիսացող Պլանի էլեկտրոնային տարբերակը ներբեռնելու էլ. հասցե	

Ամփոփագրում պետք է նշվեն Պլանավորման տարածքին վերաբերող բոլոր ռազմավարական փաստաթղթերը (զարգացման պլան և այլն), որոնց հետ ներկայացվող ԿԹ տեղական կառավարման պլանը որևէ կապի ունի: Պետք է նաև նշվի՝ արդյոք ներկայացվող պլանը ներառում է թափոնների կրճատման ծրագիր, թե վերջինս նախատեսվում է առանձին:

Սահմանված նպատակների և թիրախների իրագործումը

Այս բաժնում նկարագրվում է, թե ինչպես և որքանով (%) են իրագործվել հաշվետվության առարկա հանդիսացող Պլանում սահմանված նպատակները և թիրախները, որոնք պետք է գնահատել՝ ըստ բերված գունային սխեմայի: Քանի որ հաշվետվությունը կարող է տրվել կարճաժամկետ կամ ժամանակաշրջանի համար, ապա պետք է օգտվել հաշվետվության առարկա հանդիսացող Պլանի համապատասխան աղյուսակից և հաշվետվության (ստորև բերված) աղյուսակում նշել համապատասխան ժամանակաշրջանը:

Պլանում սահմանված կարճաժամկետ նպատակն իրագործված է:

Պլանում սահմանված կարճաժամկետ նպատակն իրագործված չէ:

#	Թափոնի հիմնական կամ երկրորդական հոսք	Պլանավորման ժամանակաշրջանում առաջնահերթության աստիճան (շատ կարևոր, միջին կարևորության, քիչ կարևոր)	Պլանավորման ժամանակաշրջանում թափոնների ակնկալվող գոյացում մեկ շնչի հաշվով (կգ/տարի մեկ շնչի հաշվով)	Պլանավորման ժամանակաշրջանում թափոնների ակնկալվող գոյացում՝ ըստ տարեկան ընդհանուր քանակի (հազ. տ/տարի)	Կոշտ թափոնների գործածության կարճաժամկետ (կամ միջնաժամկետ) թիրախներ և դրանց հասնելու կարողությունների հասանելիություն 2021-2022 թթ. պլանավորման ժամանակաշրջանում											Նշումներ	
					I	II	III	IV	V	VI	VII	VII	IX	X	XI		
					Տեսակավորված հավաք (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Հավաք (խառը և տեսակավորված) (% ընդհանուր քանակից)	Վերագտա գործում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Վերակիրառում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Նյութի օգտահանում (վերամշակում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Սննդանյութի օգտահանում (կոմպոստացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում վառելիքի տեսքով (կենսագազ, բրիկետ, բիոդիզել, RDF) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Էներգիայի օգտահանում (աղբակիզում, հնսինե րացում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Մշակում (վտանգավոր թափոնների չեզոքացում, վնասագերծում) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում ոչ սանիտարական աղբավայրում (% ընդհանուր գոյացած քանակից)	Տեղադրում աղբավայրերում (ներառյալ սանիտարական) (% ընդհանուր գոյացած քանակից)		
1	Կոշտ կենցաղային թափոններ																
	A. Օրգանական																
	B. Թուղթ և ստվարաթուղթ																
	C. Պլաստիկ																
	D. Ապակի																
2	Խոշոր եզրաչափերի թափոններ																
3	Փայթեթավորում և փայթեթվածք																
4	ԷԷՍ (Էլեկտրական և էլեկտրոնային սարքեր)																
5	Վտանգավոր թափոններ (բացի ԷԷՍ թափոններից)																
6	Անվաղողեր																
7	Շ/Ք թափոններ																

Աղյուսակ 52 – Հաշվեկրու ժամանակաշրջանում սահմանված նպատակների և թիրախների իրագործումը

Թերի իրագործված նպատակների վերլուծություն

Այս բաժնում պետք է վերլուծվեն այն նպատակներն ու թիրախները, որոնց իրագործումը չի հաջողվել հաշվետվության ժամանակաշրջանում: Վերլուծությունը հիմնականում վերաբերում է պատճառներին և հետագա գործողություններին: Վերանայվում են նաև ընթացիկ պլանում ամրագրված թիրախների և նպատակների իրագործման համար անհրաժեշտ կարողությունների կարիքները:

#	Չիրագործված նպատակի անվանում	Պլանավորված թիրախ	Փաստացի իրագործման չափը	Թերի իրագործման պատճառ(ներ)	Հետագա գործողություններ (պատճառները վերացնելուն ուղղված միջոցառումներ կամ թիրախը վերանայելու անհրաժեշտության հիմնավորում)	Նշումներ
1	(օր. Կոշիկ կենցաղային թափոնների հավաք՝ խառը և տեսակավորված) (% ընդհանուր բնակչությունից)	100%	90%	Պատճառ 1 Պատճառ 2 ...		
2	(օր. B. Թուղթ և սրվարաթուղթ թափոնների տեսակավորված հավաք)	20%	5%	Պատճառ 1 Պատճառ 2 ...		
3						
4						
5						

Աղյուսակ 53 - Հաշվետու ժամանակաշրջանում թերի իրագործված նպատակների վերլուծություն

ԿԹ կառավարման ընթացիկ պլանում փոփոխումների անհրաժեշտության վերլուծություն

Սույն բաժնում պետք է նկարագրվեն ընթացիկ պլանում փոփոխման ենթակա կետերը վերջիններիս հիմնավորման հետ մեկտեղ:

ՀԱՎԵԼՎԱԾ Ե – ԿԹ տեղական կառավարման պլանավորման համար անհրաժեշտ որոշ ելակետային տվյալներ

Աղբի գոյացում

Ստորև բերված աղյուսակում ներկայացված են ՀՀ Վիճակագրական կոմիտեի հրապարակած տվյալները: Աղբյուր՝ Շրջակա միջավայրը և բնական պաշարները ՀՀ-ում, 2019 թ., հասանելի է հետևյալ հղումով՝ https://www.armstat.am/file/article/eco_book_2019_10.pdf:

Տարի	2015	2016	2017	2018	2019
Թափոնների քանակը, հազ. տ	47 831.3	55 661.1	60 116.4	67 616.1	67 890.8
Թափոնների քանակը մեկ շնչի հաշվով, տ	15.9	18.6	20.2	22.8	22.9
Թափոնների քանակը մեկ կմ ² հաշվով, տ	1 680.3	1 955.3	2 111.9	2 375.0	2 385.2
Համայնքային թափոնների քանակը բնակչության մեկ շնչի հաշվով, կգ	164.0	167.0	165.8	158.3	159.6
Համայնքային թափոնների առաջացումը մեկ քաղաքային բնակչի հաշվով, կգ	249.3	259.2	257.1	237.1	245.5

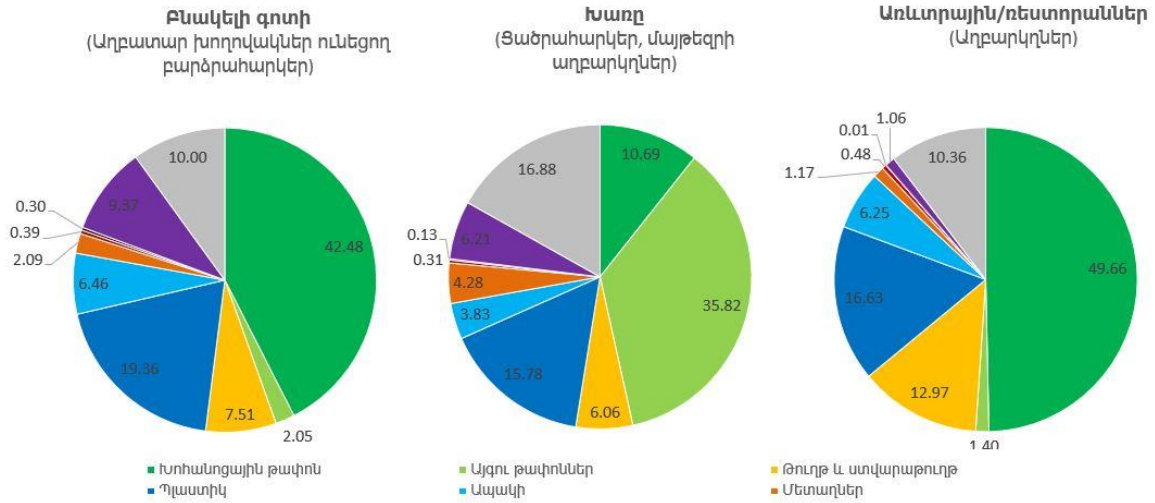
Աղյուսակ 54 - Տարվա ընթացքում առաջացած թափոնների հիմնական ցուցանիշները, 2015-2019 թթ, ՀՀ Վիճակագրական կոմիտե

Ստորև բերված աղյուսակում ներկայացված է մեկ բնակչի հաշվով ԿԿԹ-ների գոյացումը՝ համաձայն 2019 թվականին «Բոլագեն» շվեդական խորհրդատվական ընկերության կողմից արված ուսումնասիրության:

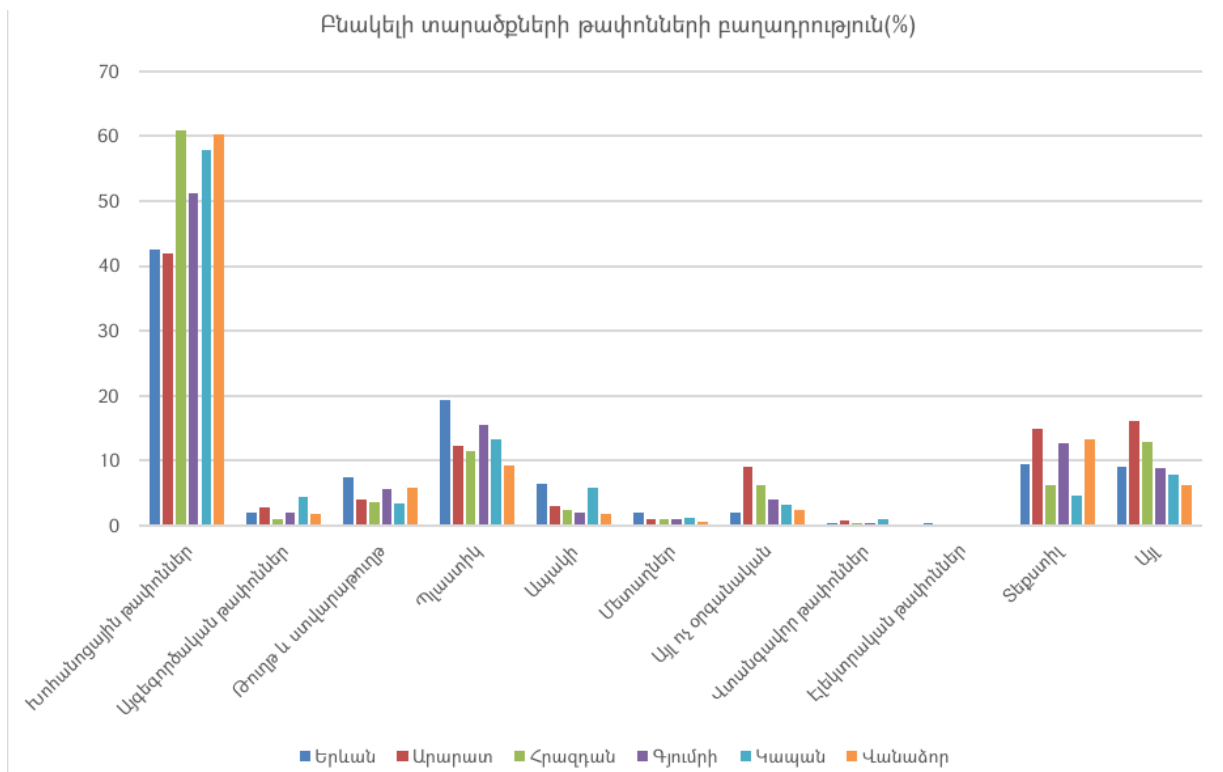
Քաղաք/մարզ	Թափոնի քանակ (կգ/մ, տ)	Աղբահանության ծածկույթ (%)	Թափոնի ճշգրտված քանակ (կգ/մ, տ)
Երևան	287	100	287
Մարզեր	85	70	121
Ընդհանուր			196

Թափոնների բաղադրություն

Ստորև ներկայացված են 2019 թվականին «Բոլագեն» շվեդական խորհրդատվական ընկերության կողմից Հայաստանում արված կոշտ կենցաղային թափոնների բաղադրության վերլուծության (ԹԲՎ) արդյունքները՝ ըստ տարբեր հոսքերի, բաժնեմասերի և աշխարհագրական վայրերի:

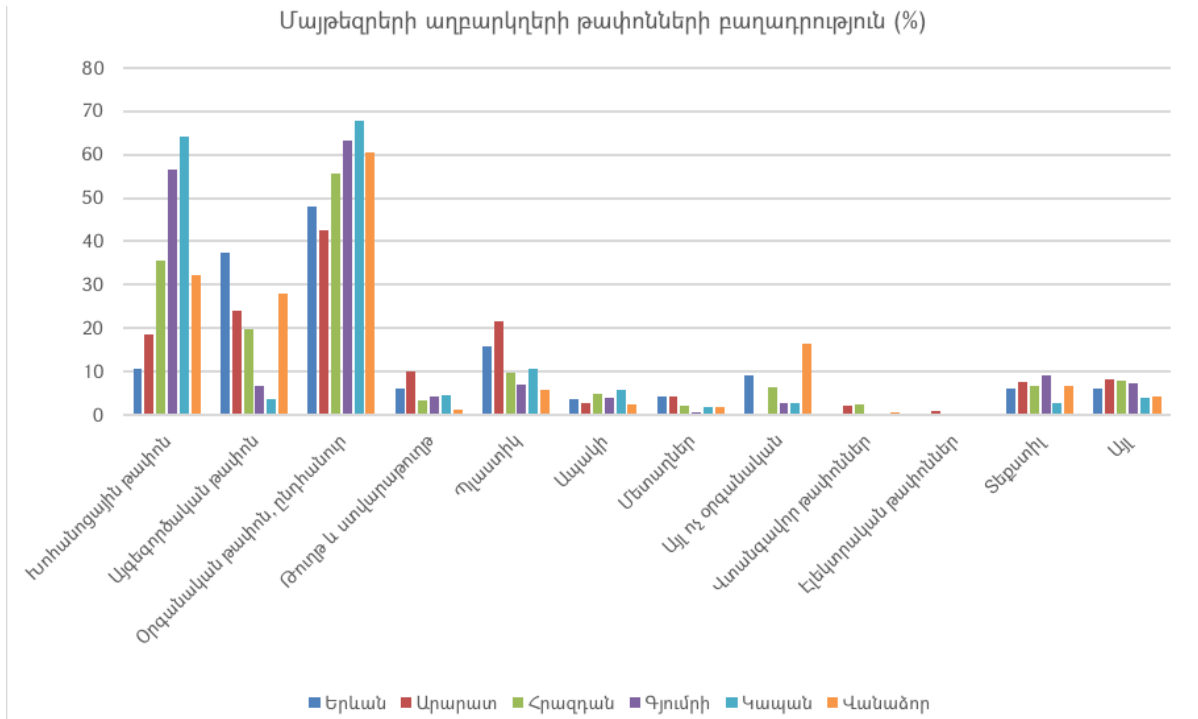

Պատկեր 6 - Թափոնների բաղադրությունը Երևանում՝ ըստ բաշի և բաժնեմասի

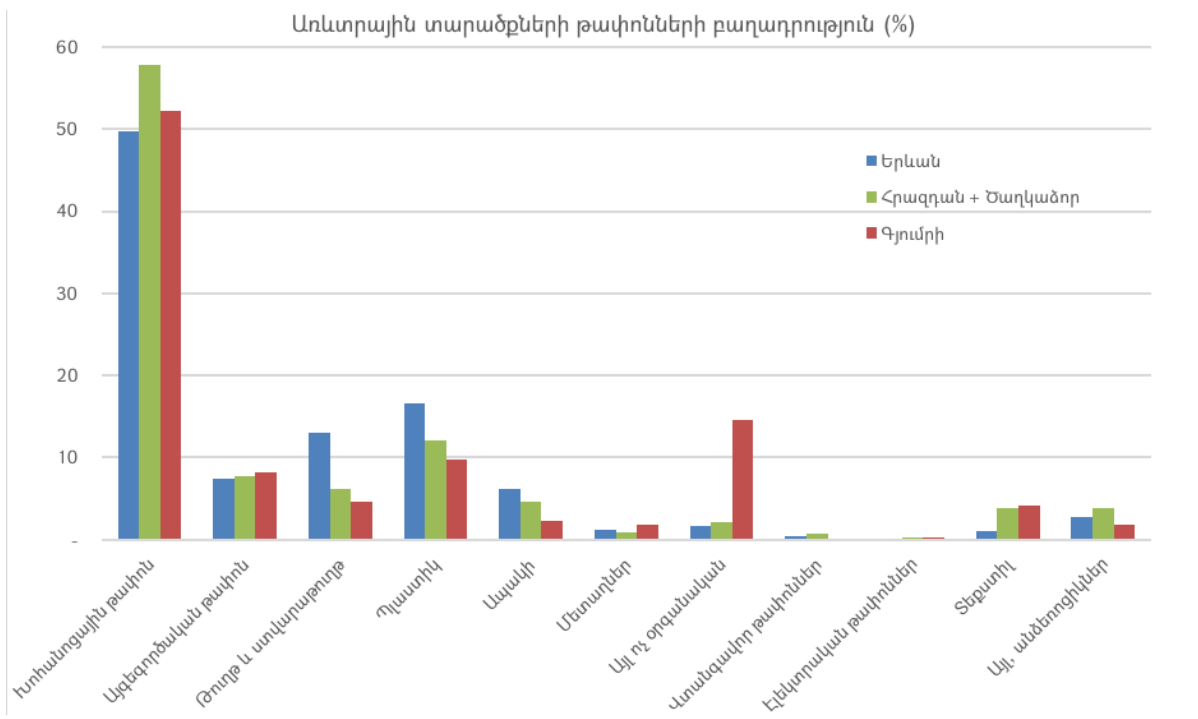

Պատկեր 7 - Վեց բաղադրություն իրականացված թեստերի ԹԲՎ արդյունքների համեմատություն՝ ըստ տնային տնտեսություններից ստացված հիմնական բաժնեմասերի¹⁹

¹⁹ Բարձր խտություն ունեցող քնակելի տարածքներից և բարձրահարկ բազմաբնակարան շենքերի աղբամուղներից կամ աղբարկղերից հավաքված թափոններ:

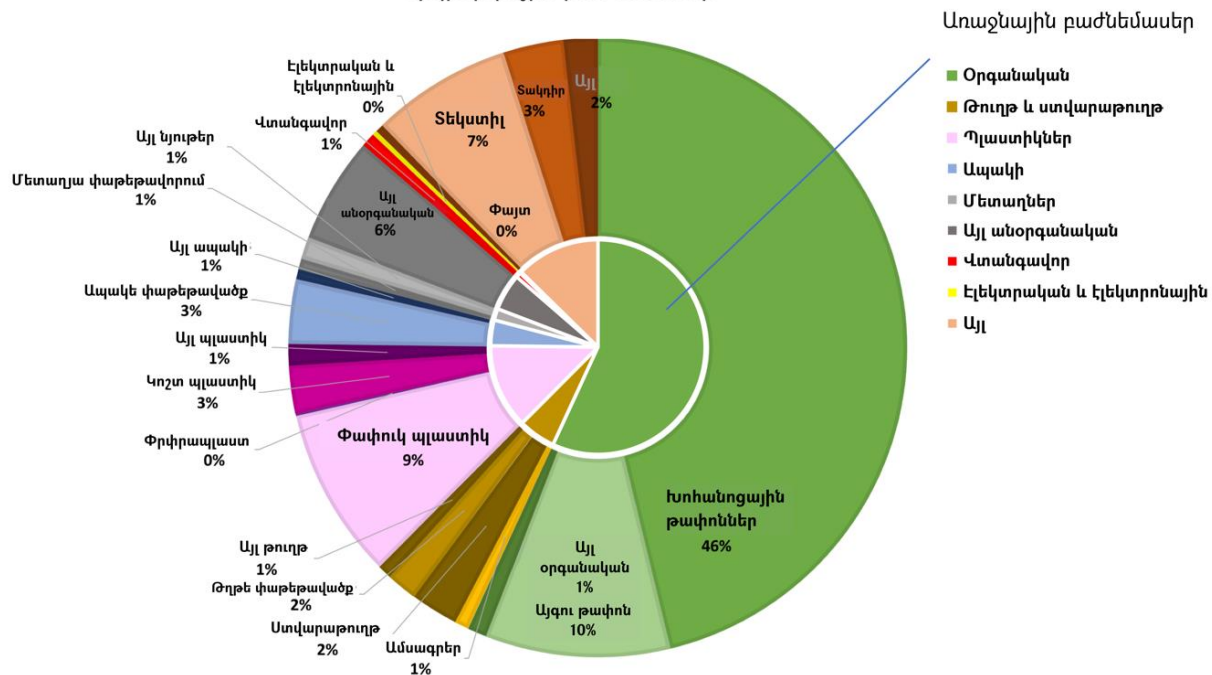

Պատկեր 8 - ԹԲՎ արդյունքների համեմատություն՝ ըստ վեց քաղաքների մայթեզերի աղբարկղերի թափոնների հիմնական բաժնեմասերի

Պատկեր 9 - ԹԲՎ արդյունքների համեմատություն՝ ըստ երեք քաղաքներում առևտրային տարածքների հիմնական բաժնեմասերի

Երկրորդային բաժնեմասեր

Պատկեր 10 - Յուրաքանչյուր հիմնական հոսքի (ներսի շրջան) և երկրորդային հոսքի (դրսի շրջան) միջին մասնաբաժինը ամբողջ հանրապետության համար: